RESA
TILL
PARIS

EX
L
LIBRIS

INSTITUT TESSIN
PARIS

ANTECKNINGAR

UNDER EN RESA TILL PARIS, 1809 OM SOMMAREN.

Öfversättning ifrån Tyskan.

STOCKHOLM,
Tryckt hos Olof Grahn, 1811.

Innehåll.

Dagbok öfver Resan ifrån Kölln till Paris.

Bref om *Musée Napoléon.*

Kejserliga Biblioteket.

Promenad till Montmorency.

Tivoli.

Gobelin-Fabriken.

Hôtel des Invalides.

Utfart till St. Cloud och Versailles.

Fransyska Monumenterna.

Teatrarna.

Misceller. Reflexioner öfver Parisarne. — Chladni och Gall. — *La belle Limonadière.* — Pass-Bureaun. — *Fiacres.* — Fara för röfvare. — Moder. — *Palais royal.* — Restauratörer. — Karakteristik af Frankrikes särskilta folkslag. — Gasconader. — Boulevarderna, äldre och nyare. — *Café Turc.* — Trägården Mousseaux. — Nya Trumfbågen. — St. Sulpice. — Pantheon. — Den heliga Genovevas procession. — Notre Dame.

Återresan ifrån Paris.

Dagbok öfver Resan ifrån Kölln till Paris.

Vi anlände tidigt nog till Kölln, för att kunna bese den ofta beskrifna Domkyrkan. Denna jettelika byggnad är endast ett profstycke af det, som den enligt planen hade bordt blifva. Den uppfördes tyvärr på en tid, då med vettenskapernas upplifvande, med de nya upptäckterna, äfven nya behof föddes; då den gamla ifvern att bortslösa sin förmögenhet på kyrkor och kloster, aftog, och rikedomen flöt i de tusenfaldiga kanaler, som tillhörde ett annat slags lyx.

Så ofullkomlig denna byggnad står för våra ögon, uppväcker den likväl vördnad. Det inres utomordentliga höjd, denna skog af jettelika pelare, dessa brokiga fönster, genom hvilka ett dystert, sväfvande ljus insmyger i de höga hvalfven, och förlorar sig emellan murarnas ofantliga skuggor — allt detta finner man i de flesta Götiska kyrkor, men med undantag af några få, näppligen i så hög grad, som här.

Också har den förskönande modernitetens hand icke vidrört det forntidiga fragmentet. Detta gamla monument af prestväldet blickar så äre-vördigt ned på de förändrade tiderna, likasom det ännu tänkte se årtusenden försvinna vid dess fot — likgiltigt, om en gynnande tid skall för detsamma någonsin återkomma, eller om det en dag med så många andra vördnadsvärda fornlemningar förvandlas till en ruin.

Tidens lynne har äfven i Kölln försvarat sin rätt. Så snart man hade tillåtit Protestanterna fri religionsöfning och äfven lemnat dem en kyrka i staden, yppade sig en betydlig verksamhet. Intoleransen var eljest så stor, att Protestanten blott under en Katoliks namn kunde drifva ett yrke.

Genom Protestanternas förjagande år 1618 förlorade denna stad sin industri, men upplyfter sig åter i dessa tider, under förändrade förhållanden. Kloster, länge nog fristäder för en helig lättja, genljuda nu af de dån, som väckas af en industriös verksamhet.

Sedan flera år tillbaka äger Protestantiska församlingen i Kölln en kyrka och en skola, hvartill man valt ett för detta kloster med sin kyrka. Denna ser temligen barock ut. Invändigt är hon modernt, måhända alltför brokigt utsirad, för öfrigt inredd på vanligt sätt i Protostantiska kyrkor, men utvändigt är allt i smak af 13:de eller 14:de århundradet.

Den som i Kölln vill hafva ett behagligt och muntert logis, bör bo hos Bartorf *im grossen Rheinberge.* Detta hus ligger tätt invid Rhen, vid början af skeppsbron, och ej långt ifrån hamnen. Denna frihamn lemnar Rhenhandeln den stora beqvämligheten, att varorna ej behofva gå igenom tullbetjenternas händer, utan kunna till vidare transport sjövägen, blifva här qvarliggande, eller strax åter inlastas.

Farten från Kölln till Achen är just icke särdeles interessant. Här ligga de ryktbara fruktbärande fälten i Jülichska landet. Utsigten är mycket vidsträckt, och inskränkes på ena sidan blott af Eifel-bergen.

Staden Jülich är ganska regelmässigt byggd, men temligen död. Garnisonen bestod denna tiden af 50 Invalider, hvilka med sina stympade lemmar och smutsiga uniformer icke gjorde någon särdeles effekt. Kejsaren har omkring Jülich låtit anlägga många nya fortifikationer, på hvilka likväl under de sista tvenne åren icke mer arbetas. Vid den stadsporten, som ligger åt Achen, såg jag några nya planteringar till spatsergångar.

Eftermiddagen kl. 5 kommo vi till ändan af berget, och här öppnade sig nu en förträfflig utsigt. Achen, denna namnkunniga gamla stad, med sina kringliggande granskap, visade sig i en vidsträckt dal utbredd vid våra fötter. Marken syntes mycket omvexlande, omgifven af sköna berg, och likasom besådd med hus,

strödda alléer och buskar. För att dömma af det helas anblick, tyckas vulkaner hafva lekt sin jettelek med denna nejd; denna förmodan bekräftar sig genom de kokheta källorna.

Berget var så brant, att våra hjul måste läsas: vi hade således tid nog, att rätt fullständigt betrakta hela läget af denna stad, fordom Kejsar Carl den Stores favorit-ort. De tydligaste punkter rundtomkring äro Abbotstiftet Burtscheid och det så kallade Lausberg, på hvilket vi trodde oss upptäcka flera nya anläggningar af byggnader.

Då vi foro in i Achen, firades just i en del af staden en kyrkas åminnelsedag (*Kirmess*); vi hade således tillfälle att se mångahanda lustiga högtidligheter, som härstamma från gamla tider.

Vi utsatte följande dagen att besöka våra vänner och bese några märkvärdigheter. En vän infann sig redan om morgonen kl. 5 i vårt värdshus, för att i vårt sällskap tillbringa början af dagen med promenader i denna angenäma nejd. Vår väg förde oss förbi den gamla, präktiga domkyrkan, i hvilken redan en talrik rätttrogen Christenhet låg på sina knän. Kyrkan var för mycket uppfylld, för att tillåta oss att obehindrade vandra omkring deri; vi fortsatte således vår gång.

I afseende på nya anläggningar, har stadens fordna Prefekt, Alexander Lameth,

för det närvarande i Turin, mycken förtjenst; åtskilligt har han också endast börjat, men ej fullföljt.

Genom en angenäm omväg öfver ängar, hvilka redan till en del voro belagda med doftande hö, genom alléer och mellan trägårdar, alltid omkringströmmade af lefvande vatten, kommo vi till Burtscheid. Der ser man ur en trä-brunn en stark vattenstråle, kokande och rykande nedskjuta i en bassin af sten, ifrån hvilken den delar sig i åtskilliga kanaler. Här finner man det sällsynta fenomenet, att en helt kall och en rykande varm bäck, endast åtskilda af en dämning af en fots bredd, flyta bredvid hvarandra. Till och med på sjelfva dammen, i hvilken den sednare utgjuter sig, sväfva ännu ångor. Den tillfryser aldrig, och har derigenom ett oskattbart värde för de vattenverk, som ligga vid dess sida.

De mest utmärkta näringsgrenar för Achen och trakten deromkring äro synåls- och klädesfabrikerna, den sednare såsom törhända den äldsta i Tyskland, den förra såsom en af de interessantaste. Vi sågo blott den, som tillhör Bröderne Pastor, och hade tillfälle nog, att förvåna oss öfver de fördelar, som af de obetydligaste arbeten kunna uppstå för en varas förträfflighet och goda pris. Hvarje nål blir sjuttietvå gånger tagen i arbete. De finaste, som här förfärdigas, gå enligt en mig meddelad priskurant under följande namn:

Aiguilles angloises à broder
— — — — *super-*
fines courtes renforcées
au vrai poli anglois.
— — — — *fines*
à l'Y au vrai poli anglois.
— — — *superfines*
à l'Y au vrai poli anglois.
— — *pour la laine au*
vrai poli anglois.

I det vackra huset bredvid fabriken, hvilket har ett angenämt läge på en täck höjd, bo tvenne gamla ogifta Herrar Pastor, hvilka genom sin kärlek för konsterna äro rätt interessanta för de resande. Den ena äger en stor samling af förträffliga kopparstick, ganska många *avant la lettre*, de flesta goda aftryck. De äro alla under glas och ram, och pryda alla rum och förstugor. Jag saknade deribland ej ett enda stycke af värde, så väl af äldre som nyare mästare. Om han äfven har portfölj samlingar, vet jag icke, emedan tiden ej tillät mig att derom göra mig underrättad.

Den andra brodren har först för några år sedan börjat sin samling af målningar, men den innehåller likväl redan sådana mästerstycken, att kännaren med nöje dervid skall uppoffra några timmar. Jag såg här för första gången några mästerliga stora landskap med boskap af Omegank i Antwerpen, hvilken Nederländarne anse för sin största nu lefvande landskapsmålare. Han pryder vanligen sina taflor

med boskap, i synnerhet får, dem han med undransvärd konst vet att framställa på ett karakteristiskt och naturligt sätt. — De 4 Evangelisterne af Bloemart med stor sanning i en liflig kolorit; flera taflor af Wynands; en liten af Gerhard Dow; större delen af de öfriga äfven af Nederländska och Holländska mästare.

Vi kunna ej underlåta att berömma en yngre Herr Henrik Pastors artighet. Denna älskvärda unga man, som genom blygsamhet ger ett nytt värde åt sina förträffliga egenskaper, visar främlingar, som vilja bese nålfabriken, en den vänligaste tjenstfärdighet.

Eftermiddagen gingo vi till den bekanta fågelskjutningen på Frankenburg. Detta gamla bruk, att med tunga, välbeprydda bågar skjuta på fågeln, har för Achens invånare ett stort värde. Det härleder sig ifrån de äldsta tider, och framtrollar för minnet denna gyllene ålder, då krutet ännu icke var uppfunnit, då en stark näfve kunde spänna samma båge, hvartill man nu behöfver ett vindspel. Denna lustbarhet anställes på en bestämd dag i hvarje vecka. Frankenburg är en pittoresk ruin, hel och hållen öfverdragen och beklädd med murgrön. Emellan stenfogningarna ha buskar uppskjutit, grafven är alldeles betäckt af vattenväxter. Namn och ruiner — allt förråder en hög ålderdom.

Baden i Achen och Burtscheid förtjena den ryktbarhet de äga för sin renlighet; uppassningen är utmärkt god. Ibland många badorter,

som jag sett, ger jag af flera skäl Achen och dess granskap ett ovilkorligt företräde.

Ännu står Carl den Store af jern på den bekanta brunnen i Achen, men på båda sidor äro Fransyska örnar af brons uppsatta; vi sågo sedan åter hans insignier i *Notre Dame* i Paris.

Hans jern-tid fordrade en jern-arm; — i våra dagar har hela Tyskland gjort mindre, än då Sachsarne.

Då vår tid var inne, stego vi i en förträfflig, till och med elegant diligence. Den resande kan erlägga betalning för hela resan då han är framkommen till ort och ställe, om han för med sig bagage som underpant, men i detta fall måste han i *Bureaun*, der han först beställer platsen, betala fjerdedelen af summan, såsom *arrhes*. Denna anstalt är god, emedan man ej behöfver några omständigheter att återfå sina penningar, i fall något skulle hända diligencen, hvarigenom ett oförmodadt uppehåll kunde inträffa.

Ifrån Achen gick vägen uppföre. Vi hade således alltid ännu en förträfflig utsigt bakom oss af den stora dalen, i hvilken Achen ligger, och det ifrån en annan sida. Ifrån en annan ståndpunkt öfversågo vi hela den vidsträkta industriösa nejden, med alla dess strödda nätta hus, och välbyggda rika städer, såsom Eupen, Vaels, Stollberg m. fl., utmärkta för sin näringsflit i klädesmanufakturer; den sednare

staden har en namnkunnig messingsfabrik. Om jag ej bedrar mig, så är Roer-departementet, hvaraf Achen är hufvudorten, ett af de rikaste.

Vår konduktör och postiljon voro numera redan Fransoser, muntra, artiga och språksamma. Ett ganska klokt fruntimmer, köpmanshustru från Lüttich, var vår enda reskamrat. Med mycket förstånd, som i allmänhet skall karakterisera alla Lüttichs invånare, utvecklade hon för oss den fordna Biskopens förhållanden till sina undersåter och Tyska riket. Också drog hon alldeles icke i betänkande, att på ett ganska fritt sätt yttra sig öfver ögonblickets förhållanden. Detta skulle hafva förundrat oss, om en sådan frimodighet ej vore allmän i för detta Österrikiska Nederländerna och de dertill gränsande stater.

Ännu gick det uppföre; landet förskönade sig tydligen, och vårt fruntimmer så väl som vår konduktör gjorde oss uppmärksamma på ett af de herrligaste länder, som jorden bär. Ej långt ifrån Henri Chapelle funno vi redan en ojemförligt präktig landtegendom, som tillhör Herr Thiriart i Lüttich. Dess byggnad liknar ett slott, och utbreder sig på båda sidor om landsvägen. Här äro rika betesmarker, genomdragna med poppel-alléer, i hvilkas skugga hela hjordar af sköna kor höllo sin middagshvila. I Henri Chapelle slutligen och ännu mer i Battice, der vi uppnådde bergets höjd, utbredde sig, lik en landtkarta, för oss en anläggning, som förtjusar ögat genom sitt utseende, och

gläder sinnet genom bilden af mennisko flit och kärlek för ordning. Strödda, nätt byggda hus af en våning, prydligt uppmurade af tegelsten, äro omgifna af en liten betesplats. Omkring hela det lilla området drager sig en lefvande, hög häck, af olikartade buskar och träd. Ingenstädes upptäcker man något åkerfält; allt är grönt, och i det höga, feta gräset vandra och hvila hjordarna. Ibland de större egendomarna ligga de mindre, liknande små idylliska målningar, och öfverträffas af de förra blott genom deras storlek, men ej i form och snygghet. På bänkarna framför husen stodo de nyskurade mjölkkärlen med sina skimrande messingsringar. Och denna tafla låg framför och bredvid oss, så långt våra ögon kunde räcka! Här tyckes Arkadien vara! Jag önskade ej att lära känna invånarne, för att här kunna föreställa mig det af skalderna drömda idylliska herdelifvet! I det inre af dessa enkla små hus råder ett visst slags landtlig lyx: man finner här marmorspisar och bord, prydligt arbetadt och bonadt husgeråd af trä, och allt är af en utmärkt snygghet.

I detta interessanta land (det fordna Hertigdömet Limburg) tillverkas den berömda Limburger-osten. Staden Herve, den vi reste igenom, bortskickar det mesta. Der bo utomordentligt rika osthandlare, som försända sina varor i hela Europa och till och med öfver hafvet.

Den stora chaussén emellan Achen och Lüttich är stenlagd. Vi sågo öfverallt hundra-

detals menniskor, sysselsatta att rifva upp och lägga om vägen. Lüttichsboerna äro namnkunniga för detta slags arbete, och nyttjas dertill äfven utom sitt land, i Nederländerna och Storhertigdömet Berg.

De menniskor vi här sågo, hade i allmänhet en snillrik fysionomi; svarta ögon och hår och en gulbrun hy.

Vi reste förbi ett herrligt slott, tillhörigt en Grefve Autremont, som uppehåller sig i Antwerpen. Ett med smak konstrueradt rundt tempel, hvars tak hvilar på kolonner, står temligen högt på en framskjutande klippa, och gifver redan på långt håll en angenäm anblick åt enhvar, som färdas denna väg.

Ifrån Henri Chapelle hade vi ständigt passerat öfver en hög bergsrygg, numera började landsvägen att slutta utföre, och snart framskimrade i aftonsolens strålar den vida Maas emellan sina romantiska bergstränder. Medan vi kunde se hundrade vackra och till en del märkvärdiga ställen hela floden upp- och utföre, låg ännu Lüttich osynligt i djupet framför oss. Ändtligen uppnåddes den sista höjden, och vi fingo en full öfversigt af denna stora stad, hvilken i en högst romantisk dal vid Maas, omgrönskad af hummelgårdar och vinberg, hade framställt sig rätt täck, om icke vägar, gator, hus och menniskor sett så svarta ut.

De resande, som komma till Lüttich med ordinära posten, föras af postbetjeningen vanligt-

vis till värdshuset *zum Hammer*. Vi fingo känna hela tyngden af denna hammare, och måste för en kall höna, något sallat och en butelj vin betala 3 Livres personen. Man säger att Lüttichsboerna äro falska och bedrägliga; jag kan icke anföra detta prejeri såsom bevis derpå, ty prejaren var, som oss berättades, en Tysk.

Innan postens afgång hade vi tid nog att se oss något omkring. Vi spatserade framåt Maas. Dess murade stränder voro planterade med täcka alléer, i hvilka den vackra verlden i Lüttich gjorde sina aftonpromenader; derpå begåfvo vi oss till det stora och berömda etablissementet, hvarest kanonerna gjutas och borras. Jernborren ligger fast, och kanonen går omkring. Det med mycken konst kombinerade hjulverket sättes i rörelse genom flera ångmaschiner. Utom denna anstalt göras här kanonerna i allmänhet fullfärdiga. Hela inrättningen är i stort. En ofantlig gård omgifves helt och hållit af fabriksbyggnader och skjul, och öfverallt ligga, likasom i ett Krigsgudens tempel, kanoner uppstaplade på hvarandra. De föras på en jernväg, sådan man har dem i England och äfven redan i Schlesien, ifrån gjuteriet till den stora byggnaden, der de borras. Hvarje dag lefvereras merendels tvenne.

Vid Maas kunde vi göra oss ett begrepp om den ofantliga mängd stenkol, som erhålles helt nära Lüttich och trakten deromkring. Ganska många fartyg, ensamt fullastade med denna mineral, lågo segelfärdiga, andra fylldes. På

strandbryggorna stodo fattiga qvinnor, som med egna verktyg upphämtade och samlade hvad som vid inlastningen blifvit nedspildt i vattnet, och deras fångst belönade rikligen deras möda.

Denna rikedom på stenkol, den starka afsättningen, de många menniskor, som derpå arbeta, de många jernmanufakturer, men i synnerhet gevärsfabriker, hvarest alltid nyttjas stenkol, gifva staden och allt hvad dertill hörer, denna obehagliga svarta färg, som så mycket kontrasterar med den leende naturen rundtomkring.

Biskopens palats är en stor, massif och tung byggnad, som liknar en fästning med sin ofantliga port. Af Katedralkyrkan, som låg framför detsamma, ses nu blott några få lemningar, minnesmärken ifrån revolutions-vandalismens tider!

På andra sidan om Lüttich talas det Valloniska språket, hvarvid man alldeles icke har någon nytta af det Fransyska.

Vi fingo en gammal Canonicus från Lille till reskamrat. Först i dagningen blefvo vi varse att den andlige mannen hade ett trä-ben. Han berättade oss, att han i många år varit emigrerad i Tyskland, slutligen med mycken möda fått tillstånd att komma hem, och blott några få timmars väg ifrån sin fädernesbygd genom ett fall med hästen krossat sitt ben; *enfin*, sade han, *j'ai péri au port.*

Ända till Tirlemont kunde vi ingenting vidare se af hela nejden, än att den var flack och fruktbar. Natten var temligen klar och varm, och vid den aflägsna horisonten darrade ett ständigt förnyadt åsk-sken.

Tirlemont är en välbyggd och regelmässig stad, med ett ganska vackert, fyrkantigt torg. Välmåga, ja till och med rikedom tyckes här vara temligen allmän.

Det gick nu hurtigt igenom de herrliga alm-alléerna. Den förträffliga chaussén började att nästan omärkligt slutta utföre. Vi sågo under vägen på långt afstånd tornen af Antwerpen, Mecheln, Lille och andra märkvärdiga städer.

Mot klockan 8 anlände vi till Löwen (*Louvaine*). Denna stad kallades den lärda, i anseende till sitt fordom så namnkunniga Universitet, som år 1426 stiftades af Johan den 4:de, Hertig af Brabant. I denna gamla stad sågo vi vid genomfarten flera höga och massiva stenhus, i half-götisk smak. Då vi stego ut, funno vi att vårt ressällskap blifvit förstärkt med tre personer, hvilka hela natten igenom hade hållit sig mycket tysta i kabrioletten.

Här väckte det först min uppmärksamhet, att en Fransysk resande träter på värden och uppassaren för hvarje småsak, som en Tysk knappt skulle blifva varse.

Språket, som här talas, är en rotvelska, sammansmord af Holländskan, Fransyskan och egna uttryck. Vi råda hvarje resande, att göra sig underrättad om detta landets penningsorter, och dess värde emot Franska myntet, emedan man här finner en sällsam mischmasch af mynt från kringliggande länder.

Mot kl. 11 nalkades vi Brüssel. På sidan sågo vi Slottet Laek, hvilket man för oss afmålat så intagande, att vi väl haft lust att bese detsamma, men det var ett förlofvadt land, som våra ögon endast skulle se på långt afstånd.

Brüssel har ett särdeles behagligt läge *). Nejden deromkring är ej alldeles så flack, som det öfriga Brabant, och höjderna äro ej heller så betydliga, att man kunde kalla dem berg. Inuti sjelfva staden gå många gator temligen brant uppföre. Residens-slottet t. ex. ligger högt öfver staden, och har en förträfflig utsigt; ibland de trägårdar, hvaraf det omgifves, är också en god botanisk trägård. Vid det stora torget som stöter dertill, ligger en enkelt skön kyrka, hvil-

---

*) *O quanto mi piace Brusselles!* utropar Kardinal Bentivoglio i sina bref: *Giace in grembo d'un piano al salir d'un colle; e da quella parte che si va alzando, io feci la mia entrata, e non ho mai veduta scena piu bella. Lett. 3.*

(O hvad Brüssel behagar mig! Det ligger i skötet af en dal, upphöjande sig på en kulle; från denna upphöjda sida inträdde jag, och aldrig har jag sett en skönare scen.)

ken Josef den 2:dra lät uppbygga. Peristilen består af en rad dubbla pelare, om jag ej bedrar mig, af Jonisk ordning, och i nischer emellan dessa stå tvenne kolossala marmor-statyer af Moses och David. Kyrkan öfverraskar genom sin smakfulla arkitektur; hon är ett tempel, värdigt den Allrahögste.

Till venster om torget är ingången till parken. Den är en af de vackraste, som man i större städer kan finna. En rik vegetation, stillhet, skugga och mjuka gräsvallar skulle komma en att glömma, att man är i en stor stad, om icke bysterna omkring bassinen och alléerna påminte derom. Aftonsolen sänkte sina strålar genom löfven på gräset; aftonens stillhet utbredde sig öfverallt, sjelfva de spatserande höllo sig tysta, och på bänkarna rundtomkring suto i solskenet ålderstegne, mätte vid lifvet.

Domkyrkan har förlorat mycket. Den ena sidan deraf är nedrifven, för att utvidga en gata; invändigt är hon nyligen anstruken och fernissad. En inskrift, som har afseende på dessa reparationer, innehåller följande verser:

Templum Augustum, ingens, multis venerabile sæclis
Vasterat demens et scelerata manus;
Hoc nunc Napoleon Cæsar, populusque refecit
Pulchrius et forma, quam fuit ante, nitet.

Post tot dissidia et cædes, tot bella, dolores,
Nunc fruitur tandem Gallia Parte bona *).

Mån-

*) Detta majestätiska, stora, i många århundraden vördnadsvärda tempel hade en ursinnig och brottslig hand

Månne den store mannen skall finna sig särdeles road af denna sista ordlek? Han är för stor dertill; i annat fall vilja vi göra sådana versmakare uppmärksamma på hvad som står i Gherardacci's Krönika öfver Bologna, s. 324, *Tom I.*

"Samma år, d. v. s. 1293, lät Senaten nedsätta en helgonakista (archa) i Kyrkan Santa Maria i Solaris, nu för tiden St. Allé kallad, på gatan Gorgadello, Pescarie kallad, och i nämde archa lades Pater Bonapartes lik. På densamma läser man följande verser:

Archa Bonaparti corpus tenet ista beati,
Multos sanavit, et sanctus esse probavit *).

Hon restaurerades år 1453."

Domkyrkan har för öfrigt blifvit nog lysande och modern; kännare påstå åtminstone, att det karakteristiska i denna vördnadsvärda byggnad derigenom gått förloradt. Målningarna i densamma äro obetydliga; jag märkte en enda temligen god tafla af De Houndt.

förstört; men nu har Kejsar Napoleon och folket återställt detsamma, och dess anblick är nu långt skönare, än fordom.

Efter så mycken tvedrägt, så många mord, krig och sorgliga öden, njuter Frankrike nu omsider sin lyckliga lott (bona parte).

*) Denna kista förvarar den salige Bonapartes kropp; han återgaf helsan åt många, och beviste, att han var ett helgon.

Brüssel räknar en stor mängd sköna palats, hvilka tillhörde rika Nederländske adelsmän, som annars der uppehöllo sig större delen af året, och bildade ett lysande hof. Deraf kom det äfven, att Brüsselboerna framför alla andra Nederländare voro bekanta för ett finare lefnadssätt. Derföre kallades denna stad företrädesvis *la noble*. Den har genom dessa stora familjers aflägsnande förlorat mycket; en mängd förträffliga hus stå alltid utbjudna att hyra, och folkstocken har aftagit till en god tredjedel. Det oaktadt idkar staden ännu en betydlig rörelse, emedan den genom en kanal står i kommunikation med Schelden. I dess nedra del träffar man således helt oförmodadt en hamn, full med fartyg.

Den bekante van der Noot, fordom de upproriska Brabanternas anförare emot Österrike, lefver, som rättvist är, ett sorgligt och okändt lif. Invånarne visa främlingen hans hus, och — skymfa honom.

Rådhuset är bygdt af en Italienare, hvilken som hans grafskrift säger, hängde sig af förargelse, för det han ej hade lyckats att sätta tornet på midten.

Hòtel d'Angleterre, der vi logerade, är i många hänseenden berömvärdt; bord, uppassning och rum äro ganska goda; men också får den resande betala rätt ansenligt. *Hôtel de Flandre* ligger behagligare, skall hafva samma beqvämligheter och likväl ej vara så dyrt.

Just då vi skulle sätta oss till bords, klappade någon på dörren; en elegant man steg in, hvilken jag i första ögonblicket ej igenkände. Det var vår konduktör, som hade adoniserat sig, och nu gjorde oss sin uppvaktning för att få sin betalning. Det är karakteristiskt hos detta folk, att de på resan äro dåligt klädda, men så snart de framkomma till bestämd ort, presentera sig som folk *comme il faut*. De förskaffa den resande på stationerna en beqvämlighet, som gör att han glömmer betjenter och den sorgfälligaste uppassning. Man kan utan tvekan i alla angelägenheter förtro sig åt dem; de äro oförtrutna, höfliga och merendels till och med så upplysta, att man sällan finner något dylikt hos medelståndet i Frankrike. Man kan anförtro dem att transportera små barn, och de uppfylla sitt åliggande med största noggrannhet, likasom de hade att sörja för sina egna barn.

Landet emellan Brüssel och Paris är blott sällan omvexladt af berg och dalar. Landsvägarna äro förträffliga, och oafbrutit omgifna med alm-alléer.

I Braine le Comte åto vi en förträfflig middag, på Fransyska sättet. Vår konduktör gjorde *les honneurs* vid bordet, och skar före, allt med skicklighet och en äkta Fransysk urbanitet. Han underlät till och med ej, att berömma vissa rätters egenskaper, att obligera, och dervid iakttaga allt som fordrades, hvilket ganska väl behagade oss Tyskar, i synnerhet då

vi i Achen *in der goldenen Kette* hade vunnit en bedröflig erfarenhet. Hvarken värd eller värdinna voro der synliga, ingen dräng eller piga tillsade oss att bordet var serveradt, och slutligen grepo några Fransoser utan all ordning för sig af rätterna, och slukade i sig det bästa med en djurisk aptit.

På hela landsvägen till Mons låg nästan hus vid hus, alla af tegel och en våning höga, men goda och beqväma för ett hushåll. Det var söndag, och öfverallt visade sig den gamla Nederländska glädtigheten: sång och dans, barnlekar och muntra samtal på bänkarna framför husporten. Stora stegvagnar, täckta med väf, uppfyllda med eleganta herrar och damer, rullade fram till husen, och helsades med hjertlighet och skratt; välkomst-vinet bars ut emot dem. I många byar var kyrk-högtid; med ett ord, på hela vägen var en festlig glädtighet utbredd, som man ännu traffar endast i några få länder af det arma, nedtryckta Tyskland. Men äfven här skall det blott vara ett eko af den fordna festligheten, då Nederländarne, förenande den Franska liftigheten med den Tyska rättskaffenheten, stolta öfver sina stora privilegier, och skördande lifvets förnödenheter af de skönaste fält, förklarade sig för det första folk i verlden. Så framställa de sig nationalt skildrade i Sorgspelet Egmont af vår Göthe.

Eftermiddagen kommo vi till Mons, fordom Hennegaus hufvudstad. Denna ort har blifvit namnkunnig i krigen emellan Österrike

och Frankrike, hvilkas skådeplats alltid var Brabant. Staden är välbygd, ligger på en höjd vid den lilla floden Trouille, och har ett skönt torg.

Ifrån Brüssel till Mons, båda dessa städer inberäknade, äro qvinnorna ganska intagande. De äro i allmänhet brunetter, med något starkt brun hy, men ansigtena öfverallt lifliga, och växten nästan fullkomlig. En bildad invånare i Mons, en man af den bättre klassen, försäkrade mig, att qvinnokönet i Mons i allmänhet blifvit vackrare, än det fordom var. Fruntimren läsa ej mycket, men äro husliga, hafva ett förträffligt naturligt förstånd, och — hvad Fransosen kallar *esprit*. I Mons har ännu en viss afsöndring emellan de infödda goda familjerna, och Fransoserna bibehållit sig. Dessa vinna ej lätt inträde i de egentliga gamla, goda sällskapskretsarna. Hvem igenkänner ej här det gamla, sjelfständiga frihetslynnet? Huru olikt Tyskland!

Om aftonen kommo vi till Valenciennes, den namnkunniga fästningen. Det är första staden i det fordna Fransyska Flandern och intogs år 1677 af Ludvig den 14:de. Dess intagande är i ett afseende märkvärdigt. Hittills hade man alltid angripit fästningar blott om natten, för att spara menniskoblod. Vauban fordrade att anfallet skulle ske midt på ljusa dagen; Konungen och fem Marskalker voro af andra tankar. Men hans vigtiga skäl segrade, och den utomordentligt starka fästningen bort-

togs likasom genom en *coup de main.** I nyare tider blef den i synnerhet under revolutionskriget namnkunnig genom General Ferrands förträffliga försvar. Ännu låg en mängd byggnader i ruiner, och vittnade om den grufliga förödelsen och Kommendantens ståndaktighet.

Kl. 11 om natten stego vi åter i diligencen, och kunde således icke se en ny reskamrat, som der tagit sin plats, men hans yttranden förrådde honom strax som en älskvärd och förståndig man. Just då det började gry, kommo vi till Cambray. Här var station, och vår främling och jag vandrade omkring i staden. Huru tyst, huru dödt! Till och med de få upplysta fönsterna påminte blott om sjuka. Ett skönt klockspel, hvaraf i allmänhet finnas många i alla Brabants och Flanderns städer, ljudade, likt andestämmor, ned ifrån det höga tornet genom den rysliga halfdagern. Vi talte med stilla vördnad om den store mannen, som här drog sig undan hofvets buller, och lätt tröstade sig öfver Konungens onåd, då han nu kunde helt och hållit följa sitt goda hjerta och helga alla sina stunder åt sin församlings bästa. Hvem vet ej, att Telemaques författare, Fenelon, var Erkebiskop af Cambray? Den gamla präktiga Katedralkyrkan hade blifvit demolerad och blott tornet qvarstående, för att under detsamma uppföra en minnesvård *aere perennius* åt den store Erkebiskopen; men sedan byggnaden var borta, var det stora Götiska tornet beröfvadt sitt stöd, och rasade öfverända. Som en starkt kontrasterande pendant till den nämde

förträffliga Prelatens bild tjenar en af hans efterträdare, Duc-Regentens illa beryktade Minister, Kardinal Dubois, öfver hvilken ett qvickt hufvud gjorde denna grafskrift:

Rome rougit d'avoir rougi
Le maquereau qui git ici.

Det var han, som sökte att bibringa Duc-Regenten den märkvärdiga maximen: den som vill blifva en stor man, bör vara en stor bof.

Staden Cambray är starkt befästad, ehuru fästningsverken vid sakernas förändrade ställning, ej äro af samma vigt, som förut. Den har varit i fleras händer, var i lång tid en fri riksstad, kom sedan genom Hertigen af Alençon, Henrik den 2:dres fjerde son, under Frankrike och eröfrades åter af Spaniorerna. År 1677 intogs den af Ludvig den 14:de och förblef sedan under Frankrike. Efter denna stad kallas äfven det bekanta förbundet, hvilket slutades emellan Kejsar Maximilian, Ludvig den 12:te, Ferdinand den Katolske och Påfven, för att tillintetgöra den då så mäktiga och rika Republiken Venedig. En Sjö-Republik emot Europa!

Förmiddagen kommo vi till den fula staden Peronne, hvilken har det hedersnamnet *la pucelle*, emedan den ännu aldrig blifvit intagen. Den är befästad af naturen; ty nästan på alla sidor är den omgifven af moraser. Här funno vi det längre fram och äfven i Paris rådande bruket, att man, då kaffe begäres, gör skillnad

emellan hel och half *tasse*. Den förra serveras för hvarje person i en spilkum, med matsked, och förtäres som soppa med inbetadt hvetbröd. I början förekom det oss löjligt, men till slut funno vi det beqvämare, än att dricka ut och slå uti flera koppar efter hvarandra.

De formän, som hädanefter mötte oss med sina stora fraktvagnar och öfvermåttan starka Piccardiska hästar, buro en vacker drägt, pudradt hår och tjocka hårpiskor. Deras blåa tröjor voro af fint lärft och på sina trekantiga hattar hade de vackra fjädrar. Äfven hästarna voro beprydda. På deras flätade svansar, på hufvena och manarna suto tjocka blomsterqvastar. Det var ej helgdag, men detta utsirade väsen skall i Piccardie vara vanligt.

I Roye, en liten stad, åto vi middag, och hade tillfälle, att lära känna Piccardiska dialekten. Piccarderna tala ganska fort, nedsvälja mycket och visa i sitt tal en liflighet, som är ingenting mindre än obehaglig. Här stötte vår diligence emot en af fraktvagnarna; en af våra hästar, på hvilken postiljonen satt, föll omkull, och fraktvagnen blef skadad. Det uppstod en häftig ordvexling och ortens inbyggare jemte deras Maire höllo med formannen; man hotade å ömse sidor med stämning — men skällsord undföllo ingen, oaktadt den högsta grad af häftighet!

Vi kommo nu till ganska usla trakter; det var under körsbärstiden, och likväl funno

vi i sex byar, som vi passerade, inga körsbär — ty i alla dessa fans intet träd. Öfverallt förrådde sig en grym fattigdom, jorden var krita; likväl skall landet på sina ställen vara temligen fruktbart. De rikare invånarne låta vanligtvis inbergningen ske genom bönder ifrån nejden af Tournai och Lille. Dessa menniskor lefva eländigt, på det de måtte kunna medtaga något penningar, då deras egen skörd påfordrar deras återresa. De slå eller skära med ena handen, och i den andra hålla de ett spetsigt verktyg, med hvilket de under arbetet genast hopsamla hvad de nedfällt. Denna metod skall framför andra hafva den fördelen, att den är långt indrägtigare, emedan nästan ingenting går förloradt. Åtminstone är detta orsaken, hvarföre dessa bönder alltid finna arbete här i landet.

Om aftonen, då vi gingo ett stycke till fots, mötte vi sådana skördare, som kommo ifrån åkerfältet. Af dem underrättades vi om det ofvan anförda. Vår reskamrat, en egendomsherre ifrån deras hemort, gaf sig tillkänna som deras landsman, hvaröfver det goda folket yttrade en hjertlig glädje.

"Ni reser förmodligen till Paris?" sade en af dem.

Ja. Har ni inte också lust att en gång se den stora staden?

"Å jo, hvarför inte, men sådana herrar som ni lefva der präktigt och lustigt; vi skulle vara tvungna att äta bara bröd och dricka vatten, och på det sättet skulle vi der må sämre än hemma i vår by."

Huru mycket kan ni väl förtjena med ert arbete vid inbergningen här i landet?

"Om allting går bra, 30 Riksdaler. Det är visst inte mycket, men vi ä också fattigt folk."

Under detta samtal sågo vi redan på långt håll ett löjligt uppträde. En vördig Piccard, åtminstone Municipal-Råd i sin by, med svart flätad hårpiska, var så drucken, att hans häst slutligen ej mer visste hvad hans ryttare ville, utan tvärstannade. Ryttarens vrede, hans afviga manövrering, hans monologer voro högst löjliga. På våra frågor fingo vi de galnaste svar. En af våra bönder sade med den mest torra ton i verlden: *Allons nous-en, l'un est aussi bête que l'autre.*

Emedlertid hade vår diligence upphunnit oss, och vi togo afsked af det goda folket. Vi gåfvo dem litet dricks-penningar; de lofvade att dricka vår skål, vi ville göra detsamma. Och jag tillstår gerna, ej ofta har vinet smakat mig så godt, som då vi i Senlis tömde en butelj för våra raska landtmäns välgång och deras åkerfälts trefnad.

Redan nära Roye hade vi mött folk i vagnar och till häst, som hörde till Kejsarinnans Moders svit. Kl. half 3 om morgonen anlände hon sjelf med tvenne vagnar till samma station som vi, och dröjde der en half timme. Postiljonerna ropade med en obegriplig fräckhet helt högt åt hvarandra de otäckaste plumpheter och sottiser, likasom de varit alldeles utan vittnen.

Vi foro derpå i en stark dimma genom den illa beryktade skogen vid Senlis. Röfverier äro till och med ännu visst icke sällsynta här.

Emedlertid förrådde landet allt mer och mer granskapet af en stor stad. Redan träffade vi många sköna slott, landthus och parker. Snart rullade tätt och ofta ekipager oss förbi, och det dröjde ej länge, förrän vi befunno oss i Denis, som är sista stationen. Fem dugtiga, feta fålar flögo nu med vår tunga vagn igenom de herrliga alléerna; snart visade sig på slättmarken det höga Montmartre med sina väderqvarnar, vidare Seinens strand, derpå de hundrade alléerna, som åt alla håll genomskära den präktiga slätten, sedan i bakgrunden tornet af Abbotstiftet St. Denis — och ändtligen sjelfva Paris, der våra ögon skulle i verkligheten skåda, hvad fantasien redan länge hade drömt.

Det var kl. 11 förmiddagen, som vi foro in i Paris, förhända den bullersammaste tiden på hela dagen. De långa gatorna, hvilka vi passerade, förekommo oss som marknader. De himmelshöga husen sågo ganska smutsiga ut, ty den sten, som man i Paris allmänt nyttjar till byggnader och i början är så vacker och hvit, antar snart en föråldrad, svartgrå färg, hvilken likväl låter afskrapa sig. Jag kan icke säga, att staden vid detta första inträde på annat sätt imponerade, än genom vimlet af menniskor. Dess yttre kan, i det hela tagit, ej särdeles behaga.

Vi foro in i det stora Messageriet, der alla posternas Bureaux ligga jemte hvarandra omkring en ofantlig gård. Öfver hvarje ingång stå namnen på de serskilte städer, dit den bureaun expedierar posterna. Framtill vid den stora gården ligger *Café des voyageurs*, dit vår konduktör förde oss, för att taga en frukost, medan vi väntade att vårt bagage blef utpackadt och en fiacre anskaffad. Minst 20 menniskor omgåfvo diligencen med tryckta lappar i händerna, för att rekommendera sina hoteller. Men af tjenste-andar, hvilka vid utstigandet ur vagnen, vid utpackningen och i allmänhet vid hvarje småsak voro till hands, vimlade gården helt och hållit, och det var väl att vi voro försedda med *gros sous*, för att i hast afspisa dessa hungriga själar.

I kaffehuset var det lilla rummet fullproppadt af menniskor, som dejeunerade *dinatoirement*. Ibland dem kan man lätt begripa att många *escrocs* befunno sig, för att lura på de oskyldiga nykomna från landsorten.

Under det vi här gjorde oss färdiga och äfven liqviderade med vår fryntliga konduktör, som likväl sökte att förstärka sina drickspenningar med många *bon enfant*, var också redan en fiacre utanför porten. Jag hade gjort mig tillräckligt underrättad om sättet att behandla detta slags folk, och var således helt sträf. Han på sin sida brummade öfver våra många packsaker och fordrade utom sina 30 sous en *pour boire*. *Nous verrons*, svarade jag, sade honom nummern på

vårt hus, betalte dem som inlagt sakerna, hållit i fotsteget och slagit igen vagnsdörren, och dermed gick det vidare.

Vi kommo till vårt logis. Med glädjen i vårt hjerta ilade vi trapporna uppföre till våra vänner; det kom folk, som aftogo sakerna, och vi trodde att de hörde till huset. Vår *cocher* kommer med, fordrar en ofantlig *pour boire*, med föregifvande att jag lofvat honom det; tre eller fyra menniskor hade sprungit med ifrån messageriet, för att bära upp en liten koffert och en kappsäck ifrån porten, en trappa upp, och fordrade också sina drickspenningar. Vår Pariservän grälar, jag grälar, karlarna svära, med ett ord, det var en den angenämaste välkomst, som man kan tänka sig, och för att få komma i lugn, uppoffrade jag ett 3 livres-stycke.

Voilà les embarras de Paris, sade vår vän, och bad oss vara hjertligen välkomna.

Bref om *Musée Napoléon.*

Jag lofvade Er vid vårt afsked, att meddela Er en rätt utförlig berättelse om den berömda konstsamlingen i Louvre. Jag är på stället, jag har sett, jag har njutit, — och med hvarje ny njutning synes mig uppfyllandet af mitt löfte allt svårare. Att vara alldeles fullständig, skulle blifva ett Herkuliskt arbete, och Ni fordrar ej detta af mig. Något, om också blott ytligt, må för ett ögonblick förflytta Er till denna rika konst-skatt. En beskrifning öfver vissa strödda taflor, som i synnerhet behagade mig, skulle föra mig för långt; också är det svårt att skildra stora, af många figurer bestående kompositioner. Törhända äro Heinse och A. W. Schlegel de enda, som lyckats att beskrifva taflor. Jag kan bättre tillfredsställa Er önskan i detta afseende med statyerna.

I anseende till många arbeten, som började i det stora Galleriet, dels för att skaffa taflorna en bättre dager, dels för att reparera öfra delen af byggnaden, hvilken af de många genombrytningarna här och der visade någon svaghet, voro taflorna af Nederländska och Fransyska skolorna nedtagna, och utan rekommendation var det öfverhufvud svårt att få tillträde. Men Italienska skolans verk suto alla på sitt ställe, och i detta Galleri arbetades det ögonblicket alldeles icke, medan i de andra salarna skaror af murare och timmermän med

sina uppsyningsmän hamrade och bultade på otaliga ställningar.

Hvad annat kunde väl först draga mina blickar till sig, än Raphaels namnkunniga Transfiguration? Man känner detta mästerstycke af Dorigny's och Bröderne Raphael och Antonio Morghen's kopparstick. Utan att ens känna händelsen, som der föreställes, skulle icke dess mindre hvarje sinne genast hänföras af tankens storhet. Ett öfverjordiskt väsende sväfvar i ett högt lugn upp till den odödliga klarhetens hemvist; nere i dalen synas lidelserna, sjukdomarna, menniskans arfgods; häpnad, förskräckelse, smärta målar sig i Apostlarnes anletsdrag, men ibland dem knäböjer Hoppet i himmelsk skönhet och pekar uppåt. Så skulle detta ojemförliga stycke äfven framställa sig för den, som ingenting visste om dess historiska innehåll.

Midtemot hänger Dominico Zampieris stora mästerverk, den helige Hieronymus. Denna tafla hänför genom uttryckets sanning, men skall i synnerhet blott fängsla kännaren, emedan idén här ej framlyser, som i Förklaringen midtöfver.

Af denna målare, som föddes i Bologna år 1581, och dog i Neapel 1641, finnas här äfven tre landskap. Jungfrun och den helige Antonius från Padua är ett skönt stycke, Pauli hänryckelse är förtjusande, och Kärlekens triumf, rundtomkring infattad med blommor, är intagande.

Af Guido Reni, född i Calvensano vid Bologna år 1575, äro här bland annat, Herkules's fyra storverk, hvilka blifvit bekanta genom kopparstick af Bervic och andra.

Af Franzesço Barbieri, Guercino kallad, född 1590 i Conto, äro här 23 taflor.

Utom Raphaels Transfiguration finnas af samma mästare äfven en Jesus som barn, lekande med Johannes; St. Michael, som har djefvulen under sig, likaledes bekant genom ett kopparstick af — . St. Georg och lindormen; den namnkunniga Madonna della Sedia, förträffligt efterbildad af Morghen och andra.

Af Antonio Allegri, af sin födelse-ort vid Modena Correggio kallad, född 1494, hafva framför allt behagat mig: en helig Familj och ett nedtagande från korset. Christus-hufvudet med törnkronan tycktes mig icke till sitt uttryck uppgå emot det, som sågs af samma mästare i fordna Düsseldorfska Galleriet.

Af Michel Angelo Amerigi, af sin födelse-ort vid Milano Caravaggio kallad, född 1569, äro ibland några kyrkstycken äfven andra af ett muntrare slag, som t. ex. kringvandrande musikanter, en zigenerska m. m. En grafläggning behagade mig i synnerhet.

Af Augustin Carraccio, af hans bröder Ludvig och Annibal, och af hans oäkta son An-

Antonio, alla fyra ifrån Bologna, är här en mängd taflor, ibland andra de fyra Elementerna, och ett landskap med figurer, föreställande Absalons död. Denna artist-familj, som riktade så många kyrkor med sina målningar, uppnådde ingen hög ålder. Augustin blef 44, Ludvig deremot 65, Antonio 35 och Annibal 49 år gammal.

Af den sirlige Albano, (född i Bologna 1578, och död i en ålder af 82 år) är här en svit af fint utarbetade stycken, och man kunde i detta afseende kalla Diana och Akteon nästan fulländade. Af hans hand äro här äfven de fyra Elementerna, och Venus och Adonis på fyra taflor.

Ett intagande stycke såg jag här af Andrea Solario, från Majland, Elef af Leonard da Vinci. Det är en Jungfru med Barnet, som hon gifver di och betraktar med moderlig ömhet.

Af Pietro Franzesco Mola behagade mig i synnerhet Hagar i öknen.

En mängd rätt gamla Italienska stycken torde ha sitt värde, men de frappera visst icke, emedan kompositioner och figurer äro lika stela, ehuru mycken förtjenst teckningen för öfrigt än kan äga. Att Giotto, Cimabue, Donato och Buffalmacco, den goda smakens föregångare, ej kunde åstadkomma sådana arbeten, som det Me-

diceiska århundradets målar-genier, låter lätt tänka sig.

Att ej få se den Nederländska skolans verk, som i så många afseenden äro så dyrbara för mig, var ganska smärtande.

Jag vände mig således till de nedra salarna, der ett folks mästerverk äro uppställda, hvars litterära och artistiska verk torde vara ouppninneliga monster för alla tider. När dessa ej värderas mera, då börjar mörkrets rike åter; men högre tyckes menniskoslägtet ej kunna komma.

Hela Antik-samlingen är fördelad i sju salar: Vestibulen, Kejsarnes Sal, Årstidernas, de stora Männernas, Romarnes, Laokoons och Dianas, allt benämningar, som härleda sig dels ifrån plafonderna, dels ifrån de föremål, som salen i synnerhet innehåller.

I Vestibulen är en antik stol af marmor, helgad åt Ceres, och prydd med denna Gudinnas attributer.

Diana, med bågen i handen och kogret på ryggen, vänder, likasom i sin vrede, hufvudet tillbaka. Hennes hår är uppfästadt, prydt med en liten diadem, och den höga pannan framträder derunder full af allvar och stränghet. En hind synes likasom hafva tagit sin tillflykt bredvid henne. Denna staty anses för den fullkomligaste af alla Diana-bilder, och tyckes vara en pendant till den Belvederiske Apollo. Den stod fordom i Galleriet på Versailles.

En kolossal staty, föreställande den Grekiske Bacchus, bär stämpeln af dryckenskap i sina blickar; och är afbildad med veka och fylliga lemmar. Hufvudet är bekransadt med vinlöf.

Sträng, ädel står Minerva i kolossal storlek, med egid och hjelm.

Äfven ser man i denna sal bysterne af Kejsar Hadrianus, Antoninus Pius, Lucius Verus, Domitianus, Marcus Aurelius i kroppsstorlek, en Antinous, en Serapis, som byster; den sednare bär sitt kännemärke på hufvudet, ett spanmålsmått; slutligen en Eskulap.

I Kejsarnes Sal är en ganska skön trefot af Penthelisk marmor, som eljest var ämnad till en brunn.

En bildstod, föreställande Kejsar Julianus Apostata, den enda ibland de sednare Kejsarne, som förtjenar att sättas i bredd med Nerva's familj, har en utomordentlig likhet, att dömma af jemförelsen med de medaljer, på hvilka man ser hans bröstbild.

En kolossal Ceres gör en imposant effekt; men ännu vida mer den namnkunniga Pallas från Velletri. Man vill knäböja af vördnad för detta höga väsende. Huru stor, huru majestätisk står hon ej der, denna vishetens Gudinna! En vid veckad drägt flyter i rikt draperi ända ned till dess fötter. En hjelm pryder dess hufvud; egid och lans förkunna krig;

dess milda blick förkunnar frid. Denna förträffliga stod af Parisk marmor har först 1797 blifvit funnen vid Velletri.

En Melpomene är 12 fot hög. Dess ansigte har så mycket uttryck af behag och känsla, att man måste beundra artisten, som i denna koloss visste att anbringa så mycken konst.

Antinous, Hadrians gunstling, som så ofta blef af konstnärerna framställd under åtskilliga former, är i denna sal afbildad som Herkules med klubba och lejonhud.

Dessutom ser man här äfven Tiberii, Claudii, Titi bronsbyster; Elii Cesars, Lucii Veri, Commodi, Septimii Severi, Gordiani, Pupieni marmorbyster, och Caracallas med den vilda blicken. Vidare hela statyer af Septimius Severus, Pupienus, Nero, Otho, Domitianus och Augustus. En herrlig sarkofag af Parisk marmor föreställer en chor af Hafsnymfer, sittande på hafstroll. På en annan sarkofag äro Muserna afbildade. Druckna Bacchanter, Silener och Fauner dansa på grafstenen. Så förskönade konstnären dödens nejder med de högsta symboler af lifvet.

I Årstidernas Sal synes först Eskulap med sin orm, helsans sinnebild. En draperad mantel omhöljer halfva kroppen.

Basreliefen, som föreställer Panatheneernas fest, är hos konstnärerna berömd i anseende

till konsthistorien och den stränga skönheten i stilen. Åtta figurer synas på densamma färdiga till ett högtidligt tåg.

En älskvärd grupp är den nakna unga Faunen; i hans panna ha nyss små horn framskjutit; de äro bekransade med grenar af gran. Han vill med sin herdestaf slå ett panterdjur, som stött omkull hans dryckeskärl.

En annan ung Faun stöder sig mot en trädstam, och tyckes hafva spelt på en flöjt, som han håller i högra handen. Denna staty är så full af behag, att man håller den för en antik kopia af den hos de gamla så namnkunniga Faunen af Praxiteles.

En staty af Ceres bär på hufvudet en krans af sädesax, i handen en knippa af ax, och är beklädd med en vid mantel, såsom sinnebild af de Eleusiniska hemligheterna.

En Ariadne, eljest känd under namnet Kleopatra, emedan man tog ett armband för en orm, hvilar efter sin utstådda smärta öfver Thesei flykt. Hennes klädnad omgifver hennes kropp i ett ledigt draperi.

En täck Flora, denna Gudinna med ungdomens behag, är bekransad med blomster, och håller äfven sådana i venstra handen.

En Döds-genius hvilar vid en trädstam med ena benet öfver det andra, och armarna sträckta

öfver hufvudet, samt uttrycker genom denna ställning det eviga lugnet efter döden. På sarkofagerna är denna figur ofta afbildad bredvid Bacchus.

Mindre interessanta statyer i denna sal äro den Delfiske Apollo med gripen; den Indiske Bacchus med långt krusigt skägg, såsom lagstiftare och vis; Elius Cesar, Lucius Verus, Matidia, Trajani anförvandt; Plautilla, den lagfarne Papiniani dotter och Caracallas gemål; en Bacchant, bekransad med vinlöf, och hållande i handen ett dryckeskärl fullt med drufvor, dem hon utkramar; Venus stigande ur badet; ett fragment af en Kupido; en annan täck Kupido spänner bågen; Higyea, Helsan, Eskulaps dotter, räcker i en skål föda åt ormen; en täck Venus Genitrix, hel och hållen i den antikaste stil; en Nymf, som vill hämta vatten. Vidare: byster af Trajanus, Filippus, Vibius Volusienus, Emilianus, en obekant, Nero, med en strålkrona omkring hufvudet, ett Romerskt fruntimmer och Lucius Cesar.

I de stora Männernas Sal ser man Zeno, eller i allmänhet en Grekisk Filosof; Demosthenes, sittande, försänkt i tankar, med en skrifven rulla, som han öppnar i knäet. Trajanus, klädd som Filosof, håller i venstra handen ett klot. Sextus från Chæronea. En Krigare, vanligen Focion kallad, tyckes i anseende till sitt idealiskt sköna hufvud tillhöra en hjelte från det heroiska tidehvarfvet. Dess kostym är högst enkel. Lustspelsförfattarne Me-

nanders och Posidippi statyer sitta i en lugn ställning på en cirkelformig stol, och äro med all sin stora enkelhet likväl förträffligt arbetade. Ytterligare finnas här en Minerva, en Alcibiades, en Merkur, en Hippokrat, en Q. Hortensius.

Romarnes Sal bjuder genast åt ögat en Romersk Talare, vanligen Germanicus kallad. Denna förträffliga staty, som utmärker sig genom formernas behag och sanning, har fullkomligt bibehållit sig. En Ceres kan tjena till mönster för ett smakfullt och riktigt draperi. I kostymen af en Thessalisk bonde ses här den hvilande Antinous, troligen för att föreställa Aristæus, en Thessalisk Halfgud. Denna bildstod är huggen med smak, utan att just vara sorgfälligt utförd.

Hvem kan se den yngre Bruti byst utan deltagande? Huru stor, om han icke hade räckt handen till Cesars mord, hans välgörare, hans far!

Icke mindre interessant är bronsbysten af Lucretias hämnare, grundläggaren till Roms frihet, den äldre Brutus.

Urania, en af de nie systrarna, sitter och håller en glob i ena handen och i den andra en liten staf, såsom sinnebild af astronomien. Denna figur af Parisk marmor är arbetad med utomordentlig noggrannhet.

Den döende Krigaren, eljest orätt kallad den döende Gladiatorn, är af en förvånande sanning. Att dömma efter hans kostym, är han ingen Romare. Dödligt sårad, lutande sig framåt mot ena armen, redan höljd af dödens natt, tyckes han ståndaktigt afbida sitt slut.

Den Capitolinske Antinous är en af forntidens ryktbaraste bildstoder. Han har ännu knappt uppnått sin manbarhetstid, och synes vara föreställd som Merkur. Hans hufvud är nedsänkt mot jorden, hans blick sorgsen, likasom på alla de talrika stoder af honom, dem Hadriani kärlek lät förfärdiga.

Den fläckiga Faunen har sitt namn af gröna metallfläckar i den för öfrigt fina marmorn, ifrån högra kindbenet ned på axeln. Denna byst är törhända i den fina utarbetningen det mest fulländade af antik konst. Det är icke möjligt att förena mera leende behag, korrekthet och ovanliga, ur djurriket tagna, drag med hvarandra. Detta beundrade konstverk stod fordom i Villa Albani i Rom.

En annan byst af en Faun är ett af forntidens skönaste arbeten i brons.

I denna sal står slutligen den så mångfaldigt beskrifne och beprisade Torso eller Belvederiske Herkules. Han sitter på en klippa, öfver hvilken hans lejonhud ligger utbredd. På detta fragment (hufvud, fötter och armar fattas), kan man ej skönja några ådror, emedan

de upphöjda musklarna borttaga den rundning i formerna, i hvilka ådrorna kunde vara fördolda. Winkelmann var derföre af den tanken, att man derigenom velat utmärka Herkules's förgudning. Kanske stod Hebe, ungdomens Gudinna, bredvid honom grupperad. I denna tanke har Flaxmann i en kopia på ett nöjaktigt sätt återställt denna grupp.

Alla stora konstnärer, en Michel Angelo, en Raphael, hafva studerat efter detta namnkunniga fragment, som i stilens storhet förhända öfverträffar alla andra forntidens bildhuggararbeten.

Jag förbigår denna sals öfriga byster och statyer, och vänder mig till Laokoons Sal. Den har sitt namn af denna grupp, hvilken väl icke kan vara obekant för enhvar, som någonsin hört talas om konst. Lessing och andra utmärkta snillen hafva skrifvit hela afhandlingar om detta konststycke. Fabeln, sådan den förekommer i andra boken af Eneiden, är följande: Laokoon, en af Apollos prester, hade af kärlek till fosterlandet satt sig emot beslutet att införa Grekernas trähäst, och äfven rännt ett kastspjut i dess buk. Hygin deremot berättar, att Laokoon, en af Apollos prester, hade emot Gudens befallning aflat barn, och att denne vid ett offer åt Neptun sändt ormarna. En annan förklaring af Servius säger, att han brutit sitt löfte i sjelfva Apollos tempel. Häröfver förtörnad, sänder Apollo eller Neptun, då Laokoon offrade vid hafsstranden,

tvenne ofantliga ormar, som mångdubbelt snärja sig omkring honom och hans begge söner, och döda dem med sina gifttänder. Förgäfves arbetar fadren; sjelf i dödsqvalet ser han ena sonen aflida, och den andra ifattad utan räddning, vänder jemrande sin blick mot himlen, och faller, ett offer för den gudomliga hämden, med sina söner döende på Gudens altare. Det är detta ögonblick, som konstnären iakttagit, för att låta den senaste efterverld i den kalla marmorn känna en den ömkansvärdaste scen. I den gamles hela kropp visar sig en krampaktig anspänning. Den ena sonen är i dödskampen, den andra synes ännu icke sårad, men ormen störtar sig på honom, och förskräckelsen har bemäktigat sig gossen. Antingen nu fadren dör som sina barns räddare, eller det är Gudarnes hämd, som drabbar honom för sitt brott — det är i alla fall ett skådespel, som uppfyller hjertat med bäfvan.

Detta stora mästerstycke, som lika lifligt hänrycker konstnären och den blott känsliga menniskan, upptäcktes på Esquiliniska berget i ruinerne af Titi palats. Tre stora bildhuggare, Agesander, Polydor och Athenodor, hafva första århundradet af vår tidräkning utarbetat gruppen. Den består af fem konstigt sammanfogade block. Fadrens högra arm och två af barnens armar fattas.

En Amason af Parisk marmor bär i hela sitt väsende stämpeln af manliga sysselsättningar. Hennes tunika lemnar venstra bröstet

bart; hon skjuter af en båge, och håller i dess öfra ända med högra handen och i dess nedra med den venstra. Genom denna ställning uppenbara sig kraftigt hjeltinnans sköna former.

Ett Jofurshufvud af marmor är utarbetadt i den största stil. Man tror att detta är den mest höga framställning af Gudars och menniskors far, som blifvit oss öfrig från forntiden. Höghet och mildhet och olympiskt ljus tala ur denna förträffliga bild till åskådaren. Bysten hörde sannolikt till en kolossal staty.

Ett af forntidens skönaste verk är Meleagers grupp. Den Kalydoniske Konungens son har nyss fällt det förskräckliga vildsvinet, som ödelade landet. Han tager nu sin hvila, bredvid honom äro hans trogna hund och odjurets hufvud. Det hela är förträffligt bibehållit; endast venstra handen fattas, som stödde sig på ett jagtspjut.

En i hög grad skön bildstod bär för sin ungdom och sitt behag namnet Adonis, utan att just hafva någon attribut af honom.

En Man med en *Discus* står i begrepp att kasta. Hans kropp är lutad framåt och högra armen spänd bakåt. Denna ställning är full af konst.

Ett beundransvärdt arbete i brons är Ynglingen som bockar sig, för att ur venstra foten draga ut en tistel.

En Jason, den personifierade Tragedien och Komedien, en kolossal Ocean, en liten Bacchus, en skön figur med ett ojemförligt draperi, hvilken, att dömma af den spetsiga mössan, synes vara en Frygier, törhända Paris, en Lucius Verus, en Commodus, den sköna gruppen Kärleken och Psyche, denna berömda sinnebild af kroppens och själens förening, Cato och Porcia, en Clodius Albinus, en Galba. — Dessa stå äfven alla i Laokoons sal.

Ändtligen kommer det Galleri, i hvilket den gamla konstens skönaste verk äro uppställda.

Hvem är denna gudomliga yngling, som står på upphöjningen der borta, och så stolt, så föraktande kastar sina blickar åt fjerran? Hans nedra läpp sväller, blicken förkunnar seger och fullbordad hämd på ett missfoster. Det är Apollo, Solens och Musernas Gud; pilen är afskjuten ur bågen, han har träffat, den Pythiske draken vrider sig i stoftet, — och Guden står i ett högt medvetande af sin kraft! Håret faller i vårdslösa lockar omkring hufvud och hals, och är ombundit med den kungliga bindeln (*strophium*). På högra skullran hänger kogret. Hans chlamys är fästad vid skullran och kastad tillbaka. Ett stycke af bågen är ännu i hans venstra hand; i detta ögonblick har den högra afskjutit den på långt afstånd träffande pilen; hela hans kropp är ännu i samma ställning, som denna handling åstadkommer, så öfverraskande är här ögonblicket uppfattadt och framställdt.

Genom fabeln om Apollo såsom Pythons besegrare ville de gamla framställa solens välgörande inflytelse. Hon förjagar de skadliga dunsterna ur jorden, och krossar derigenom den giftiga mask, som förstör menniskornas helsa.

Denna utomordentliga staty bör betraktas från venstra sidan; dess effekt tyckes vara beräknad från denna synpunkt. Sedd på detta sätt synes den framskrida, och förråder den fullkomligaste proportion, ehuru benen äro något långa emot det öfriga af kroppen.

Stammen, emot hvilken Guden stöder sig, är ett oljeträd med sin frukt; en orm, helsans sinnebild, lindar sig omkring densamma.

Mot slutet af 15:de århundradet blef denna skönaste af alla statyer, som ifrån forntiden äro oss öfriga, funnen i Capo d'Anzo, 12 lieues från Rom, vid hafsstranden, i ruinerne af det gamla Antium. Den ägdes af Julius den 2:dra, innan han ännu var Påfve; sedan ställdes den af honom i Vatikanens Belvedere, hvarföre den ock kallas än den Belvederiske, än den Vatikanske Apollo.

För öfrigt är denna dyrbara lemning ifrån forntiden omgifven med ett bröstvärn, för att förekomma all möjlig skada af profana händer.

Den namnkunniga Mediceiska Venus är förhända det högsta ideal af qvinlig skönhet, som fantasien någonsin förmådde att skapa, och

kan i detta afseende endast sättas i bredd med Apollo.

Det är undransvärdt, huru denna staty, som var sönderslagen i trettie bitar, med en sådan harmoni i alla dess delar åter kunnat sammansättas. Hela högra armen och nedra delen af den venstra äro nya; hufvudet är äfven ditsatt.

Krälekens väna Gudinna har nyss uppstigit ur hafsskummet; en delfin och en mussla vid hennes fötter beteckna det. I ungdomligt behag står hon der i blygsamhetens framböjda, rädda ställning. Dess hufvud, i proportion af kroppen något litet, med den sköna Grekiska fysionomien, är genom den täckaste hals högst harmoniskt förenadt med kroppen. Hon är i den perioden, då allt är fullkomligt, midtemellan de yngre årens magerhet och de äldres fetma; denna mö har uppnått höjden af skönhet — hon är mogen. Men hennes ansigte uttrycker äfven stoltheten hos en mö, och förråder ett högre väsende, inför hvilket ädle älskande med rena hjertan kunna knäböja i templet. På hela denna kropp är allt rundt, fullkomligt, köttfullt. Bildhuggaren heter Kleomenes, Apollodors son. Likasom Apollo är den första ibland de manliga, likaså är Mediceiska Venus den första ibland de qvinliga statyerna.

Den berömda statyen under namn af den Belvederiske Antinous är nu allmänt erkänd för en Merkur. Kort afskurit hår, en

mild uppsyn, manteln, i hvilken ena armen är insvept, de nerfviga lemmarna, hvilka utmärka honom som gymnastikens uppfinnare, göra honom igenkänlig, fastän heroldstafven, vingarna på hans hälar, pungen och andra kännetecken saknas. Hos denna staty, som blef funnen på den Esqviliniska højden, nära Titi bad, fann Poussin framför alla andra stoder, de skönaste proportioner i menniskokroppen.

En staty af den Indiske Bacchus framställer denna glädjens Gud som vis och lagstiftare. En vid mantel omhöljer honom helt och hållit; hans mjuka skägg nedfaller mot bröstet; hans klädnad är i Asiatisk smak.

Den Egyptiske Antinous framställer denna Hadriani namnkunniga gunstling under skapnad af en Egyptisk Gud. Han ses här två gånger i denna gestalt, i hvit och i röd marmor.

Den hvilande Bacchus har blott ett rådjursskinn öfver sig och är eljest naken. Hans panna är bekransad med murgröu; sin venstra arm stöder han mot stammen af en alm, omkring hvilken en vinranka slingrar sig. Hans lemmar äro runda och fylliga, men tillika kraftiga, och utmärka glädjens gifvare, lika beredd till nöjet som till striden. En annan staty af denna Gud är icke mindre förträfflig.

Det skulle föra mig för långt, om jag ville genomgå denna sals förträffliga konstverk, hvart och ett särskilt. Jag anmarker endast

följande såsom de förnämsta: Venus ifrån Arles, halfklädd; den sköna gruppen Herkules och Telephus; den Capitolinska Juno, en ädel figur, beklädd med en veckig mantel; Ariadne, som Bacchi älskarinna, det fina hufvudet bekransadt med murgrön; en liten Merkur med nästan alla attributer; tvenne Sfinxer af röd Orientalisk granit, hvilande på trappstegen upp till den Pythiske Apollos staty; en Mars med en Victoria i venstra handen; en Urania, en Isis, en Leucothea; tvenne små Minerver, en Vitellius. Dessutom äro här äfven följande byster: Roma, Caracalla, Commodus, Macrinus, Nerva, Trajan, Tiberius, en Sånggudinna, Faustina den äldre och Faustina den yngre, en Antinous, en Paris, Julia Mammea, Alexander Severi mor, denna Kejsare sjelf, Domosthenes, Nero, Gallienus, ett Indiskt Bacchus-hufvud med skägg, Apollo som solen. Två förträffliga kandelabrer öfverraska genom sin uppfinning och sitt fina arbete. Ibland basrelieferna ser man Saturni thron, en Romersk konklamation och ett offertåg, kalladt Suovetaurilierna.

I Dianas Sal är en nästan naken staty af Antinous med den goda skyddsandens attributer. Den är utarbetad i den stora stilen. Hygiea, helsans Gudinna räcker åt ormen dess skål. En Lycisk Apollo med en fullkomligt bibehållen, skönt sirad lyra i venstra handen. En ypperlig basrelief, som fordom hörde till en sarkofag, framställer Bacchus som årstidernas Gud; honom omgifva Vintern, bekransad med vass, Våren med blom-

ster-

sterkransen, Sommaren med krans af ax och med skäran i handen, Hösten med vinbergningens kännetecken. En skön Minerva, förträffligt draperad, med en utmärkt skön egid.

För en vän af historien äro de stora marmorborden märkvärdiga, på hvilka stå tecknade namnen af de Athenienser, som stupade i kriget i tredje året af åttionde Olympiaden. *L'Academie des Inscriptions* hade förut dessa bord i sin sal.

Härmed har Ni en öfversigt af dessa antiker. Jag har ej anfört alla, men likväl största delen. Huru lyckliga måste ej målare och bildhuggare anse sig, att de nu i ett enda hus finna samlade de första konstskatter i verlden, efter hvilka de förut med svårigheter och kostnad måste resa omkring hela år! I alla salar suto ynglingar, som tecknade efter statyerna, till större delen med svartkrita.

Kejserliga Biblioteket.

Mitt korta vistande i Frankrikes hufvudstad tillät mig blott, att tillfredsställa min nyfikenhet på det yttre af denna rika samling. I salarna stå långa bord med skrifmaterialier till de studerandes beqvämlighet. För hvarje gren af litteraturen är en särskilt bureau, som har hvar sin katalog. Den som der har sin tjenst, söker under titeln, nummern på den bok man begär, hvarpå den genast och med största tjenstfärdighet nedtages.

En mängd lärda suto här och arbetade, till och med en Österländning i turban och kaftan. Jag begärde att se Ludvig den 14:des manuskripter. Hans hand är stadig men otydlig. Hvem skulle i honom förmoda hans Hugenottiska undersåters barbariska förföljare och ödeläggaren af Pfaltz, då man i de instruktioner, som han gaf sin sonson, Konungen af Spanien, läser följande ord? "Befordra dina undersåters lycka; för blott då krig, när du ser dig tvungen dertill, och du i ditt Råd rätt öfvervägat denna nödvändighet. Låt aldrig beherrska dig; var sjelf herre; haf aldrig någon gunstling eller förste Minister. Hör ditt Råds tanke, men afgör sjelf. Gud, som gjort dig till Konung, skall också förläna dig nödiga insigter, om du blott har goda afsigter."

Henrik den 4:des egenhändiga bref till sin älskarinna, Markisinnan de Verneuil äro mycket

interessanta. Det är nästan ej möjligt att skrifva på en gång mer behagligt och lättsinnigt; allt har denna äkta Fransyska stämpel, äfvensom denna Henrik öfverhufvud kan anses som den mest fullkomliga representant af Fransyska karakteren, från dess älskvärdaste sida betraktad. Han ursäktar sig en gång, att han ej kunnat komma till henne, med följande ord, vid hvilka hans egen ortografi är fullkomligt bibehållen:

Mon tout, ie pansoys vous servyr ce soyr de valet de chambre, mays nous nous sommes ambarqués à une partye à la paume ou yl y va bien de largent, cela ne meut retenu sy Jeusse pancé que vous ussiez eu besoyn de moy, ce cera donc pour demayn matyn que Jespere ouvryr votre rydeau et vous temoygner que je vous ayme plus que je ne fys jamays sur cette veryté Je bese vous un mylyon de foys. Ce XVI:me Octobre.

I ett annat bref heter det:

Mon menon, je vyens de prandre medecyne, afyn detre plus guaylar pour executer toutes vos volontés, c'est mon plus grand soyn etc.

Följande biljett är skrifven vid ett jovialiskt lynne:

Mon cher coeur, nous venons de dysner ceans, et sommes fort sous. Je vous voyrrè devant je partyrè de Parys et vous cheryrè non comme yl faut mès comme je pourrè. Ce porteur me haste si fort que je ne vous puys fayre que ce mot, bon soyr le cœur à moy, Je te bese un mylyon de foys, ce XIIII:me Oct.

En annan gång säger han:

Mandes moy sy a courance vous coucheres a part car je pourroys bien mardy au matyn vous aller donner la chemyse etc.

Jag tror mig ej falla besvärlig, om jag äfven meddelar följande bref af denna älskvärdaste af alla Konungar:

Cette lettre cera plus heureuse que moy mon cher cœur car elle couchera avec vous. Juges sy je suis anporté et anuyé, le soumeyl m'a fayt arrester ycy, et par consequant est cause de vous fere savoyr de mes nouvelles, voyes comme dormant e veylant toutes mes actyons ce raportent a vous playre, je m envoys a fontenebleau dou a votre reveyl vous saures ce que je me resoudré de fayre, bon soyr mon tout je bese vous et tous vos petys guarsons un mylyon de foys, ce XXI.me Octobre.

Hans stil är temligen hög, stadig och tydlig. Huru blir icke allting interessant hos en interessant menniska! Jag kunde ej utan rörelse se denna stil af den gode Konungen, som var hel och hållen menniska, och ville sina undersåter så väl.

Om bokstäfvernas utseende också är ett fysionomiskt kännetecken, så förråder Erkebiskopen Fenelons prydliga stil den i sina yngre år prydliga, och af könet gynnade hofmannen. Telemaques manuskript är obetydligt korrigeradt; det allmänt brukliga ordet *antre* var öfverstrukit, och i dess ställe alltid: *grotte* ditsatt.

I samma hus är i två rum en stor kopparstick-samling uppsatt. Kopparsticken äro under namnen af de målare och tecknare, efter hvilka de äro graverade, men dels äfven under namnen af gravörerna sjelfva, om de voro allmänt kända, inbundna i särskilta band, som tilläsas i rundtomkring sittande jernstänger, och af Konservatören på hvars och ens åstundan framtagas. Rummen äro ganska små. I det första hängde äfven några utmärkta stycken, i glas och ram, ibland andra den namnkunniga *Cadet de la Perle*. Detta arbete är af Masson, och föreställer Marskalken Harcourt. Genom olika bruk af grafstickeln har konstnären utmärkt kött, hår, plymer, läder, kläde, metall, brodering, siden, linne, trä, allt fullkomligt igenkänligt. Stycket är en verklig skola för gravörer.

Med Stora Biblioteket är äfven en rik och förträfflig myntsamling förenad, hvilken innehåller 90,000 exemplar; vidare en mängd skurna stenar och högst interessanta antiker.

Promenad till Montmorency.

Det var en stilla, behaglig morgon, som vi foro ut från Paris. Ehuru i Juli månad, sågs likväl himmelen öfverdragen med en tunn och lätt nuancerad moln-slöja, och åstadkom intrycken af en vacker Septemberdag.

På vägen till St. Denis passerade vi la Chapelle. Det märkvärdigaste på detta ställe för mig, var, att den bekanta skämtsamma och yppiga Poeten Chapelle är född här. Han var en naturlig son af François Luilier, som lät gifva honom en förträfflig uppfostran. Gassendi var ibland andra hans lärare. Han kallades efter sin födelseort. Man bortblandar vår Chapelle ofta med den usla rimmaren la Chapelle. På denna väg stodo fordom minnesvårdar af den barnsliga kärleken. Filip den Djerfve var återkommen med sin bror och sin gemål från Tunis och medförde sin fars, Ludvig den Heliges lik. Han bar det sjelf barfota på sina skullror ifrån Paris till St. Denis. På hvarje ställe, der den dygdige sonen hvilade med sin kära börda, upprestes tornlika monumenter, 40 fot höga, med statyer. Under revolutionen förstördes dessa rörande minnesmärken.

Efter en kort färd kommo vi till St. Denis, två lieues från Paris. Det är troligt att staden har att tacka Abbotstiftet för sitt ursprung. Den

har ännu för det närvarande en temlig rörelse genom sina kattunstryckerier och garfverier. Abbotens fordna residens är nu ett Militär-hospital och Karmeliterklostret, der Madame Louise, Ludvig den 15:des dotter, lefde som nunna, en trädskola.

Vi frukosterade i ett temligen dåligt kaffe-hus i St. Denis, och gingo sedan till den be-kanta Kyrkan. Snart visade sig Sweitzaren, som är känd af v. Kotzebues Resa till Paris. Men man må ej föreställa sig honom under en sådan erbarmlig gestalt och klädnad, som han der har på träsnittet, utan som en korpulent, välklädd man, prydd af den stora militäriska hatten. Då han förde oss till grafchoret, der Henrik den 4:des kropp hade hvilat, påminte jag honom om Herr v. Kotzebues och Madame Recamiers besök. Han hade läst stället och var ej särde-les nöjd med den förra, i anseende till dess yttrande öfver den vårdslösa handteringen af Henrik den 4:des lik.

Abbotstiftet St. Denis grundlades af Ko-nung Dagobert, som äfven dog och begrafdes der 638. Han var en af de grymmaste Ko-nungar, som nånsin lefvat. Sin första gemål förskjöt han, gifte sig sedan med tre på en gång, och höll sig derjemte flera mätresser — och ändå gjorde man honom till helgon, ty han hade varit ganska frikostig emot de andlige.

Efter honom blefvo Frankrikes alla Ko-nungar, sedermera också flera utmärkta stora

män, bisatta i Abbotstiftets hvalf. Dessa äro ganska rymliga, och den bekanta Sweitzaren vet att bestämdt uppgifva ställena, der de höga aflidna hvilat. I kyrkgården utanföre ligga nu Merovinier, Caroliner och Capetiner blandade om hvarandra, och innan kort — då Sweitzaren är död, skall man ej en gång veta, hvar revolutionen nedbäddat hela denna kedja af höga hufvuden.

Portalen är af utmärkt skönhet; de begge första arkaderna och dörrarna tyckas vara ifrån Carl den Stores tid. Abboten Suger förskönade kyrkan mycket, äfvenså Ludvig den Helige.

Arkitekturen är Götisk, hvilken äfven här utmärker sig genom massornas storhet och genom en djerf lätthet i strukturen. Kyrkan hvilar på 60 tjocka och höga pelare.

Till venster i choret voro Pipiniska Familjens grafvar, och till höger Capetinernas.

Många af de herrliga monumenterna i denna gamla Götiska kyrka blefvo under revolutionsyrseln stympade och förstörda. Hvad som ännu kunde räddas, befinner sig i Museum för de Franska Monumenterna och i Kyrkan Notre Dame. Turennes minnesvård står i Invalid-Kyrkan.

Så tom står hon då, denna urgamla Kyrka, så blottad med sina gamla murar och jettepelare, och fordom innefattade hon, utom qvarlef-

vorna af de Franska Konungarna de dyrbaraste skatter, som någonsin dyrkas af trogna själar! Här inneslöts i ett stort guldkors ett äkta stycke af Christi kors; en af spikarna, hvarmed Frälsaren blifvit korsfäst; ett krusifix, af Påfven Clemens den 3:dje sjelf sammansatt af åtskilliga det verkliga korsets bitar; ett stycke af en alabasterkruka, i hvilken vid bröllppet i Cana vatten blifvit förvandladt till vin. I ett stort guldkors inneslöts en jernstång af halstret, på hvilket den helige Laurentius blifvit stekt. Den heliga Maria Magdalenas haka. I en kristall såg man handen af den otrogne Thomas, hvarmed han rört Christi sida. I en dyrbar relikkista var nedra delen af Ludvig den Heliges kindben, hans gyllne krona med törnet ur törnkronan, hans värja och hans ring. Carl den Stores krona, spira, guldsporrar och rättvisans hand, som nu äro i Notre Dame, voro äfven fordom i St. Denis. Här voro äfven det sju fot långa hornet af en enhörning och klorna af en grip, hvilka Al Raschid hade skickat till Carl den Store. Ett schackspel tillhörande denne Monark, Rolands jagthorn, den namnkunniga Erkebiskopen Turpins värja, och Orleanska Flickans, slutligen Judas's lykta.

Hvarthän har väl revolutionsyran kastat dessa och många andra ting? Hvem vet det? Det är blott en obetydlig del deraf som jag sett i Notre Dame; jag ansåg det således för intressant att nämna dessa sällsamheter, som ej mera finnas. Kyrkan repareras nu på Kejsarens befallning, och man arbetade raskt i densamma.

Ehuru ganska mycket redan var färdigt, är likväl största delen ännu ogjordt. Det tyckes, som byggmästaren, hvilken uppgifvit planen, hade begripit, att i fullkomligt Götiska byggnader inga nymodiga restaurationer eller sirater böra existera; ett misstag, som blifvit begångit vid repareringen af Domkyrkan i Brüssel. I enlighet dermed hade man redan insatt nya fönster i mångfaldiga Götiska former med glasmåleri, men hvilket i allmänhet ej har samma eld, och äfven förmodligen icke så länge skall motstå tiden, som det gamla.

Fram vid ingången till grafhvalfven, stå tvenne höga och tjocka pelare. Vid den till venster skola Carolinernas statyer komma att stå, vid den till höger Capetinernas — men blott deras namn. Den förra blir således en *colonne impériale*, den sednare en *colonne royale*. Bakom begge finnas *les autels expiatoirs*. Första invånaren i det tysta huset under kyrkan blifver den för kort tid sedan aflidna Prinsen af Holland. Till och med döden tyckes med räddhåga fordra sina offer af Napoleons stora familj, då allt sedan dess upphöjelse, blott en enda af dess talrika medlemmar hittills måst betala naturens rätt.

Vägen från St. Denis går genom en leende slätt, hvars horisont begränsas af omvexlande, än högre och än lägre berg.

Montmartre-berget med sina väderqvarnar är och blifver likväl alltid den högsta och tyd-

ligaste punkten. Åt alla håll skådar man landthus och slott, hvilka redan långt för detta ej mera tillhöra de personers familjer, som uppbyggt dem, och nu endast interessera genom det, som de fordom voro. De nya ägarne, de nya rika (*parvenus*) nämnas blott i förbigående då man omtalar dessa i Frankrikes historia så välbekanta slott.

Efter en fart af ungefär tre timmar kommo vi till staden Montmorency. Den ligger temligen brant; man kan knappt åka uppföre de stenlagda gatorna.

Utsigten är förträfflig. Ej långt ifrån höjden ligger en spegelklar insjö, Lac de Montmorency. Rundtomkring staden utbreder sig den herrliga dalen, som fått sitt namn af densamma.

Man finner i staden ganska få fornlemningar efter den stora slägten Montmorency. Sockenkyrkans fasad är för kännaren interessant; den är i en grandiös smak, som man kan kalla half modern och half Götisk, samt uppbyggdes i 16:de seklet. Sjelfva kyrkan har ett sådant läge, som hvarje tempel åt den Allestädesnärvarande borde hafva. Den uppreser sig majestätiskt på en höjd, hvilken, utan att vara omåttlig, likväl öfverser hela nejden på åtta timmars väg.

Sedan några år tillbaka finnes nu i staden ett godt värdshus, som kallas Hvita hästen. Jag såg dess skylt blott i förbigående, och kan

således icke säga om berättelsen äger sin riktighet, att den namnkunniga Målaren Gerard, som har ett landtgods i granskapet, målat denna skylt åt värden, sin goda vän.

Efter en kort restauration vandrade vi med vår ledsagare ned i dalen. Det första stället, som blir märkvärdigt genom minnet af Jean Jacques, är en temligen tät lund af kastanjeträd. Ett monument af sten, som fordom stått i midten af det täcka stället, i en stilla skymning, ligger nu i ruiner. Följande kunde man ännu läsa af inskriptionerna:

Les habitans de la ville et du canton de Montmorency en mémoire du séjour, que Rousseau fit au milieu d'eux . . . 7:bre an 3:e de la liberté.

På en annan sten stod:

Ici J. J. Rousseau aimoit à se réposer.

Och i sanning, för en vän af naturen är väl denna hvilopunkt den behagligaste man kan tänka sig. Emellan trädstammarna framskymta något lägre ned det vidsträckta landskapet och sjön. Att göra illusionen fullkomlig, satt äfven vid sluttningen under det sista tjocka kastanjeträdet en temligen bedagad man och hvilade; han såg sig ej om, och tycktes vara försänkt i betraktandet af nejden.

Om jag lefvat femtie år förut, så hade det kunnat vara han; äfven med faran att blifva ovänligt bortvist, hade jag talt honom till. Men

han lyssnar ej mer till varelsernas harmoni; solen upphämtar ej mer åt honom den ljusa morgonen, månen ej mer den milda natten: han sofver sin jernsömn i Pantheons graf-hvalf! Han har ej upplefvat den förgudning, som blifvit honom beskärd; han har ej sett dessa offer för raseriet, partihatet och den skändligaste anarki, under hvilken så många blodgiriga bröst utropade honom som frihetens öfversteprest. Ett välgörande öde nedbäddade honom förut i skuggan af begrafningsholmen vid Ermenonville, till dess en laglös hop, som i hans skrifter trodde sig hafva funnit försvar för alla sina illgerningar, på ett annat sätt sökte att hedra hans aska. Qvarlefvorne af Naturens man fördes i samma boning som bofven Marat's; först en humanare Regering fann en sådan gemenskap ovärdig.

Genom en afvexlande terrain, som var uppfylld med de förträffligaste fruktträd, vandrade vi nu på en temligen bred landsväg fram åt Eremitagen. Vi passerade en jemn plats under träd. Här firas kyrkans åminnelsedag i Montmorency, på hvilken hela granskapet och jemväl ofta den vackra verlden i Paris plägar infinna sig. I midten är en gräsvalls-orkester för musikanterna, och rundtomkring en terasslik upphöjning, likaledes bestående af gräsvallar, för åskådarne. Firad af glada menniskor i den sköna, blomstrande naturen, kan denna fest ej vara annat än skön.

Ännu några få steg, och vi voro framme vid Eremitagen, ett litet landthus, som för sitt läge och sin enkelhet förtjenar detta namn.

Huset ligger vid uppgången till en höjd, och stöder sig mot densamma, men så, att dalen nedanföre fördjupar sig ännu mera. Ögat njuter således utsigten åt denna intagande dal, som är en sammanfattning af allt slags ymnighet, i synnerhet på fruktträd, och tillika åt ett blått fjerran, bland hvars berg Montmartre igenkäns framför de andra.

Trägården, som stöter till byggningen, är fri och okonstlad; det saknas ej rinnande vatten i densamma, hvilket genom sitt sakta sorl skänker ett särdeles behag åt denna ensamna, tysta ort.

En gammal gumma, som bott här redan i Rousseaus tid, berättade oss åtskilligt om den gode Jean Jacques. Hon berömde hans vänlighet emot landtfolket, och under samtalet förde hon oss genom en liten allé till en nisch i trägårdsmuren, i hvilken Filosofens byst står bakom en liten glasdörr. Nischens infattning och äfven en del af muren voro betäckta med namn, hvaribland jag fann några allmänt bekanta, och tillika några, som gåfvo sig tillkänna såsom personliga vänner af Medborgaren i Geneve medan han ännu lefde.

Madame d'Epinay hade öfverlåtit detta landthus åt den stolta Filosofen, och i sanning, om denna man någonsin kunnat vara nöjd och lycklig, borde han hafva funnit det länge efterlängtade lugnet här i denna landtliga, stilla boning.

Efter fem års förlopp flyttade han åter, och hans vän, husets ägarinna, lät rista följande verser på en plåt af brons, som sitter under bysten:

O toi, dont les brulants écrits
Furent créés dans cet humble hermitage,
ROUSSEAU plus éloquant que sage,
Pourquoi quittas-tu mon pays?
Toi-même avois choisi ma retraite paisible,
Je t'offrois le bonheur, et tu l'as dédaigné;
Tu fus ingrat; mon cœur en a saigné;
Pourquoi le rétracer à mon ame sensible? —
Je te vois, je te lis, et tout est pardonné.

De öfriga verserna, skrifna jemte namnen med blyarts, af folk, som här gerna ville göra sig odödliga, hade Apollo förestafvat i sin vrede; de förtjena knappt nämnas, mycket mindre afskrifvas.

Jag hade alltid läst Rousseaus lefnad i Eremitagen med mycket deltagande; den finnes omständligt beskrifven i andra delen af hans *Confessions*, hvilken utkom efter hans död. Denna intagande ort, som tycktes så helt och hållit egnad att lugna ett känsligt hjerta och försona det med verlden, var en skådeplats för de vansinnigaste lidelser hos denne namnkunnige man; misstanken, afunden och den häftigaste kärlek bestormade honom på en gång, och det i en ålder af — 45 år. Hans besynnerliga förhållanden till Grefvinnan de Houdetot förtjena att läsas i hans verk. Om hans läsare och läsarinnor hänföras, genomträngas af den eld, som

råder i hans Nya Heloisa, i synnerhet dess två första band, så ha de derföre att tacka hans förhållanden till denna Grefvinna. I Eremitagen skref han de mest lågande brefven, och det ideal, som upplifvade honom, var Grefvinnan. Så uppkom denna namnkunniga, farliga bok, utan förut öfverlagd plan, af de strödda bref, som han skref på de stunder, då han var som mäst kär. Man föreställe sig dem, som han skref till Grefvinnan sjelf, hvilken bodde blott en timmes väg ifrån honom! Han säger sjelf: *On a trouvé brulantes les lettres de la Julie. Eh dieu! qu'auroit on dit de celles-là? — — Si ces lettres sont encore en être et qu'un jour elles soient vues, on connoitra comment j'ai aimé.*

Men nog om denna mannens passionlighet. Älskvärdare visar han sig, då han, naturens dyrkare, vid första åsynen af sin Eremitage faller i en förtjusning, hvilken enhvar, som efter honom kommer dit, äfven delar med honom. Vi låta honom sjelf tala:

"Madame d'Epinay *) och jag besågo i hvarandras sällskap hennes nya anläggningar vid Chevrette, och gingo sedan en fjerndels väg längre bort, till vatten-reservoiren i parken, som stöter

*) Hennes man var General-förpaktare och mycket rik. Hon idkade litteratur, och älskade umgänget med lärda; i synnerhet bevisade hon sig vara en uppriktig vän af Rousseau, hvilken med sitt misstänksamma lynne illa vedergällde hennes outtröttliga godhet.

stöter till Montmorencys skog. Der var en vacker köksträgård, med en liten förfallen byggnad, som man kallade Eremitagen. Denna ensamma och intagande ort hade redan väckt min uppmärksamhet, då jag före min resa till Geneve såg den för första gången. Jag hade emot min vilja utropat: ha! hvilket behagligt ställe! Se detta skulle vara en fristad för mig! Madame d'Epinay tycktes ej gifva särdeles akt på dessa ord. Men hur stor var ej min förvåning, då jag nu vid mitt andra besök i stället för den gamla ruinen fann ett litet hus, nästan helt nytt, ganska artigt inredt och rymligt nog för ett hushåll af tre personer! Madame d'Epinay hade i största tysthet låtit göra det färdigt. Här, björn, sade hon, är din fristad; ni har sjelf valt den, vänskapen tillbjuder er den, och jag hoppas att den skall hos er förjaga den grymma tanken att öfvergifva mig."

"Jag tror att jag i hela min lifstid aldrig varit så ljuft, så innerligt rörd; jag fuktade min väns välgörande hand med mina tårar, — jag afsade mig mitt fädernesland, och beslöt och lofvade att lefva i Eremitagen. — "

"Den 9 April 1756 lemnade jag Paris, för att aldrig åter bo der för längre tid. — Madame d'Epinay afhämtade oss alla tre *) i sin

---

*) Therese le Vasseur, sedermera hans hustru, och hennes mor,

vagn; hennes förpaktare flyttade mina saker, och samma dag var jag installerad. Jag fann min lilla boning enkelt men renligt och smakfullt inredd och möblerad. Den hand, som hade sysselsatt sig med dessa möbler, gjorde dem ovärderliga för mig, och det var mig en glädje att vara min väns gäst, att bebo ett hus, som jag sjelf valt, som hon för mig låtit bygga."

"Det var väl ännu kallt och marken ej fri från snö, men jorden började likväl att yttra sin upplifvande kraft, fioler och gullvifvor blomstrade redan, träden började spricka ut, och natten efter min ankomst, lät tätt utanför fönstret ifrån buskarna, den första näktergal höra sig. Efter en lätt slummer uppvaknade jag i den tanken, att jag ännu var vid gatan Grenelle i Paris; på en gång ljuder den älskade fågelns sång, och jag utropar full af förtjusning: ändtligen äro alla mina önskningar uppfyllda! Redan samma morgon lemnade jag ingen gångstig, ingen buske, ingen stilla vrå rundtomkring min boning obesökt. Ju mer jag lärde känna denna intagande ensamhet, ju mer kände jag henne vara gjord för mig. Den mer ensliga än vilda nejden försatte mig i tankarna till verldens ända: den var af en rörande skönhet, sådan man sällan finner den i granskapet af städer, och den som oförmodadt blef ditflyttad, skulle aldrig tro, att han är blott fyra lieues från Paris."

Den vackra årstiden spatserar man sällan i denna dal, utan att träffa sallskaper, i synnerhet

af unga fruntimmer, som törhända läst *la nouvelle Heloïse*, och nu gerna vilja se den ort, som kunde uppelda till denna lågande dikt. De känslosamma vallfarterna till Rousseaus Eremitage hafva nu några år varit i modet. Den som ogerna vill gå ut från staden till fots, sätter sig på en åsna. Vi mötte hela karavaner af vackra fruntimmer, som artigt nog styrde sina små gråa springare.

På hemvägen besökte vi äfven en Engelsk trägård, hvilken, ehuru icke särdeles underhållen, likväl förtjenar en resandes uppmärksamhet. Gångarna i de täta småskogarna föra alla uppåt till två paviljonger, från hvilkas fönster man öfverraskas af en omätlig utsigt.

Denna trägård tillhörde fordom en *Receveur général* vid namn La Valette. Här ses ännu en interessant minnesvård, den han lät uppföra åt sin hustru. I ett litet öppet tempel står hon i den täckaste ställning, moderligen lekande med sina fyra små barn. Men det som trägårdsmästarn berättade om denna familj, försvagade högligen det intryck, som detta monument gjorde hos mig.

Nuvarande ägarinnan, men hvilken sällan vistas på detta intagande ställe, ehuru ett ganska vackert hus tillbjuder alla beqvämligheter af ett förnämare lefnadssätt, är en Madame d'Aumont.

Äfven i staden Montmorency har Rousseau bott någon tid. Den sällhet han hoppades nju-

ta i Eremitagen, kunde ej räcka länge. Hans förargliga lynne, hans stolta, misstänksamma och odrägliga karakter drefvo honom efter fem års förlopp ifrån denna för en Filosof så värdiga boning, hvarpå han nedsatte sig i staden Montmorency. Här besöktes han af Prins Conti; här skref han sin Emile och gjorde bekantskap med Hertigen och Hertiginnan af Luxembourg, hvilka lemnade honom att bebo ett vackert slott i sin park, till dess hans eget hus kunde sättas i bättre stånd.

Parken vid Montmorency är ojemn, likasom hela granskapet, och ger en täck afvexling af höjder, dalar och vattenpartier. Rousseau sjelf må här åter beskrifva denna *demeure enchantée*, som han kallar den, och hvilken vi hafva att tacka för den skönaste delen af hans Emile:

"Parkens höjd är krönt med slottet och terassen; nedanfore öppnar sig i dalen ett svalg, som är uppfyldt med vatten. Täcka sirliga höjder, buskar och träd omgifva denna damm, och emellan den och orangeriet, hvilket stod der dalen utbredde sig, låg det lilla slottet, som jag skulle bebo Denna byggnad med trakten deromkring tillhörde för detta den namnkunnige Le Brun, som med sin bildade smak visste att der anbringa konstens skönaste prydnader."

"Slottet blef sedan uppbygdt å nyo, men alltid efter första ägarens plan. — Denna byggnad, betraktad från den motsatta höjden, tyckes

vara helt och hållit omgifven af vatten, och man tror sig se en förtrollad ö, eller den skönaste af de tre Borromeiska öarna, *Isola bella*, i *Lago maggiore*." —

"I denna djupa och dyrbara enslighet, emellan dessa skogar och vatten, vid skogsfåglarnas sång, under orangeblommornas doft, skref jag under fortfarande hänryckning femte boken af Emile, för hvars lifliga kolorit jag i synnerhet har att tacka denna inflytelse af stället, på hvilket jag skref."

"Huru skyndade jag mig ej ut hvarje morgon vid solens uppgång, för att på slottets peristil inandas den balsamiska morgonluften! Huru väl smakade mig ej kaffet, som jag drack med min Therese! Min katt och min hund gjorde oss sällskap. Dessa varelser hade för mig varit nog, för att icke känna ett ögonblicks ledsnad. Jag var der i ett jordiskt paradis, lefde der i paradisisk oskuld, och af paradisisk sällhet svallade mitt bröst!"

Staden Montmorency är känd för sina körsbär. Vi kunde ej underlåta att på Hvita hästen öfvertyga oss om verkligheten, och vi funno dem förträffliga. Denna trakt måste öfverhufvud redan ifrån gamla tider hafva varit Parisarne märkvärdig för sina ammor och körsbär, ty Madame de Sevigné skrifver i December 1688 till sin kusin, den bekante Grefve Bussy: "Jag glömde berätta Er, att dalen Montmorency, i följe af ett Kungligt patent, kommer att heta

Enghien. Vi kunna ej förlikas med det nya namnet. Körsbär ifrån Enghien, i stället för: ifrån Montmorency, och än värre: en god amma ifrån dalen Enghien! Det kan jag aldrig vänja mig vid."

Behaglig konversation saknade vi ej heller under denna landtliga måltid. En täck, svartögd bondflicka hade bundit sin åsna vid vårt fönster, och väntade på sitt sällskap, som här hade stigit af och gått att promenera i dalen. Det bestod af tie unga fruntimmer och en kavaljer från granskapet. Hon berättade oss detta rätt naift, och frågade sedan, om vi också hade sett dansplatsen i dalen?

Eh bien, sade hon, *dimanche prochain sera la fète de Montmorency.*

Vous y irez aussi?

Sûrement.

Et vous y danserez?

O oui, quand on m'en prie.

Vous ne manquerez sûrement pas de danseurs, puisque vous ètes gentille.

Monsieur, sade hon leende, *vous avez, je crois, l'air, de vous moquer de moi.*

Jag vet inte, är det behaget af ett främmande språk, eller hvari ligger det, att man vid sådana obetydliga ord inbillar sig, att man aldrig kan träffa något så naift i tal och så okonstladt i uppförande hos landtfolket i Tyskland?

På vår hemväg till Paris hade vi tid, att närmare betrakta den namnkunniga stadsporten St. Denis, den vi vid utresan endast helt flygtigt beskådat.

Genom den höllo Frankrikes Konungar och Drottningar sina praktfulla intåg, och äfven — sina sista, vida ödmjukare uttåg till de dödas stilla boningar, till St. Denis.

Arkitekten François Blondel gaf planen till denna präktiga port, som man med rätta kan kalla en triumfbåge. Åtminstone imponerar den långt mera, än den nya *Arc de triomphe* på Thuillerie-platsen. Inskriften *Ludovico magno* hade förut måst vika för de bekanta orden *Republique française* o. s. v.; i detta ögonblick voro arbetare sysselsatta med att återställa den gamla inskriften i stora bokstäfver.

Porten är 72 fot bred och hög. Vid hufvudhvalfvet stå tvenne pyramider, inuti sjelfva muren. De äro prydda med troféer, och vid foten sitter den sorgsna Hollandia på ett lejon, som halfdödt knappt ännu förmår att qvarhålla de sju pilarna, Hollands vapen, i sina klor. En annan figur föreställer Rhen. På sidan åt förstaden hvila två lejon vid foten af dylika pyramider. Dessutom är på båda sidor öfver figurerna en stor basrelief. Dessa bildhuggerier äro af Girardon och Michel Anguier.

Man påminner sig gerna vid denna stadsport de nyssnämda intågen, och de dervid van-

liga bruk. Vid intåget, som hölls af Drottning Anna af Bretagne, först Carl den 8:des och sedan Ludvig den 12:tes Gemål, voro till och med folk här och der placerade med nattkommoditeter för damerna i processionen, i händelse de skulle behöfva nyttja dem. Hvem kommer ej härvid ihåg den af staden Bern emot Kejsar Sigismund och hans svit visade artighet, hvilken finnes omtald i Joh. Müllers Historia om Sweitz i en not, och hos denna Kejsare vann så mycket bifall?

På de gator, der tåget gick fram, ända till Kyrkan Notre Dame voro husen behängda med tapeter; öfverallt rann mjölk och vin ur brunnar. De sju Dödssynderna, de sju Dygderna, Döden, Skärselden, Helfvetet, Paradiset, gamla och nya Testamentet — allt till fots och till häst, föreställdes med mycken prakt genom personer. Bileams åsna, som vid de gamla Franska högtidligheterna alltid spelte sin rôl, fick också här ej saknas, o. s. v.

Vid Ludvig den 11:tes intåg 1461, stodo äfven vid *Fontaine du Ponceau* nakna Sirener, som läto höra sin förtrollade sång.

Den goda staden Paris upptog oss åter i sitt vida sköte, sedan vi direkte ifrån stora verldens buller, i våra hjertan gjort ensamheten ett behagligt offer. Så länge vi lefva, skall hågkomsten af detta lustparti vara oss ljuf och dyrbar.

Tivoli.

Denna lustplats ligger i Paris och är en privat-entreprise. Två gånger i veckan samlas här den Parisiska vackra verlden. Om söndagen besökes likväl detta ställe föga af den bästa klassen folk, emedan det stora sällskapet då är alltför mycket blandadt. Men torsdagen och extra-dagar kan man vara säker att här blott finna *beau monde*, emedan till och med de entretenerade damerna ej vinna tillträde utan kavaljer. Vid ingången betalas entrén med tre Livres, och extra-dagar med sex.

Det är här som de nya moderna först bäras fram i dagsljuset; för Tivolis skull måste mannen tömma sin kassa, på det damen här må kunna visa sig med en dyrbar shawl, eller påfinner hon andra medel och utvägar att komma i besittning deraf. Och verkligen såg jag också intet enda fruntimmer utan en sådan, om jag undantar några främmande damer, som buro en helt ovanlig kläddrägt. Derföre hade de den lyckan, att allas ögon fästades på dem, och många munnar i hemlighet drogo sig till ett litet löje. Jag frågade en Parisare, hvarifrån dessa damer väl kunde förskrifva sig? Med en föraktlig ton, och under det han knappt bevärdigade dem med en blick, svarade han: de äro från landsorten. Med detta uttryck vill Parisaren tillkännagifva det ringa värde han sätter på allt, som icke är Paris. Utländningen be-

handlas af honom på ett förekommande sätt, då deremot landsortens inbyggare knappt hedras med ett svar.

Strax vid ingången leder vägen uppföre en väl anlagd krydd- och blomster gård, hvarest å ömse sidor stå doftande blommor och i synnerhet orangeträd. Luften, blandad med de behagligaste ångor, andas den kommande till mötes, och höjer hans väntan.

Man inträder i boskéerna, som äro på ett pittoreskt sätt grupperade. Lustbarheternas brännpunkt befinner sig i den trakt, der ställningarna till fyrverkerierna och lindansen äro uppresta. Vid ena ändan ses ett slags fästning af trä; genom målningen och trägångarna, på hvilka soldater och hästar kunna gå upp med kanoner och dylikt midt igenom de eldsprutande rören, åstadkommes en frappant illusion. Vid andra ändan stå ställningarna för lindansar-konsterna. På platsen deremellan finnas en ofantlig mängd säten. På sidan är en temligen stark dans-orkester, och framför densamma en förträffligt jemnad dansplats i fria luften, omgifven med träd, och hvarest de unga dansa; äfven vår Tyska vals blir ej försmådd. Midtemot går en något lång men smal allé. I densamma hoptränger sig modets verld. Man går här med mycken obeqvämlighet; man stöter och knuffar hvarandra; till och med *les grands dignitaires* få hålla sidstötar och puffar till godo. "Tivolis trägård är således trång? der fins då blott denna enda allé, och intet utrymme på annat håll?" —

Intet af allt detta, denna allé är denna sommar i modet.

Sällan har jag sett modets tyranni med en sådan jernspira, som i denna mod-allé.

Bakför detta ställe utbreder sig en temligen stor ängsplan, der man finner alla slags gungor, och ej sällan ser till och med gamla gråhårsmän draga af sig rocken och arbeta sig till ett svettbad. Åtskilliga karussellgungor saknas ej heller. Ett eget konststycke, som jag förut ej sett, väckte damernas uppmärksamhet. På en ungefär åtta fot hög ställning hvilar en rörlig axel, omgifven på längden med linor, vid hvilka man kan hålla sig fast. En karl sätter sig grensle på axeln, och söker att hala sig fram öfver densamma till andra ändan. Naturligtvis vrider den sig oförmodadt omkring hvarje ögonblick, och om ryttaren ej är säker på sin sak och håller sig väl fast, så faller han ned, och — blir förmodligen utskrattad? — nej; man berömmer hans bemödande, och säger honom några bonmots öfver hans fall. Häraf är lätt att förklara, hvarföre det alltid finnes karlar, som försöka detta konststycke inför de så talrikt församlade damerna. Också yttras vid detta tillfälle stundom mången smickrande anmärkning öfver ryttarens figur, hvilket alltid kan förmå att trösta honom öfver sitt fall.

Jag såg blott en, för hvilken företaget lyckades, sedan han kanske tjuge gånger flugit rundtomkring. Men hvilka handklappningar,

hvilken stormande glädje, till och med ibland de äldste af åskådarne! En Tysk hade kunnat tro, att man i detta ögonblick lyckats att utföra någon ting af högsta vigt för mensklighetens bästa.

Vid ändan af den beskrifna gräsplanen står en rymlig Paviljong, i hvilken man dansar då regn infaller. Framför densamma är den plats, der Garnerin eller hans fru nattetid uppstiger med luftballongen.

Till venster om orkestern och dansplatsen står under träden en liten brädställning, på hvilken en temligen bedagad man, med en ganska förnöjd fysionomi, gör de bekanta kort- och taskspelar-konsterna. Också han har att smickra sig af en ansenlig mängd åskådarinnor. Ända tätt fram till hans lilla teater sitta de rundtomkring med största andakt, och gör han någon rätt öfverraskande konst, så löper ett beundrande ah! genom hela den sköna församlingen.

Att förekomma ledsnaden, efterträdes taskspelaren af en allmänt bekant gycklare af ett annat slag, hvilken äfven har sina upptåg i *Caveau du sauvage*, men i andra kläder. Denna man förvånar i synnerhet hvarje främling. Han går i sitt fyrtionde Hans med rubiner rikligen besådda ansigte, ett sammandrag af illparighet, är beskuggadt af en starkt lockad, hvit linperuk, med en passabel hårpung eller piska. Kläderna äro *à l'antique*, ifrån Ludvig den 14:des tid, violetta eller scharlakansröda, och guldbrodera-

de. På sin purpurnäsa bär han ett par ofantliga glasögon, på hvilka små klockor äro fästade. Vid hvarje rörelse på näsan bingla dessa, och ersätta narrkåpan med bjellrorna. Vehikeln för hans upptåg är en fiol, på hvilken han likväl ej kan spela, utan blott stryka. — Hans beundransvärda visa är: *la belle Bourbonnoise*. Han sjunger den ständigt, och hörd för hundrade gången, åstadkommer den likväl oupphörligen skratt och handklappningar. Rörligheten i hans ansigtsmusklar, den affekterade gråten och skratten i refrainen, glasögonen, de binglande klockorna på dessa, den högst löjliga visan — allt detta tillsammanstagit kan omöjligen förfela sitt ändamål.

Efter sången regalerar han med en komisk berättelse i någon Fransysk patois.

Derpå fäster han en trumpet med ett segelgarn vid peruken och sätter den för munnen. Han spelar då en marsch på fiolen och blåser derjemte på trumpeten.

Denne aflöses af en ung karl, som med knotan på pekfingret klappar på hakan, och på detta sätt spelar bekanta stycken, hvarvid takten likväl måste göra det mästa, om man skall känna igen stycket. Han väcker dock föga uppseende med sin lilla konst: detta var blott liksom en intermezzo.

Emedlertid har det blifvit afton. Nu uppträder en annan — en tjock figur, som i sitt

ansigte framställer de olika passionerna. Han låtsar att öfvergången från den ena fysionomien till den andra gör honom stor möda, och vanskapar derunder ansigtet på det ohyggligaste. Då han ändtligen efter många grimaser fått fatt på rätta minen, håller han den så fast, som om han vore en marmorbild. Från glädjen öfvergår han till sorgen, från passionen till likgiltigheten; sist kommer *le tendre amour*, hvilken slutas med en affekterad djup suck, som är så häftig, att båda ljusen, dem han håller i handen att lysa med, på en gång blåsas ut. Vid detta sista upptåg kan han alltid vara säker om bifall.

Uppmärksamheten dras emedlertid åt ett annat håll genom ett förfärligt rytande. Man skyndar sig hoptals till det ställe, hvarifrån det låter höra sig. Här står Olivier i Turkisk drägt och under ett Turkiskt tält inför en talrik och lysande församling, och gör de mest berömda konster. På sidan af tältet är ett klaver, der en sångare sitter och sjunger af alla krafter, så att ådrorna i hans ansigte uppsvälla. Ej genom sångens behag, utan genom en alldeles förvånande styrka i rösten söker denna man att förvärfva sig bifall. Hans blåa och bruna ansigte är likväl ej angenämt att påse. Då denna slutat, begynner bredvid honom en ung man en prydligare sång, som han ackompanjerar med en fiol.

Midtemot Oliviers tält är ett marionettspel. Gamla och unga låna med ett andäktigt

välbehag sina ögon åt de små, hoppande figurerna. Det faller ingen åskådare in, om han än vore aldrig så gammal eller lärd, att detta blott är en barnlek. Sådana äro Fransmännen!

På sidan är ett lusthus i Kinesisk smak, undangömdt af träd och buskar. Här står en man i en fantastisk kläddrägt och med ett långt rör i handen. Han är en spåman, och helt säkert en belefvad spåman, ty man går sällan förbi utan att se någon dam med örat vid röret.

På en liten kulle nära detta ställe, ser man ett hus, der man emot betalning serveras med förfriskningar af välklädda uppassare.

På en liten promenad genom boskéerna, torde man upptäcka orsaken, hvarföre denna trägård heter Tivoli. Der befinner sig en liten damm af ungefär 40 fot i omkrets, på densamma en ynkligt liten båt, och den lätt förnöjda Pariserverlden ror med innerligt välbehag omkring på denna sjö. Utloppet är vid en liten mur, ungefär fyra fot hög, och då vattnet aftappas, bildas således ett litet vattenfall, vid hvilket man, om så behagas, kan föreställa sig det egentliga Tivolis kaskader. Parisarne stå med förtjusning omkring detta vattenfall för Lilipytter, och meddela hvarandra sina anmärkningar deröfver med den vigtigaste min i verlden. De verkliga vattenfallen vid Tivoli kunde näppligen göra dem så mycket nöje.

Under allt detta inträdde natten, och lindansningen tog sin början. Två styfva liner

voro spända bredvid hvarandra på ett afstånd af ungefär en fot. Damerna Saqui och Furiosa, båda vackra, och den förra för närvarande säkert den namnkunnigaste i sin konst, dansade först med utmärkt lätthet och behag en *pas de deux*, och sedan *mirabile dictu!* på begge linorna en vals — allt utan balancerstång. Två välbildade och vidunderligt klädda *Bajazzi* gjorde emedlertid de vanliga upptågen, som blott genom mångfaldighet och qvickhet skilde sig ifrån de Tyska. De farligaste språng och lindansarkonster följde på hvarandra, till dess ändtligen några raketer med skott förkunnade fyrverkeriets början.

Den stora platsen emellan ofvanföre beskrifne fästning och lindansar-ställningen hade nu blifvit uppfylld med åskådare, och alléerna å ömse sidor på det präktigaste illuminerade, så att en konstlad dag utbredde ett magiskt sken öfver hela den lysande församlingen. Det var Ariostos förtrollade trägårdar, der Alcinas trollstaf frambragte under.

Midt ibland åskådarne gick en mycket lång styf lina upp till trädtopparna. Utan balancerstång sprang den undransvärda Saqui ända upp till den förfärliga höjden, och sedan något långsammare ned igen. Emedlertid rasade ett litet helfvete af konsteldar rundtomkring henne; hon gick och stod i luften fritt och ledigt midt under det förfärliga eldskenet, knallandet och brakandet; fritt och ledigt gick hon ned, medan

åskådarne för fasa knappt vågade se upp. Man emottog den täcka qvinnan med bifall och öppna armar. — En gång fann hon linan för slapp och ropade med en röst af den yttersta förskräckelse åt sin man: *donnez-moi mon balancier!* Han vägrade det, och den arma qvinnan gick rädd och bäfvande uppföre. Var detta verklig ångest, eller skedde det blott att ingifva så mycket mera beundran för konststycket? De som voro mig närmast, påstodo, att hennes man är verkligen nog grym att tvinga henne till dylika halsbrytande konster. En Poliskommissarie hade förskaffat mig en plats just på det stället, der hon sprang upp; jag var således ett vittne till hennes ångest.

På en gång tror man sig midtemot höra en verklig drabbning. Man kunde tydligen igenkänna smällarna från de större och mindre eldgevären. Bomber framsväfvade i båglinier öfver fästningen; emellan tumultet och eldregnet såg man soldater och hästar med kanoner genom barriererna tåga uppåt. Sjelfva fästningen var *en miniature*, ungefär 40 fot hög, men fyrverkeriet föreställde en belägring rätt naturligt.

Ännu hade jag icke fått språka många ord med mina grannar, då några raketer förkunnade ett nytt, ännu mera öfverraskande skådespel. Hela församlingen flög som pilen till gräsplanen. *Madame Garnerin va monter!* — ropades öfverallt, och i samma ögonblick svängade i den stilla stjernklara natten (klockan var half tolf) maje-

statiskt den stora ballongen upp i den mörkblåa rymden. I gondolen satt Madame Garnerin och lät fanan svaja, och i botten af gondolen voro fyra stora lyktor fästade. Ballongen steg nästan lodrätt i höjden, snart syntes den blott ännu lik en stjerna i det ofantliga fjerran, sedan som ett blekt tindrande — och sedan intet mer.

Tivoli var njutit. De mångfaldiga lustbarheterna slutades med den höga bilden af den menskliga djerfheten; de sista blickarna hade hvilat mot den omätliga stjernhöjden, och man afträngdes tyst, utan oväsende till utgången. Äfven der hade man ännu sörjt för mildrande intryck. En skön, melodiös karlröst sjöng ur bosken en allvarsam och rörande sång till guitarren och en tyst suck framstal sig ur många rörda bröst.

Gobelin-Fabriken.

Denna i sanning beundransvärda inrättning, som väl ingenstädes skall öfverträffas och är ensam i sitt slag, ligger vid gatan Mouffetard i förstaden St. Marcel. Den har sitt namn efter familjen Gobelin från Rheims. Den första med detta namn, Johan, var en ryktbar ullfärgare, som påfann hemligheten att färga det skönaste scharlakan. Han köpte sig år 1450 ett hus i förstaden St. Marcel. Floden Bievre, som der flyter förbi, och hvars vatten befanns särdeles tjenligt vid färgning, fick namn af *rivière des Gobelins*. En hans afkomling, Gilles Gobelin, lät uppföra en af de byggnader, som ännu höra till fabriken. Detta hus blef kalladt *Jolie-Gobelin*. Den store Finans-Ministern Colbert befordrade i synnerhet företaget, och Ludvig den 14:de gaf åt inrättningen år 1667 till och med en egen författning, samt utnämde den namnkunnige Målaren Le Brun till dess Direktör.

Arbetet med gobelinerna är ett det interessantaste man kan se, i synnerhet sedan för några år tillbaka flera förbättringar dervid blifvit vidtagna.

Stolarna stå i en lång sal. Ljuset från fönsterna faller på ränningen, som förut rullades öfver en cylinder, men nu utspännes efter målningens hela storlek och riktning. Då ett parti af målningen är färdigt till hela sin bredd,

upprullas den nedtill, och ränningen förlänges, så att stolen icke behöfver vara så hög som målningen. Bakom denna ränning, emellan densamma och väggen står arbetaren, eller rättare sagdt konstnären, och bakom hans rygg befinner sig målningen upprullad, som öppnas vidare, i samma mån väfnaden fortskrider. På detta sätt blir således en spänning till hela sin längd utarbetad, och så vidare, hvarigenom målningens totaleffekt kan bättre öfverses, och äfven derigenom att ränningens trådar alltid blifva liggande i sin spänning emot hvarandra, kan teckningens riktighet bättre och lättare iakttagas.

I den första salen befunno sig tie stolar, hvaraf jag likväl blott såg väf i sju; i ett annat rum var Kejsarens och Kejsarinnan Josephines porträtt i kröningsdrägt och i kroppsstorlek, om jag ej bedrar mig af Gros, under arbete. Ett sällskap Fransyska damer, som tillika med oss besågo fabriken, försäkrade mig, att Kejsarinnan var mycket lik; och jag måste tillstå, jag hade väntat och önskat det. Vänlighet och mildhet lågo med en talande begriplighet i minen, och kontrasterade temligen med den tunga drägten.

En hufvudmålning, på hvilken man redan länge hade arbetat, var Kejsarens besök i Jaffas sjukhus af Gros; den är bestämd för Tuillerie-palatset. Äfven Desaix's död, och en målning af Vien, hvars ämne fallit mig ur minnet, voro jemte flere andra under arbete.

Förut nyttjade man silke och ull tillsammans till inslag och ränning. Luften verkade ej lika på detta tyg, och vanligtvis var silket redan urblekt, medan ulln ännu hade hela sin glans. Detta undvikes genom den nyare förändringen, att man endast nyttjar ull. Äfven vid dess färgning hafva under Herr Roards direktion stora förbättringar blifvit vidtagna.

Denna namnkunniga fabrik har således nu uppnått en höjd af fullkomlighet, som den förut aldrig innehaft. Och om man eftersinnar den långa tid, som fordras att förfärdiga ett enda konstverk af detta slag, samt den skicklighet i konsten som dervid är nödig, kan man knappt föreställa sig, att en mäktig Monark skulle kunna gifva den andra en mera dyrbar skänk.

I de öfriga salarna äro flera taflor af Le Brun och andra, och deribland äfven Gobelins-tapeter. Om det ej liknar ett kätteri, så vågar jag påstå, att de sednare åstadkomma en långt större illusion i figurstycken, ty denna råa yta kommer naturen långt närmare, än glansen på oljefärgsmålningarna. I landskaper synas dessa deremot på långt när icke kunna efterhärmas, långt mindre uppnås.

Inslaget göres med vanliga dockor, som hvarje arbetare har liggande framför sig till stor mängd och af alla möjliga färger. Man föreställe sig nu hvilket tålamod det måste fordras, för att på sådant sätt förfärdiga en målning af tie till fjorton fots bredd och åtta fots höjd!

Vid slutet af Gobelingatan står ännu ett gammalt hus, som ej kan undgå att interessera historiekännaren. Carl den 6:te gaf den 20 Januari 1382, i detta hus en bal vid tillfälle af ett bröllop för tvenne personer af hans hof. Han sjelf och fem andra hade maskerat sig till skogsgudar, det vill säga, sytt in sig i lärft, och detta var medelst vax öfverdragit med hår. De inträdde i salen, ombundna med guirlander. Hertigen af Orleans, fader till den namnkunnige Dunois, gick af nyfikenhet för nära fram med en fackla. Håren och det vaxade lärftet fattade eld; fyra af de maskerade hofmännerna blefvo ömkligen uppbrända; den femte lyckades att komma lös, han sprang med sin brinnande svepning i en brunn, och räddades. Hertiginnan de Berry lindade sitt långa släp omkring Konungen, och hämmade dermed lågan. Emedlertid härrörde Carl den 6:tes vansinnighet och alla de oräkneliga olycksfall, som derigenom drabbade Frankrike, till största delen från denna händelse.

Hôtel des Invalides.

Jag har aldrig utan rörelse kunnat läsa hvad man skrifvit om det ryktbara Invalid Hospitalet. Om krig är ett nödvändigt ondt, huru tröstande måste det ej vara för menniskovännen, då han ser, med hvilken sorgfällighet den gamla eller stympade krigaren blir vårdad! Hvad jag i detta afseende såg i Paris, öfverträffade vida min förmodan.

Ludvig den 14:des regering, som i anseende till sin blifvande verkan på Fransmännens karakter och sinnesbildning ej nog kan berömmas, om än vissa detaljer torde kunna tadlas, frambragte äfven denna ärefulla minnesvård af konungslig mildhet.

Redan alltifrån Thionvilles belägring år 1558 hade flera Franska Konungar sysselsatt sig med ett sådant etablissement. Deras regering var för kort, för litet kraftfull, eller formycket upptagen af andra göremål, för att kunna frambringa en sådan stiftelse, till alla sina delar fulländad. Att den gode Henrik mycket sysselsatte sig dermed, kan man lätt sluta af hans menniskoälskande karakter. Ludvig den 14:de var det ändteligen förbehållit, att utföra den länge uppgjorda planen med en kostnad, värdig den störste Konung.

Huset började år 1671 efter Liberal Bruants ritning. Flera gårdar åtskilja byggnaden,

hvilken omgifves af väl beklädda grafvar. I deras hörn stå dag och natt, skyltvakter. I linie med hufvudporten ses en ny, i skönaste stil uppförd brunn; den är tolf metres hög, och ofvanpå står ett lejon af brons från Venedig i en trotsande ställning, likasom det vore fråga om ett häftigt anfall. Följande inskrift står på brunnen:

NAPOLEON Imperator Rex Leonem de Venetiis captis trophæum ad emeritorum militum castra eorum virtutis insigne erigi jussit. MDCCCII *).

Å ömse sidor är en stor esplanad anlagd för de ålderstigne krigarnes räkning. Åsynen af gubbarne, som solade sig under träden, eller parvis vandrade fram och tillbaka, språkande förhända om sina gamla krigsbedrifter, var högst rörande. De tycktes hafva undgått stormen och nu inkommit i hamnen, eller förde öfver Styx, nu vandra hand i hand i de Eliseiska fälten.

På våra frågor täflade de, att med en utmärkt höflighet gifva svar. Under samtal med några af dessa vördnadsvärde män kommo vi till den första stora gården.

Tvenne rader arkader öfver hvarandra innesluta densamma, och bilda rundtomkring

---

*) Napoleon, Kejsare och Konung, har befallt att detta Lejon, en trofé från det eröfrade Venedig, skulle uppresas framföre de föråldrade Krigarnes Läger, såsom ett tecken af deras tapperhet. År 1802.

Gallerier. På nedra botten kommer man från gården in i Refectoirerna eller matsalarna. På väggarna i dessa rum äro bataljer och belägringar under Ludvig den 14:des regering målade *al fresco*, men de hafva lidit mycket af tiden.

Inrättningarna i köket äro högligen att berömma. Här råder den största renlighet, hvarom jag sjelf öfvertygat mig, emedan jag ansåg saken vara af nog vigt, att sjelf med sorgfällighet bese de ofantliga kittlarna, halstren, matlagningen och visthuset. Förnämsta måltiden är om förmiddagen mot kl. 10; den består för soldaterne af soppa, grönsaker, kött och en half butelj vin. Officerarne få, enligt en nyare anstalt, sin mat ur samma kittlar som soldaten, samt dessutom stek och en butelj vin. Den andra måltiden om eftermiddagen kl. 4 består vanligtvis blott af kall mat jemte vin.

Biblioteket är, om jag ej bedrar mig, en stiftelse af nuvarande Kejsaren, hvilken gör allt för att fullända det förträffliga, som hans företrädare börjat. I en temligen stor och smakfullt dekorerad sal stå de väl inbundna böckerna i långa rader rundtomkring. De voro valda med mycken urskillning. Utom nationens klassiska författare såg jag i synnerhet ganska många verk i Fransmännens Krigshistoria, och en mängd af Memoirer, denna så interessanta del af Fransyska litteraturen, i hvilken ingen annan nation kan mäta sig med denna. På ena väggen sitter en förträfflig tafla af David, och som Napoleon skänkt till Invalid-Hotellet. Den föreställer

Öfverste-Konsuln, tågande öfver St. Bernard. Man behöfde ej se någon annan målning, för att erkänna David för en stor konstnär. En vild alpnatur, trupper på långt afstånd. Den hvita hästen steglar sig, och ryttaren, ännu ung och smal, sitter der så bekymmerlös, allvarsam och stolt, liksom han på samma sätt kunde befalla öfver elementerna, hvilka rasa omkring honom, som öfver slagtningarnas åska. Den röda manteln fladdrar upp bakom honom i luften, påminner om köld och storm, och målar denna sinnesstyrka, som allestädes är oförändrad. Om denna hjelte deruppe är lik sitt original, föll mig ej en gång in att fråga; det är täckelset af ett stort sinne, och så måste århundradets hjelte, vid de åren och under de omständigheterna ha sett ut, eller med andra ord: David har i denna tafla legitimerat sig som målare och skald.

Till detta Bibliotek äga Invaliderna fritt tillträde alla dagar under vissa på hvarandra följande timmar. En Konservator nedtager de böcker man åstundar, och enhvar kan nu sysselsätta sig med sin favoritlecture. I sanning en stor förmån, som ej nog kan erkännas! — I denna byggning äro också här och der bodar, hvarest åtskilligt för Invalidernas beqvämlighet hålles till salu.

Invalidkyrkan indelas i den inre och den yttre; den förra är egentligen bestämd för Hotellets invånare, är inuti 32 toises lång, med arkitektur af Korintisk ordning, och ett Galleri

på båda sidor, understödt af nie arkader; på detta taga Officerarne, och de som ej höra till Hospitalet, sin plats. Kyrkan är öfverallt behängd med nästan alla nationers fanor. De trasor, som af de flesta blott ännu äro öfriga, påminna om den blodiga strid de kostat, eller att de länge i många strider blifvit burna framför krigarne såsom ett ej ohelgadt palladium. Om främlingarne, af hvad nation som helst, med en qväfd smärta här se sina fanor från en äldre eller nyare tid, huru skall då Preussaren vara till mods, då han skådar Fredrik den Stores värja och skärp? Der, hvarest båda kyrkornas hufvudaltaren stöta tillsammans, hänger denna värja, som i så många slagtningar visade vägen till äran och segern, som blixtrande ingöt mod i vännernas bröst, och i fiendernas, fasa; hon hänger ensam i en oupphinnelig höjd nästan tätt under hvalfvet. Ifrån sjuåriga kriget till den 14 Oktober 1806 skulle man kunna tro århundraden hafva förflutit, — och det är likväl en så kort tid! Det var mera tänkbart, att Fredriks värja kunde komma att få sin plats i Wien eller Petersburg, men i Paris! Det är då sant, att det i Monarkier ensamt beror af beherrskaren, om hans folk skall blifva stort eller svagt, fegt eller tappert! Men om Preussarne kunna trösta sig öfver sin förskräckliga katastrof, må de betänka, att den förhända blott kunde beredas af en Napoleon, ett verktyg i Försynens hand, hvilket intet kontinentalfolk kunde motstå.

Den nya eller yttre Invalidkyrkan är ett af arkitekturens största mästerverk. Dess portal

ligger just midtemot sjelfva Hotellets, så att då man härifrån går ut, så faller densamma jemte den förträffliga dômen på en gång i ögonen med en ojemförlig verkan.

Jules Hardouin Mansard, Öfver-Intendent vid Kronans byggnader, och efter hvars teckning denna äfven uppfördes, ville med dess sköna fasad förena en stor kolonnad, likasom på St. Peterskyrkan i Rom. Hvarföre detta ej skedde känner jag icke.

Dômens höjd utgör 300 fot. Fasaden består af Doriska pelare, och ofvanpå dem af Korintiska. Den är prydd af åtskilliga statyer af tolf fots höjd, hvilka till en del föreställa några Fransyska Monarker, flera Dygder och Kyrkofäder. Omkring dômen gå fyrtie pelare, som bära en attika, emellan hvilka och i hvilken äro tillsammans 24 fönster, som uppifrån gifva kyrkan en förträfflig dager. Sexton statyer, föreställande Apostlarna och några Helgon, äro äfven här anbragta som prydnader. Lyktan är omgifven med ett jerngaller och ger en ojemförlig utsigt öfver hela Paris och dess granskap.

I den nya kyrkan finnas flera förträffliga taflor af Lafosse och Jean Jouvenet. Under dômen är ett ställe, der man på en gång kan se sju prester läsa messan vid sju altaren. Taflorna i de särskilta kapell, som dertill höra, äro målade af Boulogne, far och son.

Här hvila nu också de jordiska öfverlefvorne af Turenne och Marskalken Vauban under präktiga och smakfulla minnesvårdar. Den förras stod förut i St. Denis. Den är huggen efter Le Bruns teckning af Tubi i svart och hvit marmor. Den store Fältherren ligger döende i Odödlighetens armar; bredvid honom ses Visheten och Tapperheten. Siraterna och basreliefeerna äro af förgylld brons och föreställa denne, både såsom menniska och krigare utomordentlige mans storverk. Den enkelt stora inskriften är: *Turenne.*

Allt, säger en Fransysk författare, är i Invalidhuset interessant, allt drager ens blick till sig och rörer. Det är omöjligt att utan känslan af en bättre sinnesstämning lemna en ort, der allt visar ära, dygd och fromhet.

Utfart till St. Cloud och Versailles.

Det var en söndagsmorgon kl. 6 i Juli, som våra vagnar inställde sig och vi anträdde den önskade lilla resan. Den klara solskensmorgonen hade stämt oss alla till en ren och hjertlig munterhet.

Vägen gick öfver *Place de la concorde* genom en del af Eliseiska fälten, längst utmed Seinen till Chaillot, der en främling, som kan uppehålla sig, har tillfälle att bese en ångmachin (Fransmannen kallar den *pompe à feu*). Vi kände detta slags inrättningar redan i vårt fädernesland och kallades i dag af vigtigare föremål. Vi rullade således hastigt fram genom allén, hvilken om natten är på samma sätt upplyst med reverberer, som Paris. På långt håll höjde sig vid Seinen en skogbeväxt strand, der hvita skimrande slott här och der framsköto, och ibland dem det mest lysande, St. Cloud.

Vid foten af höjden, på hvilken Slottet ligger, utbreder sig köpingen; vi foro öfver bron direkte till Restauratören och beställde oss en frukost *à la fourchette*, för att ej utan förberedelse öfvergå till de herrligheter, som vi i dag skulle skåda.

Vi befallte våra kuskar att fara till *grille de Sèvres*, hvarest vägen till Versailles går ut ifrån St. Clouds hufvudallé, och der vänta med

vagnarna. Vi sjelfva promenerade till fots genom de regelmessiga, men utomordentligt täcka boskéerna i Parken.

Denna anläggning sträcker sig ifrån stranden af Seinen uppåt, och har en långt ymnigare grönska, än de i Paris, hvilka äro betäckta med ett evigt damm. På den ojemnare delen af höjden äro flera väl uppfundna vattenkonster, och det hvita skimrande slottet speglar sig i en temligen stor damm, i hvilken flera svanar majestatiskt seglade.

I anseende till storlek och yttre prakt öfverträffas St. Cloud af många andra Franska slott: deremot finner man här på ett det behagligaste sätt förenadt hvad smak och prydlighet i arkitekturen kan åstadkomma.

Köpingen St. Clouds gamla namn var Novigentum, eller *Nogent - sur - Seine*, men då en Chlodovigs ättling, Clodoald, der byggde ett kloster, och för att undgå sina farbröders förföljelser, begaf sig dit som munk, erhöll stället genom korruption efter honom sitt nuvarande namn.

Denna köping kom sedan jemte slottet och kyrkan under Frankrikes Konungar, och Ludvig den 14:de skänkte dem åt sin enda bror, Hertigen af Orleans, som förskönade detta intagande ställe. och ifrån hvilken trägårdarna, alléerna, grottorna och vattenkonsterna således härleda sig.

Historiekännaren påminner sig vid åsynen af detta slott, ur äldre och nyare tider många märkvärdiga händelser, för hvilka det tjenade till skådeplats. Här bodde Henrik den 3:dje, den sista Valois, då han, förent med Henrik af Navarra, sedermera Konung af Frankrike, belägrade Paris, som var besatt af Liguisterna. Från denna höjd öfverser man en stor del af Paris, och vid denna anblick sade Valois: "Det vore skada att förstöra en så god och skön stad: och likväl måste jag hämnas på de rebeller, som äro derinne och som så skändligen utdrifvit mig." Hans förehafvande blef likväl ej af honom sjelf utfördt, ty kort förut mördades han af Jakobinermunken Jakob Clement. Denna händelse gaf ämne till ett mästerligt ställe i Voltaires Henriade. Den fanatiske Clement sökte ej att rädda sig, han trodde sig hafva begått detta mord till Guds ära.

Mille bras sont levés pour punir l'assassin,
Lui sans baisser les yeux les voit avec dedain;
Fier de son parricide et quitte envers la France,
Il attend à genoux la mort pour récompense:
De la France et de Rome il croit être l'appui;
Il pense voir les cieux qui s'entr'ouvrent pour lui;
Et demandant à Dieu la palme du martyre,
Il bénit, en tombant, les coups, dont il expire.

Man sålde då offentligen en berättelse om Clements martyrdöd, der det stod att läsa att en Engel uppenbarat sig för honom, visat ett blottadt svärd och sagt honom att han borde

döda

döda tyrannen. Den sista Juli 1589 lemnade han Paris, och blef af General - Prokurören Guêle förd till St. Cloud. Som denne trodde sig finna någon ting misstänkt i hans väsende, så lät han om natten gifva akt på honom, men han låg då i djup sömn, och bredvid honom hans breviarium öppet, och kapitlet om Holofernes's mord uppslagit.

En mängd Liguister kommo sedan till St. Cloud, för att samla Clements reliker, ja till och med den med hans blod fuktade jorden; aderton af dem skola på en båt med dessa öfverlefvor hafva omkommit i Seinen.

Vida större och rikare på följder voro händelserna på St. Cloud i nyare tider, då nuvarande Kejsaren, med sin Bror Lucien, Konungen af Neapel och andra förtrogna, den 9:de November 1800 här gaf denna hufvudstöt, som gjorde ett slut på Direktorial-regeringen. Och hvem behöfver man ännu säga, att ifrån St. Cloud dessa ofantliga verldsskakande planer och företag utgått, som samtiden betraktar med häpnad och ej begriper, och som den sednaste efterverld skall tillskrifva ett slägte Titaner? Här lefver den store mannen i ett landtligt lugn och en landtlig indragenhet; hans boning tyckes vara ett Sanssouci, och likväl är här — Cyklopernas verkstad! —

Då i det ögonblicket ingen af Kejserliga familjen var ute, erhöllo vi såsom främlingar

på vårt vistelsekort ganska lätt en entré-biljett, underttecknad af Kommendanten Tourtel. Vi gingo öfver den stora, högländta slottsplatsen, ifrån hvilken man njuter den förträffligaste utsigt öfver största delen af Paris, och kallade på Conciergen, hvilken också genast med beredvillighet förde oss in i helgedomen. Vid uppgången till den inre marmortrappan stå några antiker från Grekland och Egypten, dem vi endast helt flyktigt kunde skänka några ögonkast, då vi i dag hade så mycket att bese. Vi gingo derpå in i en stor, präktig försal.

Det förträffliga i denna sal gjorde ett mycket för lifligt och brådstörtadt intryck hos mig, att jag nu rätt tydligt skulle kunna föreställa mig dess särskilta delar. — Plafonder och väggar voro prydda med de smakfullaste stuc arbeten, och de mest fulländade målningar deremellan infogade, till största delen smärre arbeten af stora mästare, så att historiestycken, landskap och blommor bildade en den skönaste konstcyclus. Några ofantliga postlins-vaser af Sêvres fabriken stodo i hörnen och förvillade genom deras antika färg och sirater. Vi gingo derpå efter hand in i Stats Rådets och Prinsarnes enkelt beprydda samlingsrum. I den sednare salen voro goda landskap med figurer målade på stolarnas taftsdynor och ryggstöd.

Vi fördes vidare till Kejsarinnans rum. I deras smakfulla, rika och likväl enkla inredning framlyste den qvinliga mildhetens anda och framställde för mig denna goda, själfulla

Furstinna i sitt husliga lif. Den hjertlighet, hvarmed Parisaren och ännu mer de som omgifva henne, talte om sin Kejsarinna och hennes smak för välgörenhet, öfverensstämmer så fullkomligt med allt hvad jag här såg. I hennes kammare, till och med i hennes boudoir stodo bredvid de dyrbaraste möbler Prinsarnes af Holland leksaker, en häst af trä, små soldater, uppstoppade fåglar — huru ofta lärer ej här den älskvärda mormodren med känslofull blick åskåda barnens-lekar!

I hennes rum sitta här och der förträffliga taflor; i synnerhet betraktade jag den namnkunnige Hippolit af Guerin. Taflan förtjenar sitt rykte, Fedras ansigte tycktes blott ej mer tillhöra en lefvande; det är nästan som hade man i en dödskalle satt ett par stirrande ögon. Äfven Desaix's död, af Gros om jag ej misstar mig, fästade min uppmärksamhet; Ex-Konsulen Lebruns son var Desaix's Adjutant; gråtande visar honom den unga mannen de sista vänskapstjensterna.

I Kejsarinnans boudoir lågo flera böcker: *Lagrange élemens de chymie*, en *physique expérimentale* och *le parfait pharmacien*. Det är bekant, att kemien är en af Kejsarinnans mest älskade sysselsättningar.

Man vet, att hos de rika damerna af god ton i Paris råder en stor lyx med paradsängen. Jag kan ej bedömma om Kejsarinnans säng är kostbarare än andras, emedan jag ej sett fle-

ra, men så mycket är likväl visst, att man icke lätt får se något mera smakfullt. Sjelfva sängkammaren är liten.

Huru gerna hade jag icke äfven velat se Kejsarens rum, för att också der af det som omgifver honom, kunna ana något af den mäktiga anda, som der bor! Men Conciergen förde oss ej dit, och på vår fråga hvarföre, svarade han att ingen insläppes. Kapellet är högst enkelt. Man ser här hvarken förgyllningar eller målningar. St. Cloud är i det hela verkligen ett smakens tempel; med all dess rikedom märker man likväl aldrig någon ting öfverlastadt.

Vi gingo genom hufvud-allén fram till *grille de Sèvres*, der våra vagnar stodo. Emedlertid flögo på denna väg hvarje ögonblick åkdon af alla slag förbi, ty det var söndag, och Parisaren, han må vara fattig eller rik, gör då sina exkursioner i de kringliggande nejderna. Handtverkare hyra sig till detta ändamål vanligtvis en såkallad *pot de chambre*, i hvilken stundom 8 personer sitta packade på hvarandra, som låta framsläpa sig af en enda olycklig häst.

Bredvid St. Clouds park på andra sidan om vägen till Versailles ligger Sêvres eller Sêve, vid stränderna af Seinen. Der är den namnkunniga Kejserliga Postlinsfabriken, från hvilken konstens mästerstycken, statyer, byster och vaser af ofantlig storlek träda fram i dagen. De dyrbara arbeten, som der förfärdigas, äro alla för Kejsarens räkning, hvilken vanligen bortskänker dem.

Träbron som vid Sêvres går öfver Seinen, är ej vacker; pelarne stå för tätt intill hvarandra och hindra farten på floden. Till venster om denna bro ligger på en holme ett förträffligt garfveri, som tillhör en viss Herr Seguin.

Det högst obehagliga hvita dammet, på hvilket hvarje resande tänker med förskräckelse, förenadt med den grymma hettan (det led åt middagen) gjorde vår färd mödosam och betog oss all lust att uppehålla oss här eller der. På hela denna landsväg framåt är nästan hvarje fläck märkvärdig. Här rullade ifrån Ludvig den 14:des tid hof-ekipagerna; här var allting glans och prakt — här slutligen stormade Orleaniterna med Mirabeau och Poissarderna upp till Versailles. — Hvilken sakernas förändring!

Ändtligen blefvo vi på långt håll varse Staden Versailles, på en enstaka höjd. Läget är dåligt. Konstfullt dragna alléer föra från alla sidor dit, men träden äro vårdslösade, fela här och der, eller hålla på att gå ut. Längre fram ligga stallen, kasernerna och slutligen Slottet. Allt ger den sorgligaste anblick i verlden; man ser blott spåren af den fordna storheten. På de stenlagda vägarna och präktiga borggårdarna växer gräs; alléerna äro ensliga, palatserna se ut som obebodda, tidens tand gnager med glupskhet på dessa prunkpalatser, hvilkas uppbyggare trodde sig arbeta för evigheten.

På samma ställe, der nu slottet ligger, hade redan Ludvig den 13:de låtit uppbygga

ett litet jagtslott, som säkert måste hafva varit obetydligt, emedan Marskalken Bassompierre kallade det *le chetif chateau de Versailles*. Hofvet uppehöll sig då merendels i St. Germain. Ludvig den 14:de, hvilken i sin ständiga åtrå efter sinliga njutningar, skydde ingenting så mycket som åtankan på döden, fann det alltför obeqvämt att tornet i St. Denis der alltid på afstånd vinkade honom, likasom det hade velat påminna honom om den sorgliga, stilla boningen i detta Abbotstift. Det lilla jagtslottets läge tycktes honom passande till ett större palats, dessutom hade han der ingenting att frukta af den besvärliga påminnaren, nog af — Versailles's fada, ofruktbara nejd blef bestämd till skådeplats för den största prakt, som Europa dittills kände.

På sju år anlades byggnaderna, parkerna och trägårdarna; år 1680 var allting färdigt. Tre af sitt tidehvarfs största män använde sina talanger att i denna otacksamma nejd frambringa under.

Mansard förde direktionen öfver arkitekturen, André le Nostre öfver trägårdsanläggningarna, och Charles Le Brun öfver alla alster af de bildande konsterna.

Man kan föreställa sig frukten af en sådan förening. En ofantlig mängd palatser bära smakens stämpel, och skänka kännaren mången förträfflig njutning.

Vår ledsagare förde oss först till slottets Bibliotek. Det innehåller ungefär 40,000 band

af de vanliga goda verken, präktigt bundna. Dess uppsyningsman förelade oss ett konstverk i stor folio. Figurerna voro med sorgfällighet illuminerade, och föreställde nästan alla höga tjenstgörande personer vid hofvet, adelsfolk och Prinsar, så som de visade sig i de dyrbaraste kläder, betäckta med juveler, vid den praktälskande Ludvig den 14:des hof-fester. Jemförelsen med de nuvarande kostymerna utfaller i afseende på smaken till de sednares förmån, men på rikedomen till de förras. De ofantliga strutsfjädrarna på de galonerade hattarna, de med guld nästan öfvertäckta kläderna, de rikt beprydda hästarna, — allt detta uppväcker vårt åt enkelhet lutande tidehvarfs förvåning. Äfven de Fransmän, som hafva tillfälle att se nuvarande hofvet i sin största glans, trodde, att det ej kunde jemföras med hvad denna bok framställer för våra ögon. Förklaringen är helt lätt, man påminne sig Darius och Alexander!

Bokens förklarare, en lång, mager, obehaglig menniska, hvilken lik en man med schöne Rariteten i en och samma ton framsläpar sin utanlexa, söndersliter med sin suprafransyska näs-accent hvarje utländnings öra, och är till och med odräglig för Fransoserna sjelfva. Jag skakade mig då jag, för att betjena mig af ett Shakespeariskt uttryck, slapp lös ifrån detta olycksaliga öronpryglande.

I samma hus finnes äfven ett litet Raritets-Kabinett, som fordom hade tillhört en Prins af blodet, och innehåller vapen, afgudabilder,

sirater och kläder af vilda och halfvilda nationer. Jag blef deribland ej varse något, som man icke äfven finner i andra samlingar af samma slag.

Vi gingo gatan utföre och veko af åt venster för att framkomma till den ofantliga trappan, som går upp till terassen framför Slottets praktfulla Fasad. Till venster om trappan i fördjupningen ligger det namnkunniga Orangeriet, törhända det rikaste och skönaste i verlden, med undantag af de länder, der dessa herrliga träd växa i inhemsk jord.

De stå här i stora kistor i fria luften; om vintern inflyttas de i det ofantliga orangeri-huset, som ej ligger långt derifrån. De utgöra ett så stort antal, att de bilda en liten lustpark, och de vällukter, som uppstiga ur deras blommor, utbreda sig öfver hela den stora trappan och hela slottsplatsen, så att man tror sig vara försatt till Hesperiens förtrollade trägårdar. De största och äldsta träden hafva egna namn efter sina första ägare; deribland är ett ifrån Frans den 1:stes tid.

Huru skall jag beskrifva den känsla som intog mig, då jag nu var på denna höjd, der man på en gång har framför sig hela längden af det skönaste slott i Europa, och tillika öfverser hela Parken med den stora vattenspegeln vid dess ända; och denna här af hvita marmorstatyer, hvilka tyckas bebo dessa förtrollade småskogar; och dessa alléer, hållna och tillklippta

på ett konstrikt Fransyskt sätt, hvilka från alla sidor framsträfva till Slottet, såsom deras medelpunkt; och alla dessa bassiner, omlägrade af Brons-Najader och Tritoner och andra fabelverldens sjö-under? Man är öfverraskad, förvånad; Tysken, som så högt älskar det naturliga, glömmer, att allt! som han här ser, är produceradt af konsten, att man i alla dessa alléer gjordt våld på naturen, att den skönaste sand i gångarna ändå ej ersätter det mjuka gräset, att inga naturliga vattenfall och grottor, inga gömda sorlande källor framlocka hos vandraren de ljufva drömmar; att — men hvad behöfver jag säga vidare? Anblicken är för öfverraskande, denna sammanverkning af mensklig konst upplyfter för mycket, att man strax skulle kunna tadla.

Vi genomvandrade nu och sedermera trägårdens olika partier. Om vi vika af vid ett hörn, så skall helt oförmodadt en brokig skara af styfkjortlade damer med höga fontanger långsamt framskrida emot oss: den snillrika Sevigny, den lärda Scuderi, den älskvärda la Vallière, den stolta Montespan, den förtjusande Fisque. Bredvid och bakom dem vandra galanta herrar i broderade kläder, chapeaubas, med ofantliga svarta peruker på hufvudet och präktiga värjor vid sidan; Noailles, Villeroi, Grammont, Villars, Prinsarna — de tala utan tvifvel om en Ministers fall, eller om den nyaste Operan, de genomgå i den finaste hofstyl hufvudstadens skandalösa anekdoter, de medisera, persiflera, resonera — du bedrar dig! De äro ej der, de kom-

ma icke, de skola aldrig återkomma! Träden, de konstlade klipporna, statyerna, — de stå ännu; — deras uppresare och dessas efterkommande äro bortförda med vinden; deras namn nämnas ej mera. Endast den nyfikne främlingen, endast utlefvade medborgare från Versailles och dess granskap, förlora sig här, och dessa ensamna tysta spatsergångare göra denna enslighet, i hvilken de praktfulla palatsen, lika en lysande grafvård på en kyrkgård, så sorgligt nedblicka, ännu rysligare, och påminna förfärligare än något annat i hela verlden om de jordiska tingens vansklighet.

Hvem kan väl nämna och beskrifva de mångfaldiga mästerverk, dem Girardon's och andra stora bildhuggares mejsel frambragt? Man måste se dem ofta, för att vid deras förvånande mängd kunna reda sig. Här och der stå äfven förträffligt arbetade marmorvaser af enorm storlek, prydda med basreliefer af mångahanda slag.

Parken i Versailles saknar ej vissa partier, hvilka äro mer i stil af Engelska anläggningar, men de äro det ändå icke alltid. Det ser ut, som nationalsmaken aldrig fullkomligt skulle kunna slita sig lös från sin vana. Jag menar denna trakt, der Apollos Grotta befinner sig. Klippan, som är af en ansenlig storlek och höjd, är ditförd och arbetad af menniskohänder, gröna nät af löfverk, murgrön och andra krypande växter slingra sig pittoreskt omkring den gråblåa stenen, och orma sig rundtomkring hålorna, ur hvilka vattnet helt naturligt framsorlar. Men

i denna, naturen härmande grotta, stå marmorstatyer i grupper. Den naturligt bildade smaken förkastar denna otillbörliga sammansättning. Under de snörräta och klippta alléerna stå dessa åboer af sten på sitt rätta ställe, ty det är ju icke naturen som skall föreställas? men der hvarest hon visar sig i sin frihet, kunna marmorgrupper omöjligen förstora hennes betydelse. Om skådeplatsen är lefvande, måste skådespelet framför allt ej vara dödt.

Vi sågo äfven åtskilliga förträffliga vattenkonster, men af hvilka man endast kunde sluta till utseendet af det hela, då de voro i gång. Ett parti var i synnerhet präktigt. En vacker kolonnad gick rundtomkring. Emellan hvarje par pelare höjer sig ett marmorbäcken, ifrån hvilket en tunn vattenstråle uppstiger i höjden. I midten af denna runda plats står en ojemförlig marmorgrupp af Girardon. Denna sköna anläggning kallas ej utan skäl *l'allée d'eau.*

Vi gingo tillbaka till slottet, för att innan kl. 4 kunna hafva besett allt, emedan rummen vid denna tid tillslutas.

Dessa voro i ett högst uselt tillstånd. I många var panelningen förfallen, taket instörtadt, och här och der voro bjelkar uppresta till stöd. I allt detta elände framskimrade så bedröfligt förgyllningarna på väggar och plafonder, och de präktiga ofantliga speglarna. Det namnkunniga spegelkabinettet, hvilket, som bekant är, mångdubblar personerna, som äro inne,

var likväl ännu i godt stånd. I en biblioteksal funnos ännu väl inbundna verk, och på bordet uppstoppade sällsynta fåglar, som törhända varit leksaker för barnen till den olyckligaste af alla Bourbonnider. Detta allt var betäckt med damm, och tycktes vara utan minsta uppsigt.

Utom hufvudkorridorerna förde äfven en mängd trånga och mörka gångar till de åtskilliga kabinetterna, hvilka förmodligen endast nyttjades af sina innehafvare och deras förtrogna. Man visade oss Drottningens sängkammare, der hon med möda undgick svärden af en rasande folkhop, som stormade från Paris till Versailles — undgick dem, för att dö en ännu vanhederligare död. Det är bekant, att hennes säng ännu var varm, då några ursinnige inrusade med sina mordgevär. Detta likasom badrummet är utan vidare prydnader, än de vanliga förgyllningarna och spegelglasen.

Vi skyndade oss till Galleriet för Målningarna. Man inträder först i en präktig försal, hvars venstra vägg består helt och hållit af spegelglas. De stora och höga salarna voro uppfyllda med folk.

Utom en temligen stor mängd äldre taflor, finnas här i synnerhet konstprodukter af nyare mästare, hvilka till största delen bearbetat ämnen ur Napoleons lefnad, så rik på bedrifter. Versailles-Galleriet kallas också derföre *Musée de l'école françoise*. En af de ypperligaste taflor af nyare konstnärer är den Canaanitiska Qvinnan

vid Jesu fötter af Drouais. Denna förträffliga konstnär, som dog i sitt 24:de år, och likväl redan hade frambragt flera de mest beundrade mästerverk, var Elef af David. Han arbetade på ett stycke till prisutdelningen år 1783, och fick olyckligtvis några dagar före expositionen se de andra konkurenternas arbeten. Han tror sig vara under dem, sönderslitter i förtviflan sin målning, och visar David en lapp deraf. "Min Gud! hvad har ni gjort? Ni hade vunnit priset!" — Mitt arbete har således ert bifall? — "Helt och hållit!" — Nå då är priset ändå mitt. Året derpå erhöll han det på det mest enstämmiga sätt för ofvannämda tafla, och aldrig blef en konstnär vid ett dylikt tillfälle af sina medtäflare beundrad med mera entusiasm.

Han reste kort derpå till Rom, målade ännu flera mästerstycken och dog — mycket för tidigt för konsten, som oaktadt all uppmuntran likväl i våra dagar ej kan blifva den stora, den himmelska, emedan hon finner mera behag i det ideala, än i de så naturliga nyeuropeiska scenerna, der endast uniformer skimra brokiga om hvarandra.

Här såg jag också den bekanta stora taflan af Thevenet, föreställande Franska arméns vintertåg öfver St. Bernhard. Otacksamt är detta ämne, och ännu olyckligare denna målnings utförlighet. I de kala, snöbetäckta bergväggarna visar sig naturen icke en gång förfärlig, hon gör alldeles intet intryck. Öfverallt, i höjden och i djupet ser man Franska soldater af alla

corpser med kanoner och bagage arbeta sig igenom. Ingenstädes koncentrerar sig interesset. Ingenstädes en genomblick, sådan man alltid finner den i en Claude Lorrain's och Schwanenfelds förträffliga landskap. Ispiggarna gå ända upp till ramen af taflan, och förstöra all illusion, som frambringas genom perspektiven.

Jag såg ännu många stycken, på hvilka Franska Kejsaren var *hufvudpersonen. Men också endast han interesserade mig, ty för öfrigt gifva dessa taflor, på hvilka personerna äro i den kostym, som, i det ögonblick händelsen tilldrager sig, modet, men ej idealets eviga skönhet fordrar, en nog stark påminnelse om Wateau's och Vanloo's familje-scener.

Klockan slog 4, och alltför snart måste vi lemna Galleriet, för att ännu få se Operasalen.

Det var så mörkt, så tyst i denna praktfulla sal. Förgyllningarna kastade en så matt glans. Qvinaults och Lulli's verk förtjuste här fordom hofvet. De försvundna nöjenas andar omsväfvade mig; det var likasom jag hade sett en hop katafalker med de höga liken i gyllne svepning omkring mig, och en sakta rysning dref mig ut i fria luften. — —

De mångfaldiga saker vi haft att beskåda, och njutningarna för sinnet hade kommit oss att glömma kroppens behof. Klockan var half 5 på eftermiddagen, då vi ändtligen anlände till vår Restaurateur Noël. Men vi blefvo slätt

restaurerade. Hvarken mat eller uppassning var att skryta med, och vi saknade alltför mycket vårt goda bord i Paris. Emedlertid roade oss en scen af eget narraktigt slag. Vid vårt bord suto händelsevis bland det öfriga sällskapet äfven tvenne damer. Den fulare af dessa hade redan en lång stund varit stum och vid elakt lynne, och ville ej äta. Deras kavaljer trugade på det högsta, och nu utbrast hennes länge återhållna vrede. "Hon visste nog, att hon inte var vacker, men det gaf ingen menniska rättighet, att göra narr af henne. Folk, som yfdes öfver sitt utseende, borde komma ihåg, att de derföre endast ha att tacka händelsen, då deremot också en ful kan förskaffa sig förstånd och goda egenskaper; *et au reste*, sade hon, under det hon kastade en blick åt sidan på den andra *pour tout au monde je ne voudrois être belle et bète.*"

Stridshandsken var således formligen kastad, den vackrare kontraparten var likväl nog förnuftig, att ej upptaga den, utan lät alla vidare stickord, hvilka likt hagelskurar följde tätt på hvarandra, gå förbi utan att gifva akt derpå. Deras kavaljer förstod emedlertid att på det finaste sätt skydda sin dam, och förmådde den andra genom persiflage, blandad med artigheter, att tiga, och slutligen äfven att äta, hvilket också nu gick så mycket raskare för sig, då man som bekant är just icke finner den egenskapen att äta litet och nätt ibland de öfriga, hvarföre man berömmer de Parisiska damerna. För oss Tyskar hade händelsen någonting interessant.

Vi lärde på hvad sätt en Fransyska kan säga de största bitterheter utan att träta. Vi hade nog af att höra, och aktade oss väl att på minsta sätt blanda oss i diskursen.

Emedlertid var det goda lynnet borta, och man vill påstå, att qvinnan i allmänhet ej blir så hastigt god igen, då vredens Gudinna en gång svängt sin fackla. Vi bröto således snart upp, för att ännu se Stora och Lilla Trianon, som ligga tätt intill Versailles i den stora parken, och genom alléer äro dermed förbundna.

Stora Trianon ligger på en täck höjd, vid högra armen af kanalen. Detta i den skönaste stil uppförda enkla Slott byggdes efter Mansard's utkast af Robert de Cotte, och består blott af en våning. En peristil af 22 Joniska kolonner gör en utomordentlig skön effekt; tvenne flygelbyggnader, enhvar med en paviljong, ligga vid dess sidor. Omkring det platta taket löper en balustrad, som är prydd med vaser och statyer.

Bakom slottet ligga sköna blomstergårdar, och i dalen nedanföre utbreder sig en täck park i Fransyska stilen.

Hvilka småsaker föranleda icke ofta de vigtigaste händelser! Ett fönster i Trianon var orsaken till kriget 1688. Krigsministern Louvois hade den tiden uppsigt öfver allmänna byggnaderna. Han besåg jemte Konungen Trianons

ånons byggnad, och denne påstod, att ett visst fönster ej var så stort som det andra. Louvois bestridde det, och båda råkade i en sådan hetta, att Konungen lät mäta fönstret, och det befanns att han hade sett rätt. Förut redan uppbragt, glömde han sig nu så långt, att han i arbetarnes närvaro sade sin Minister ganska oangenäma saker. Louvois dolde sin vrede, men sade efteråt till en sin förtrognaste: Jag är förlorad, om jag ej ger den menniskan något vigtigare att göra. Krig bör han ha, om man skall få honom ifrån sin vurm att bygga; och i sanning det skall ske, det är nyttigt både för honom och mig.

Solen var redan nedgången; dagens hetta hade förvandlat sig till en ljuf svalka, och alléerna och de gröna platserna vóro nu uppfyllda med menniskor från kringliggande städer och byar. Unga och gamla lekte, som Fransmännen pläga göra, och sprungo efter hvarandra som små barn. Snart blefvo äfven vi smittade; vi glömde på en fjerndels timme vår Tyska allvarsamhet, drogo af oss rockarna, och blandade oss ibland de gamla barnen utan att frukta hvarken för aftonkylan eller det daggiga gräset.

Tiden led emedlertid och det återstod oss ännu att se Lilla Trianon. För en främling har detta Slott mycket behag, ehuru det blott är en Romersk Paviljong af tre våningar. Men derbredvid ligger en utomordentligt skön Engelsk trägård, i hvilken likaledes finnes en konstlad

klippa med vatten, men som gör bättre illusion, än den ofvanföre nämde *Grotte d'Apollon*. Vi tillbragte en af de dyrbaraste timmar af vår lefnad i denna förtrollande park, den olyckliga Marie Antoinettes favorit-ort. Klockan blef 9, innan vi tänkte på att bryta upp. Först sedan alla promenerande hade försvunnit, påminte oss den allmänna stillheten och den inbrytande natten, att äfven vi borde taga afträde.

Hemresan var ytterst angenäm under den vackra, stjernklara natten; dammet besvärade oss ej mer; bakom och framför oss rullade ekipager, och påminte oss om stället der vi befunno oss. Då vi kommo till Seinen, och kunde se stora vägen från St. Cloud till Paris, och sjelfva denna stad, framställde sig för våra ögon ett nytt skådespel, ännu mer öfverraskande än den präktigaste illumination. Det var de tusenfaldiga reverbererna, som på nära håll och fjerran förbredde en konstlad dag, och magiskt speglade sig i Seinen.

Vi åtskildes med denna lycksaliga känsla, som bilden af en väl använd dag vanligen qvarlemnar i själen.

De Fransyska Monumenterna.

Denna ojemförliga samling uppkom på följande sätt. Då under revolutionen kyrkogodsen förklarades för statens egendom, utnämde man ett utskott af lärda och konstnärer, som vid godsens försäljning borde vaka öfver bibehållandet af alla märkvärdiga monumenter. Till fristad för bildhuggar-arbetena och målningarna anslogs de små Augustinernas Kloster, som år 1609 stiftades af Margareta af Valois, Henrik den 4:des första Gemål, och Le Noir erhöll inspektionen deröfver. Under direktion af en särskilt utnämd kommission företog man de arbeten, som dertill hörde. Med huru många svårigheter hade ej dessa män att strida! Endast genom ett outtröttligt nit, ofta med lifsfara, lyckades det dem, att rycka de märkvärdiga fornlemningarna undan revolutionisternas vandaliska raseri. Och ändå, huru mycket undgick dem ej, som efterverlden förgäfves ville återköpa med stora penningsummor!

Vid inredningen sökte Le Noir att i kronologisk ordning framställa konstens framsteg ända ifrån dess råa början till nyare tider. Detta är afsigten med första salen. Ifrån 13:de århundradet är för hvart och ett en särskilt sal anslagen.

Det första intryck detta etablissement åstadkommer, kan ej vara annat än öfverraskande.

Redan på gården ger det forntidiga sig tillkänna genom antika fragmenter; inträdet i sjelfva byggningen uppväcker en liten rysning. Alla salarna äro på blotta marken. En klosterlig dunkelhet och stillhet råder i dessa höga hvalf och korsgångar, der alla dessa grafvårdar, dessa dödens troféer, så eftertryckligt predika om förgängligheten.

Ingen Nation i verlden har någonsin haft en sådan anstalt till studerandet af sin egen historia. Alla märkvärdiga händelser förena sig här af sig sjelfva med statyerna, bysterna och de andra monumenterna, och inpregla sig fast i minnet.

De äldsta fornlemningar från det gamla Gallien äro fem altaren, som i kyrkan Notre Dame blefvo fundna under jorden. Det första är helgadt åt Jupiter, och blef under Tiberii regering upprest af skeppare från Paris. Inskriften är:

TIB. CAESARE
AVG. IOVI OPTVMO
MAXSVMO M
NAVTAE PARISIASI
PVBLICE POSIERVNT.

Enligt Baudelot skola dessa *Nautæ* hafva varit sjöfarande, hvilket han af flera inskrifter bevisar.

Jag såg en grafsten från 8:de århundradet, hvilken gjorde sina förklarare mycket hufvud-

bry. Midtpå står ett kors på ett kärl; å ömse sidor ses sädeshalm, och rundtomkring vinrankor. Inskriften går äfven rundtomkring, och de alldeles ur sin ordning satta bokstäfverna göra deras mening mycket gåtlik. Man har utredt följande ord:

O qui legis, vera obaudis, quod fueram, es, quod sum, eris:
In oracionibus memor sis mei,
Et dum oraveris pro me, corripe te
Ante quam tempus tibi finis. *).

I de första Frankiska Kejsarnes tider tyckas statyerna hafva blifvit nyttjade som pelare till stöd. De äro långa, platta och stela, och hafva ett obehagligt utseende. Så visa sig här Clodovig den 1:stes och hans Gemål Clotildas. Först vid Carl den Stores tid fingo de något mera rundning.

Från Kyrkan i St. Denis såg jag här en sällsam minnesvård af Konung Dagobert. På en basrelief föreställes en båt full med djeflar, som hafva den arma Dagoberts själ emellan sig. Två Englar, Sankt Mauritz, Sankt Dionysius och Sankt Martin marschera på vågorna fram till båten, kasta djeflarna hufvudstupa öfver

*) Du som läser detta, förnimm en sanning. Du är, hvad jag var, och skall blifva, hvad jag är; ihågkom mig i dina böner, och om du detta gör, så bättra dig, innan slutet af din tid är förhanden.

bord, och taga själen ifrån dem. På ett annat stycke hafva helgonen Dagoberts själ liggande i en duk. Längre upp ligga de på knä för Abraham, och bedja honom att upptaga själen i sitt sköte.

Dagobert var visserligen en stor syndare, men han höll sig väl med presterna.

Bildhuggaren har ej vetat något bättre medel att beteckna själen, än då han ej gaf hennes nakna figur några könmärken.

Af en samtida konstnärs hand såg jag här bysten af den förträfflige Suger, Abbot af St. Denis och Minister af Frankrike, hvilken stod högt öfver sitt tidehvarf.

Från 13:de Århundradet har hvarje sal de prydnader, som tillhöra dess tidehvarf, framställer således på en gång för ögonen en helt främmande bild, och förflyttar åskådaren på ett högst öfverraskande sätt från den ena tiden till den andra. I dessa salar utbreda de målade fönstren ett dystert ljus, passande efter tiden.

I kostymen ses hos figurerna i denna Sal en särskilt förändring i anseende till skägget. Ifrån Carl den Skallige till Ludvig den 8:de bar man korta skägg och hufvudhår. Under den sednares tid började man raka sig. Påfven Johan den 12:te började åter att bruka skägg. Detta föranledde ett Concilium i Limoges år 1031, då det ändtligen blef faststäldt, att en prest kunde få göra med skägget huru han be-

bagade, men sedermera heter det i dess beslut, att presterna utmärkte sig genom sitt rakade skägg ifrån lekmännen. Gregorius den 7:de förbjöd på ett Concilium år 1073 presterna uttryckligen att bära skägg. Påskdagen 1150 predikade Abon, Biskop i Seez, för Konung Henrik den 1:ste af England emot skägg. Denne lät vid predikans slut i närvaro af sitt hof Biskopen afklippa sitt skägg, och med en sax, som han till detta ändamål medtagit, afklippte han det sedan på hela församlingen. Kort derpå väckte Petrus Lombardus, Biskop i Paris, Ludvig den Yngres samvete, för det han hade låtit inbränna 1500 invånare från Champagne i en kyrka i Vitry, till hvilken de hade tagit sin tillflykt, och pålade Konungen som bot att afklippa skägget, verkställde det äfven sjelf, och ifrån detta ögonblick sågs intet skägg mera hos någon Fransos ända till Frans den 1:stes tid.

Skulle än en gång en loftalare öfver de gamla tiderna vilja smäda våra moder, så kunna vi påminna honom om det, som vi i anseende till hårmoderna sjelfva upplefvat!

Under Ludvig den 8:de buro gifta damer af bättre klassen långa släp på sina klädningar, och Drottning Blanka förbjöd de publika flickorna att nyttja denna drägt.

I denna sal är äfven grafkapellet, som fordom förvarade liket af denna Drottning, en af de mest utmärkta fruntimmer, som burit en krona. Hon var Mor till den helige Ludvig,

samt styrde landet under sin Sons minderårighet och dess första korståg. Hon ansågs för det skönaste fruntimmer på sin tid, hon ägde mod och snille, och var välbevandrad i statssaker, men hennes största förtjenst är, att hon så förträffligt uppfostrade sin Son, och hos honom inplantade dessa tänkesätt, som ensamt pryda en Konung. Drottningens bildstod är af svart marmor och hvilar på en sarkofag; den mycket enkla inskriften är:

Madame la Royne Blanche mère de Monsieur Saint-Loys.

Ej långt derifrån är en basrelief i alabaster, af ganska naift innehåll. Den föreställer Bebådelsen. På ena sidan knäböjer den heliga Jungfrun bredvid sin säng framför en bönstol; hon vänder sig om, och blir med häpnad varse Engeln Gabriel, klädd på dåvarande modet, och upprullande ett manuskript, på hvilket ändamålet med hans beskickning står upptecknadt. Ofvanföre synes Gud Fader med förgyldt ansigte; från dess mun kommer dufvan, som flyger direkte ned till den unga qvinnan.

Ibland 14:de Århundradets Monumenter visar sig inflytelsen af korstågen, nemligen en Arabisk smak i alla konstens verk. Från denna tid synas de målade glasfönstren och vridna siraterna, de Götiska spetsiga hvalfbågarna träda i de dittills brukliga nedplattade hvalfbågarnas ställe, och hvad vi kalla Götisk byggningskonst, är egentligen blott af Arabiskt ursprung. Men

från denna tid synes äfven en större lyx, så att redan Filip den Sköne måste göra förordningar till dess inskränkande.

Vid betraktandet af detta tidehvarfs kostymer utmärka sig i synnerhet spetsarna på skorna, som voro längre och kortare efter hvars och ens stånd. Detta slags skor kallas *souliers à la Poulaine* efter sin uppfinnare Poulain. Prinsar och stora Herrar buro dem två fot, rikt folk en, gemene man en half fot långa. Härifrån ordspråket: sätta sig på god fot. Carl den 5:te fastställde emedlertid tie gyllens böter på detta löjliga mod. Kläderna voro så korta och trånga, att de knappt kunde skyla kroppen. Enkorna klädde sig likt nunnorna.

Till venster strax bredvid ingången till 14:de århundradets sal hvilar marmorstatyen af Bertrand du Guesclin, Connetable af Frankrike, och till höger hans trogne vapenbroders, Connetablen Sancerre's. Guesclin var i sin ungdom en liten odugling, hvarom man ytterligare kan läsa i hans lefvernesbeskrifning af Mayer. Han var liten, men starkt byggd och med breda skullror. Hans ögon voro små, men lifliga; hans ansigte var, i det hela tagit, obehagligt. Han sade en gång i sin ungdom: Jag är mycket ful, och skall ej göra lycka hos damerna, men Frankrikes fiender skola lära att frukta mig.

Vid Carl den 5:tes, den Vises, staty påminner man sig, att denne förträfflige Konung hedrade och belönade konster och vetenskaper,

och var af den tanken, att så länge de blomstrade, staten äfven måste göra detsamma. Han stiftade *l'Academie de St. Luc* för Målare- och Bildhuggare-konsten; han lade grund till det stora Biblioteket med 20 verk. Dessa uppställdes i ett torn af Louvren, som deraf fick namnet *la Tour de la Librairie;* detta var början till det nu varande stora Kejserliga Biblioteket.

I 15:de Århundradets Sal visar sig i bildhuggar-arbetena en mera mogen smak, som härledde sig från Italien. Siraterna bestå merendels af målade arabesker, dem Raphaels geni hämtat från fornåldern och skänkt nytt behag. Midtuti salen står Ludvig den 12:tes grafvård, och rundtomkring de ruiner man räddat från slottet Gaillon och andra. Med ett ord, hela denna sal är dekorerad med så mycken kännedom, alla de särskilta fragmenterna äro i en anda ordnade på ett sätt, att man tror sig genom ett trolleri vara flyttad tillbaka i detta tidehvarf. Här är Ludvig den 12:te som Mars, hans Gemål Anna af Bretagne som Minerva. Konungens sinnebild var en igelkott med omskrift: *Cominus et eminus* (nära och fjerran).

Huru rörande visar sig ofta ibland dessa minnesmärken uttrycket af kärleken, som med minnet följer sitt föremål in i skuggornas rike!

Valentine af Majland, Gemål till Hertig Ludvig af Orleans, som år 1407 på Hertigens af Burgund befallning mördades i Paris, kunde aldrig glömma sin maka, och valde till sinne-

bild en trägårdskanna, utur hvilken vatten rinner i skapnad af tårar, med dessa ord:

Rien ne m'est plus,
Plus ne m'est rien.

Man ser här hennes staty af marmor. Hon dog af sorg år 1408.

Under Carl den 7:de voro ännu karlarnas kläder mycket trånga. Skullrorna blefvo uppstoppade, håret hängde tjockt öfver pannan nästan ned öfver ögonen; hatten var spetsig och hög. Fruntimren hade aflagt släpen och nyttjade nu mycket korta klädningar, prydda med breda broderier, samt koeffyrer, som liknade sockertoppar.

Af vår stora Tyska konstnär Albrecht Dürer är här äfven en basrelief i marmor af utmärkt arbete. En landtlig scen; den heliga Jungfrun sitter vid spinnrocken, bredvid henne Jesus i vaggan. På ena sidan Josef som timmerman, på den andra Englar på knä, och i förgrunden samla smärre Englar spånorna af Josefs arbete i små korgar.

16:de Århundradet, Mediceernas, Raphaels och Michel Angelos herrliga århundrade, uppväckte de Franska konstnärernas täflan. Frans den 1:ste inkallade Leonard da Vinci, Primaticci och Cellini. Arabesker, chiffer och sinnebilder, sådana dessa riddaretider frambragte dem, visade sig öfverallt. Särdeles interessanta äro

de på gården befintliga lemningarna ifrån slottet Anet, detta förträffliga minnesmärke af en Konungs kärlek, och den namnkunniga Dianas af Poitiers behag; detta fruntimmer tillbads lika mycket af Sonen som af Fadren.

Den bekante historieskrifvaren Comines har i denna sal sitt monument. Han hade den verksamme mannens allvarliga, stränga valspråk: *Qui non laborat non manducet* (den som ej arbetar må svälta).

Högst märkvärdig är Ludvig den 12:tes och Annas af Bretagne präktiga grafvård af Paul Ponce Trebati. Frans den 1:ste hade låtit uppresa densamma i kyrkan i St. Denis. Konungens och Drottningens marmorfigurer hvila på ett förträffligt arbetadt Cenotaphium, och äro framställda med en ryslig sanning som nakna lik. Ehuru mycket uttrycket och kännedomen af anatomien än dervid må beundras, är likväl ämnet illa valdt, och sätter skönhetskänslan i uppror. Konstnären har drifvit sanningen så långt, att han till och med utmärkt öppningarna i underlifvet, hvilka voro nödiga för balsameringen. Monumentets lifliga och smakfulla prydnader kontrastera på ett sällsamt sätt med denna dödens rysliga bild. För öfrigt äro figurerna i sjelfva grafvården ej de verkliga af marmor, utan blott afformade i gips, emedan de förra, som ifrån början voro i monumentet, till konstnärers och nygiriges beqvämlighet, äro uttagna och särskilt uppställda.

Sanning i uttrycket och smak visa sig i alabasterstatyen af Johanniter Ordens Stormästare L'Isle Adam, som blifvit bekant genom sitt hjeltemodiga försvar af Ön Rhodus emot Soliman den Präktige. Han begrafdes i Tempelkyrkan, der man åt honom äfven uppreste denna bildstod. Inskriften är:

C'est ici que repose la vertû victorieuse de la fortune.

På sidan i denna sal står i en särskilt afdelning Frans den 1:stes graf, som är fullkomligt värdig Återställaren af konsterna i Frankrike. Frans den 1:ste och hans Gemål hvila i öfvernaturlig storlek i tillstånd af döden, och uppväcka alla kännares beundran. Rundtomkring estraden gå basreliefer i alabaster, som föreställa jette-slagtningen vid Marignano och den vid Cerisole. Ett stort hvalf med arabesker och basreliefer af Germain Pilon, och andra figurer omfatta de begge statyerna. Äfven de öfriga medlemmarne af Frans's Familj ses här i hvit marmor. Ofvannämde statyer af Konungen och dess Gemål äro likaledes ställda för sig sjelfva, och andra af gips satta i deras ställe att göra monumentet fullständigt. I Konungens grafkapell är en tafla af svart marmor med namnen på de märkvärdigaste Fransmän i 16:de århundradet, hvilken Konservatören Le Noir låtit förfärdiga. Deras antal är trettiesex.

Af samma mästare såg jag äfven i denna sal Familjen Valois's graf, den Katarina af Me-

dicis lät bygga i Abbotstiftet St. Denis. Hennes och hennes Gemåls statyer äro af hvit marmor, framställda såsom döda, liggande på en säng; på en annan sida äro de i brons, och afbildade i statskläder såsom bedjande. På basrelieferna ser man Barmhertigheten. Hon har bortgifvit sina kläder, för att kläda de fattiga; hennes bröst återstå henne endast, och hon ger med dem di åt tvenne barn. I denna mausolé har den ypperlige Germain Pilon öfverträffat sig sjelf.

Den store Connetablen Anne de Montmorency's ofulländade Mausolé hitfördes från Kyrkan S:t Martin vid Montmorency. Ingen Fransman kan utan rörelse blifva påmint om denna Frankrikes räddare under Frans den 1:ste år 1521. Han var en man af oböjlig karakter och oföränderligt mod och en af de olyckligaste Generaler på sin tid, ty han blef fången i slagen vid Pavia och Dreux. I sitt 74:de år dödade han i slaget vid S:t Denis med egen hand en fiendtlig Officer, men förlorade sjelf lifvet af ett pistolskott.

En annan mausolé af Connetablen är ifrån denna Familjs slott Ecouen, och till större delen huggen af Bullant.

Af den ryktbara Bildhuggaren Jean Goujon's arbeten, hvilken på Bartholomæi-dagen, då han satt på sin ställning och arbetade på Louvren, blef skjuten af en fanaticus, är här ett förträffligt monument åt honom upprest.

Han var den största bildhuggare, som Frankrike någonsin haft; man kallade honom den Fransyske Fidias.

Kansleren Birague's och hans Frus Balbiani's monument påminner om menskliga tingens vansklighet. Kanslerens staty af brons knäböjer på en sarkofag af marmor, på hvilken ses tvenne basreliefer. Den öfversta föreställer hans Fru, präktigt klädd i den tidens kostym och med en bok i handen; på den andra visar hon sig på ett förfärande sätt såsom död. Denna sednare anses för ett mästerstycke af anatomi. Det hela är af Germain Pilon.

Om för öfrigt kontrasten emellan lif och död här ger ämne till betraktelser, så rodnar historiekännaren öfver det lögnaktiga smicker, som i inskriften tilldelas Kansleren för dess dygd. Han var själen i komplotten på Bartholomæi-natten, hvilken med outplånliga drag är ristad på historiens koppartaflor till en evig vanära för den tidens Fransmän. Han och Marskalken Tavannes, Grefve Rais och Guiserne utgjorde Katarinas af Medicis hemliga råd. Redan någon tid förut hade hon på S:t Cloud fattat det beslutet, att som det ej fanns något annat medel att förskaffa Frankrike lugn, så borde alla Protestanter, eller åtminstone deras hufvudmän mördas, och dertill borde man begagna tillfället af Henriks af Navarra bröllopp. Detta blodråd hölls i samma rum, der Henrik sedermera mördades! Emellan dem blef sista öfverenskommelsen gjord och Protestanternas mördande besvurit.

En staty af Henrik den 4:de i militärisk kläddrägt af Francavilla, anses för den mest träffade bild af denna Konung. Man tror sig höra honom, då han i slaget vid Ivry utropar: *Ralliez-vous à mon panache blanc, vous le verrez toujours au chemin de l'honneur & de la gloire.*

Under N:o 124 är bysten af Marchese Trivulcio, hvilken såsom Guelf förjagad ur sin hembygd Majland, gick i Carl den 8:des tjenst, och af Ludvig den 12:te utnämdes till *Maréchal de France.* Han utmärkte sig i alla den tidens fältslag. I följe af sitt oroliga och på bedrifter rika lefnadslopp, bestämde han åt sig sjelf följande grafskrift:

Hic quiescit qui nunquam quievit. *)

Marmorbysten af Dominique Sarrede de Vic d'Ermenonville, en af Henrik den 4:des Generaler, väcker en innerlig rörelse hos den, som vet huru han älskade sin Monark. Då han tvenne dagar efter Konungens mord gick fram gatan *la Ferronnerie*, der illgerningen blifvit föröfvad, blef han betagen af en så stor smärta, att han sjönk halfdöd till jorden, och dagen derpå afled.

Statyen af den namnkunniga Diana af Poitiers knäböjer på en sarkofag af svart marmor. Hela monumentet stod fordom i ett kapell i slottet Anet. Detta förträffliga fruntimmer får ej

*) Här hvilar den som aldrig hvilade.

niga döda. På det sista af dessa monumenter hade Marmontel författat följande inskrift:

Hic
Sub eodem marmore jacent
Hujus Monasterii
Conditor Petrus Abelardus
Et Abbatissa prima Heloissa.
Olim studiis, ingenio, amore, infaustis nuptiis
Et pœnitentia
Nunc æterna, quod speramus, felicitate
Conjuncti
Petrus obiit XXprima aprilis anno 1142
Heloissa XXII. Maii 1163.
Curis Carolæ de Roncy Paraclete Abbatissa.
1779. *)

En skön och rik kolonn af 9 fots höjd, prydd med lager och vinlöf, bär en urna, i hvilken Connetablen Montmorency's hjerta skulle läggas. På kapitelen står en bildstod föreställande Rättvisan. På postamentet är en lång inskrift, som börjar med orden:

Ci-dessous gist un cœur plein de vaillance etc.

---

*) Här under samma marmor hvilar detta Klosters Instiftare, Peter Abelard och dess första Abdissa Heloisa. Fordom förenade genom studier, snille, kärlek, ett olyckligt äktenskap och ånger, nu, som vi hoppas, genom en evig sällhet. Peter dog den 21 April år 1142, Heloisa den 22 Maj 1163. Stenen är lagd genom försorg af Carolina de Roncy, Abdissa i Paraclete 1779.

Emellan popplar och murgrön står en sarkofag, hvilken innehåller Filosofen Descarte's ben.

Ej långt derifrån hvilar Moliere's aska i en sten-sarkofag, som är prydd med masker och Thalias attributer. Myrten, rosor och cypresser omgifva honom. Inskriften är:

Moliere est dans ce tombeau.

Erkebiskopen af Paris vägrade denna största af alla nyare Lustspelsförfattare begrafning. Enkan utropade gråtande: Ni nekar den en graf, åt hvilken Grekland skulle hafva upprest altaren!

Sarkofagen, som innesluter Lafontaine's ben, hvilar på en sockel, på hvilken Vargen och Lammet, och Vargen och Tranan på hvar sin sida äro afbildade i basreliefer. Ofvanpå står början till den af honom sjelf författade grafskriften:

Jean s'en alla comme il etoit venu

och

Jean Lafontaine est dans ce tombeau.

På Boileaus grafvård läser man utom inskriften:

Nicolas Boileau est dans ce tombeau

äfven följande verser ur hans femte Epistel, den han skref i en hög ålder:

Ainsi que mes chagrins mes beaus jours
sont passés;
Je ne sens plus l'aigreur de ma bile
première,
Et laisse aux froids rimeurs une libre
carrière.

Jag förbigår många andra märkvärdigheter, som äro att bese i denna trägård, och anmärker endast, att om dessa monumenter kunna interessera Filosofens blickar och uppelda Skaldens och Målarens själ, så borde denna *bois sacré des monumens francois*, som Le Noir kallar den, icke vara så ömkansvärdt liten. Och då det alldeles icke låter beräkna sig, huru mycket dessa minnesvårdar ännu kunna förökas, så skulle det vara en liberal och konstälskande Regering värdigt, att anvisa en större lokal för denna samling.

Jag vänder mig till en interessant del af denna dyrbara samling, nemligen forntidens glasmålningar. Kyrkor, slott och palatser hafva lemnat dem, och de insättas i fönstren af Klostret, med hvars innehåll och byggnadssätt de harmoniera på ett högst öfverraskande sätt. I kyrkor, i synnerhet af Götiskt byggnadssätt, göra dessa glasmålningar en förträfflig verkan, emedan de invändigt utbreda en högtidlig skymning, som så mycket förkunnar en mysteriös och sinlig cultus. Jag måste genast härvid anmärka, att glasmålar-konsten ingalunda gått förlorad, som nyare konstnärer, hvilka dermed sysselsätta sig, vilja påstå, ty i denna samling

finnas ännu förträffliga saker från början af 18:de århundradet.

De största glasmålningarna i detta Museum härledа sig från Tempel-kyrkan, och äro tecknade och målade af Albrecht Dürer. De föreställa Jesu historia. Så väl hvad koloriten som hvad teckningen angår kan man ej misskänna den store konstnären. Flera porträtter såsom Frans den 1:ste, Henrik den 2:dre o. s. v. af Bernard d'Orlay hafva det egna, att konstnären lagt färgen, som skulle infogas i en färgad grund, i en fordjupning af glaset, och derpå satt alltsammans åter in i ugnen.

De skönaste glasmålningar Frankrike äger, äro af Jean Cousin. Tvenne af dem föreställa Yttersta Domen. Haf och jord äro i uppror, och framvältra sina döda. Englar framsväfva emellan blixtarne, och utbasuna den sista dagen.

I 15:de århundradets sal är denna vers:

Gaude, Virgo, mater Christi,
Quae per aurem concepisti.

föreställd på en glasmålning. Det är Marias bebådelse. På ena sidan ligger hon sjelf på knä och läser i en bönbok; på den andra är Engeln Gabriel, och i ett hörn af rummet den helige Anda under skapnad af en dufva, ur hvars näbb en pyramidalformig stråle går direkte ned i den heliga Jungfruns öra, och nedlägger i detsamma ett väl tecknadt foster.

ej räknas ibland kedjan af vanliga Mätresser; hennes förstånd styrde på ett utmärkt sätt alla statsärender; hon var föremålet för hela hofvets vördnad. Hon förenade behag med den strängaste sedlighet, och hennas älskare, Konung Henrik den 2:dra, försummade intet tillfälle att genom sinnebilder, deviser, namnchiffer och häntydningar på namnet Diana, offentligen tillkännagifva sin kärlek, och till och med förvara minnet deraf åt efterverlden. Han ville adoptera en hennes dotter. "Nej, sade hon, min börd berättigade mig, att med Er hafva lagliga barn. Jag öfverlemnade mig åt Er, emedan jag älskade Er, men jag kan ej fördraga att en sådan legitimation skall förklara mig för Er Mätress." På ett lika värdigt sätt uppförde hon sig efter hans död. Hon och Agnes Sorel voro förhändå de enda, hvilka gjorde dessa förhållanden älskvärda, som i Frankrike så ofta åstadkommit så mycket ondt. *)

Under den ståndaktige Kansleren de l'Hopital's monument läser man följande ord:

Si fractus illabatur orbis
Impavidum ferient ruinæ. **)

Ibland 17:de Århundradets minnesvärdar ådrager sig först Girardon's mästerstycke kän-

*) Författaren tyckes här glömma Madame de la Valliére. Öfvers.

**) Om den krossade verlden ramlar, skall jag oförfärad bära dess ruiner.

narens blickar. Jag talar om Kardinal Richelieu's mausolé. Den är af hvit marmor, stod förr i la Sorbonne's kapell, och räddades af Le Noir med lifsfara. Liket rycktes i dess närvaro ur kistan; det var så torrt och väl bibehållit som en mumie. Ansigtsdragen voro ännu igenkänliga, kindknotorna mycket utstående, läpparna tunna, skägget rödt, hufvudhåren hvita. En skräcksystemets anhängare trodde sig hämna den grymma Kardinalens slagtoffer, högg således hufvudet af skeletten, och visade det för de kringstående.

Religionen, Historien och tvenne Genier stå omkring den döende Kardinalen. Det hela är 14 fot långt och 5 fot 9 tum bredt.

Marskalken Harcourt's monument är förfärande och rörande. Ett benragel öppnar en stor sarkofag; Marskalken kastar af sig svepningen för att tala med sin Fru, som nedsänkt i sorg, knäböjer vid foten af grafven. Hymen står bakom henne, och utsläcker gråtande lifvets fackla. På uppgången till mausolén är en trofé upprest och en sköld med omskrift:

Verba gestis prævenient.

Af Bouchardon är strax bredvid en skön basrelief, den han hade förfärdigat för Fru de Lauragais, som dog af ett fall med hästen då hon var på jagt. Ett fruntimmer stöder sig i djup

sorg emot en pelare, på hvilken står denna rörande inskrift:

Ut flos
Ante Diem
Flebitis occidit. *)

Marskalkens af Saxen och Winkelmanns byster förtjena likaledes att beskådas.

Under bysten af den bekanta Poeten Alexis Piron, hvilken så ofta nedsödlade sin penna med den otäckaste smuts, läser man den i kyrkan S:t Roch fundna grafskrift, som han sjelf skrifvit:

Ci gît qui ne fut rien
Pas même académicien.

Denna korta grafskrift påminner om Poeten Boudier's, den han i sitt nittionde år gjorde öfver sig sjelf på dödssängen:

J'étois Poëte, Historien;
Et maintenant je ne suis rien.

Äfven det fordna Augustinerklostrets trägård är uppfylld med minnesvårdar; Le Noir kallar den Elyseiska Trägården. Den gör likväl alldeles ingen effekt, ty den är mycket för liten; man stöter ej oförmodadt på de bakom träd och buskar gömda monumenterna, utan de stå nästan på hvarandra, hvarigenom en behaglig illusion

---

*) Gråten, ty lik rosen dog hon för tidigt!

är omöjlig. Tanken är ojemförligt skön; om der i klostrets dystra salar och hvalf fornålderns grafvar, bedjande Riddare, Drottningar och Fruar samt de plumpa bildstoderna från Merovinernas, Carolinernas och de första Valois's dagar, åstadkommo ett högtidligt intryck, så skulle de sköna minnesvårdar, som kärleken uppförer, eller som den gagnade samtiden reser åt stora konstnärer, här hafva stämt hjertat till ljufvare känslor, då i en stor park, på de bäst passande ställen, dessa monumenter, strödda, hade bjudit den ensamne vandraren att stanna och eftersinna.

I ett litet grafkapell finner man i denna trägård på ett ställe, alla de minnesvårdar man har kunnat återfinna öfver Abelard och Heloisa, dessa olyckliga älskande. Deras aska är förenad i grafven, sedan den sjuhundra år hade varit åtskild.

Det torde kanske vara interessant nog att lära känna de öden dessa båda älskandes jordiska öfverlefvor undergått. Abelard dog den 21 April 1142 i Chalons sur Saone, och begrafdes der. Hans vän, Peter de Cluny lät i hemlighet borttaga hans döda kropp, och skickade den till Paraclete till Heloisa. Hon nedsatte kistan i ett kapell, som Abelard hade låtit bygga. Heloisas lik blef enligt hennes vilja förenadt med hennes makas. År 1497 skilde man dem åt och nedsänkte dem i hvar sin graf bredvid choret. Tvenne Grefvinnor af huset de la Rochefoucauld åtogo sig att åter förena de namnkun-

full Tysk betrakta denna höga tafla af forntiden! Skall ensamt Fransmannen, hänförd af sin fosterlandskänsla, gråta vid minnesvårdarne och bildstoderne af sina Montmorency och Guesclin? Vår Albrecht Akill, segervinnare vid tornerspel och fältslag; vår Götz von Berlichingen, vår Sickingen — de äro våra, och vi kunna med lika mycken stolthet kasta våra blickar up till dem. Riddareseder, Tysk trofasthet, insigter, hjeltemod prydde dem lika mycket, om någonsin den förfinade utländningen!

Teatrarna.

Paris hade fordom tjuge Teatrar, hvaraf en var underhöll ett antal Författare och Kompostörer. Följden deraf blef en alltför stark konkrrens till betydlig förlust för de stora Teatrana, som vunnit en sådan ryktbarhet, och hvaröfver Nationen är stolt. Endast minsta delen af Teatervännerna hade nog smak, att göra rättvisa åt Nationens mästerstycken och de bästa skådespelarne. De föredrogo de frivola produkterna för dagen, i hvilka alltid funnos häntydningar på bekanta händelser, hvilka retade nyfikenheten och framkallade löjet. Embetsmän, köpmän, den talrika skaran af skrifvare i alla särskilta Bureaux, hvilka hade slutat dagens allvarsamma göremål i sina arbetsrum, sökte om aftonen vederqvicka sig af det goda eller dåliga skämtet och calembourgerna på de små Teatrarna; emedlertid voro de stora tomma.

För att mer fixera Nationens smak, men isynnerhet för att göra det möjligt för några få Teatrar att åstadkomma någon ting utmärkt, reducerade ett Kejserligt Dekret af den 8:de Augusti 1807 Teatrarna i Paris till åtta.

Den första Teater vi besökte, var Kejsarinnans eller Odeon. Den ligger ej långt ifrån Pantheon i förstaden St. Germain, är utvidgad och prydd *sous les auspices du Sénat*, som inskriften visar, och anses nu för den vack-

raste i Paris. Fyra loge-rader gå rundtomkring, den nedersta är dubbel, den öfversta försedd med gardiner, och tjenar till plats för de så kallade *Filles*, hvilka ej få låta se sig. Så strängt yrkar den Parisiska publiken på anständighet. Sjelfva saken kan enligt Fransmännens begrepp existera, men skandalen måste undvikas.

Italienska operor afvexla på denna Teater med Fransyska Dramer, hvilka förr gåfvos på *Théatre Louvois*; men, säger en Fransysk spefågel, *quant aux acteurs françois, ils y prêchent dans le désert comme à Louvois*. Den bekante Picard står i spetsen för de Fransyska skådespelarne. Då denna *Théatre Louvois* ännu ägde bestånd för sig sjelf, var allmänna omdömet öfver hans aktörer: *ils brillent plus par le zèle que par le talent*. Ett beröm, som just icke var så smickrande!

Queuen formerade sig tidigt under Peristilen; vid hvarje åttonde steg stodo tvenne soldater med bajonetterna i kors, för att hålla ordning och hindra trängsel. En förträfflig anstalt, hvarigenom det blef möjligt äfven för den svagaste, att bibehålla sin plats.

Ännu dröjde det nära en timme, innan biljetterna utlemnades. Många bland den väntande hopen började läsa på stående fot, för att fördrifva tiden. Andra talade med mycken lifighet om pjesen som skulle gifvas, om aktörerna och aktriserna. Ej långt ifrån mig stod

en något bedagad man, den naturen hade försett med ett dugtigt munläder och en respektabel lunga. Han var pudrad och friserad på gamla viset och bar en mångfärgad rock efter gamla snitten. Denna man detaljerade med en verklig Stentorsstämma för de uppmärksamma åhörarne, hvarföre Paësiello öfverträffade alla nu lefvande Kompositörer. Man skulle hafva svurit på, att han sjelf varit sammansatt af bara musik. En af hans antagonister frågade ändtligen om han ej sjelf var en stor musicus? *O que non*, svarade han, *je n'en sais rien de tout*. — Parterren der egentligen Connoisseurerna bland karlarna sitta, var redan fullpackad; de dervarande kunde ej hafva fått sina biljetter vid ingången, ty vi stodo bland de främsta: det lärer således finnas andra medel att slippa in. Utan hopp att få en god plats på parterren togo vi en loge. Innan pjesen började var redan ingen tom plats mera i hela salen, och likväl hade man gifvit samma pjes sex gånger efter hvarandra.

Italienska Teaterns Gudinna var för närvarande Signora Festa Maffei. Hon hade förr spelat i Bologna och några andra ställen i Italien, och nu blott ungefär ett halft års tid varit i Paris.

Hvem förmår beskrifva det raseri af bifall, hvarmed detta täcka fruntimmer emottogs då hon inträdde? Blott fållen af hennes klädning visade sig, så började genast en åskdundrande

hand-

I 16:de århundradets sal är en kedja af förträffliga glasmålningar af Frans Perrin efter Lesueur, grått i grått.

I trettietvå målningar på glas ser man äfven i ett Galleri fabeln om Kärleken och Psyche, efter utkast af Raphael. En mängd andra målade fönster förskrifver sig från de slott som tillhört Connetablen Anne de Montmorency, hvilken i allmänhet mycket uppmuntrade de bildande konsterna.

Som en af de största glasmålare visar sig Pinaigrier. Hans kolorit är högst liflig.

Från Dianas af Poitiers kapell på Anet finnas här förträffliga glasmålningar af Jean Cousin. Dessa äro Amalekiternas fältslag, Christus som predikar i öknen, och Abraham, som återlemnar sin son åt Hagar. Under målningarna stå uppbyggliga rim från ett tidehvarf, då skaldkonsten i Frankrike ännu låg i stoftet, medan de bildande konsterna redan hade uppnått en förvånande höjd.

Vår ledsagare gjorde oss vid sjelfva målningarna uppmärksamma på de olika sätten att måla på glas.

Man färgar glaset helt och hållit. Glasbitarna skäras allt efter som teckningen fordrar, och fastsättas med fönsterbly. Detta slags glasmålning är väl det äldsta, och borde egentligen kallas glasmosaik.

Efter en annan metod tillskäras lösa bitar ofärgadt glas efter teckningen, och det så, att konturerna icke afbrytas genom blyet deremellan. Hvarje bit numereras, och målas med den enda färg den skall hafva och hvilken genom eld blott fäster sig på glaset. Derpå sammansättas dessa särskilta bitar till ett helt, och detta är således glasmålning i dess egentliga bemärkelse.

En stark syra förmår likväl att bita sig in i glaset och ifrån dess yta borttaga färgerna.

Påsättningen af emalj, hvarigenom glasen få upphöjningar och fördjupningar, men hvilka alldeles icke skada effekten, är likaledes åkommor underkastad, t. e. stötar, hvarigenom emaljen lätt faller af.

Den varaktigaste glasmålning vore således den, der färgerna äro amalgamerade med glaset, och blott på en gång med detsamma kunna förstöras.

I de äldre glasmålningarna äro merendels alla tre metoderna använda på en gång.

Den fördel man vid den nyare glasmålningen trodde sig kunna begagna, nemligen att man kunde undgå att sätta ihop bitarna med bly, då numera fås tillräckligt stora glasskifvor, är således ensidig, emedan den blott kan användas på öfverstryckningen af glasets yta. Men ville man sätta en sålunda utförd målning i el-

den för att amalgamera färgerna med glaset, så skulle allt smälta tillsammans, och endast ett mischmasch af färger blifva öfrigt.

Johan von Brügge, oljefärgmålningens uppfinnare, visste att anbringa broderier och andra prydnader på kläder på samma glasskifva, utan att en sammanfogning af flere glasbitar var nödig. Han lät elden blott verka så mycket på glaset, att färgen ej inträngde djupt i detsamma; genom denna färgade yta inarbetade han pryd. naderna fördjupade, ända till dess han kom till det rena ofärgade glaset. Dessa fördjupningar ifyllde han nu med hvad massa han behagade och satte allt åter in i elden, hvarigenom således den äkta sammansmältningen uppkom.

Om man besinnar de utomordentliga svårigheterna vid den gamla glasmålningen, så begriper man knappt, huru så många och så stora arbeten i denna konst kunnat produceras. Nästan alla stiftskyrkor, ja till och med kapeller från fordna århundraden, äro prydda med glasmålningar, och huru många blifva icke i våra dagar af köparne till abbotstift och kloster ansedda för gammalt skräp och sönderslagna. Hvarföre finnes ej i Tyskland någon Le Noir, som hopställer vårt fosterlands minnesvårdar i en samling, till hvilken ännu de sednaste efterkommande kunde vallfärda likasom till lemningarne af Tysklands stora Furste- och hjeltehus, och der offra en tår åt förgängligheten? Rhenförbundets Furstar tyckas icke hafva något dylikt företag i sinnet. Hvilket lifligt intryck

åstadkommer ej redan samlingen på Wartburg, som likväl är både ensidig och liten! Skall ej den förträfflige Hertigen af Weimar, som oaktadt sina inskränkta medel så ofta föregått med de bästa exempel, äfven här göra första steget?

Redan har, utan allt hopp att återfås, mycket förträffligt af kyrkogodsens okunniga köpare genom försumlighet eller med vilja blifvit tillintetgjordt. Skola vi dröja, till dess intet minnesmärke af Tysk tid och Tysk storhet är mera öfrigt, än dessa bergskolosser, dem våra vilda förfäder sammanvältrade i ödemarker åt sin döda? Våra efterkommande skola fördömma vår likgiltighet för den herrliga fornålden; vårt tidehvarf skall då anses som ett förkastadt, i hvilket vi hvarken visste att göra det goda, eller värdera och förvara det. Litteratörerna samla alla uselheter från Tyska forntiden, hvarföre gifves ingen konstvän, som också sammanbringar ett Museum för Tyska minnesvårdar från hela Tyskland?

Till och med en förmögen enskilt man, som blott hade en rymlig byggnad med en stor trägård att umbära, kunde med ringa kostnad göra en sådan samling; hvad som en gång redan är bestämdt till förstöring, aflåtes gerna för ett ramköp.

Dessa Riddare af sten, dessa bedjande Fruar — huru talande skulle de ej stå der, omgifna af allt som påminte om deras tidehvarf! Med hvilken vördnad skulle ej hvarje känslo-

handklappning, som fortfor till dess hon var längst framme på Teatern; då blef det tyst, men strax brast åter dundret löst i två repriser.

Men också hvilken stark och klar silfverstämma! hvilka fylliga toner, hvilken konst, och huru litet grannlåt! Den ända till vämjelse omsjungna, ända till vämjelse af tusende Kompositörer varierade arian: *Nel cor più non mi sento* förekom mig frappant ny — det var den himmelska, själfulla rösten, som åstadkom denna verkan; andra sångerskor må drilla konstigare: denna sjöng! —

Signor Lombardi spelade Notarien Pistofolos rôl, på ett sätt som endast en Italienare kan spela. Då han sjöng strofen "*Bandiera ad ogni vento*" så framkom *Tu stuzzichi* helt sakta och ömt, men *Tu pizzichi* framstöttes med raseri; detta föredragningssätt var verkligen lustigt. Den svåra arian: *Se vedesse il mio core* blef af Signora Kies (förmodligen en Tyska, för att dömma af namnet) sjungen med svag men bildad röst och med konstfärdighet. Men Operans triumf var den komiska duetten vid slutet: "*Il mio garzone il pifero suonava.*" Naturlig talang för det komiska, bildad sång och minspel förenade sig att tillfredsställa äfven den egensinnigaste kännare. Efter denna duett sprang också hvar och en sin väg. De båda slutscenerna kunde knappt höras, så starkt var de uppbrytandes larm, och finalen sjöngs ganska vårdslöst inför ett tomt hus.

Orkestern vid denna Teater består blott af 36 personer, men exekutionen lemnar ej något öfrigt att önska. Alla kännare komma deruti öfverens, att en älskare af musik och sång blott på Kejsarinnans Teater kan vänta sig något fulländadt.

Jag fick höra en hop partikulariteter om denna Teaters medlemmar af en Man, hvilken genom sin Fru, den ryktbara Grefvinnan La Motte fått ett ej önskadt namn i verlden. Han hade en syssla vid Odeons Direktion, och det är svårt att begripa, att denna godhjertade man skulle kunnat taga någon betydlig del i den bekanta halsbandssaken.

Annonsen om Glucks Opera Orfé förde oss härnäst till Fransyska Operan, som nu kallas *Academie Impériale de Musique*. Denna ordning behagade mig, emedan jag nu så mycket bättre kunde anställa en jemförelse i anseende till musikens olika exekution.

Detta praktfulla skådespel fick först sin fulla glans och sitt rykte af Lulli's musik och Quinault's verser. Det är likväl säkert, att den förra utan den sednare hade varit ett intet, och det är obegripligt, huru Boileau i sina Satirer så ensidigt kunde förfölja en skald, om hvilken hela dess tidehvarf talade med förtjusning. Hans verser lärdes utantill, och Operorna Atis, Armide och Roland voro så lysande skådespel, att forntiden ej känt något dylikt Qvinault's verser hafva ännu samma värde, men

hvem tänker mer på Lulli's musik? Den tidens arior kunna alldeles icke jemföras med Opera-ariorna nu; de voro enformiga korta sånger. Lulli's recitativer hade likväl mycket värde i deklamatoriskt hänseende, men Rameau fullkomnade först melodi och harmoni, och gaf äfven sångaren tillfälle att visa sig och utbilda sin talang.

Fransyska språket lägger likväl ett oöfvervinneligt hinder i vägen för sången, emedan det helt och hållit saknar en bestämd stafvelsernas qvantitet. Dertill komma de många hviskande ljuden, nästonerna samt *e* vid ändan af orden, som fordrar en egen stafvelse. Också har musiken i Frankrike varit vida under orden innan de Tyska och Italienska stora mästarne i denna konst gjorde en revolution.

Det är ett eget öde med musiken framför alla andra konster, att den ännu aldrig har uppnått en höjd, der den bordt blifva en förebild för alla kommande tider, likasom Perikles's och Alexanders tidehvarf för bildhuggare- och byggnings-konsten, och Leo den 10:des för målare-konsten. Törhända är vår tid, de sista tjuge åren inberäknade, musikens gyllne tidehvarf. Men utan afseende på dessa sannolikheter, är också denna konst oändligare, oinskränktare, än hvar och en annan, emedan den endast och allenast talar till känslan, och antalet af de olika nuanser, som härröra af tonernas förhållanden till hvarandra samt af föredragningssättet, är omätligt. Hvar och en annan

konst utgår ifrån härmningen af naturliga objekter, och måste till och med i de högsta idealer återvända dit; till och med Gudar och Englar kunna blott framställas i mensklig form, om också idealiserad. Men hvad inskränker musiken, så snart harmoniens reglor äro antagna som basis? Hennes fortskridande och slutliga vändpunkt låter svårligen bestämma sig. Kanske skall den tiden aldrig komma, då man kan säga att hon uppnått sin största höjd. Blotta harmoniska konststycken, t. e. Fugor, kunna ej anföras, emedan de lika så litet äro musiken sjelf, som en anatomisk teckning en Mediceisk Venus.

Först med Piccini's och Glucks dagar uppgick ett nytt ljus för den Fransyska Operan. I synnerhet den sednares kompositioner äro ännu alltid musikvännernas klenoder, och för några år sedan har man äfven i Tyskland åter börjat göra honom rättvisa.

Jag såg i Paris denna förträffliga Kompositörs Orfé och Alcest, Operor, dem han fordom sjelf här hade dirigerat, och hvilka således genom tradition säkert måste hafva bibehållit sig till föredragningssätt och tempo enligt sin ursprungliga idé.

Orkestern *) bestod af ungefär hundrade musici. Sex kontrabaser och tolf violonceller

*) Man uttalar merendels detta ord Orschester; detta är oriktigt; Fransosen säger Orqest'r.

gåfvo musiken en fyllighet och styrka, som öfverträffade min väntan. Den bekante Kreutzer anförde den.

I sångpartierna har efter min känsla Gluck aldrig blifvit öfverträffad af någon sednare Kompositör. Men ackompanjementet framskrider enkelt, och gör derigenom ett starkt afbrott emot den nyare smaken, som ofta dervid använder alla instrumenter i mångahanda figurer den ena efter den andra.

Hvilketdera är bättre vill jag ej afgöra; nog af, Glucks musik har hos mig gjort ett oförgätligt intryck, ehuru jag ej hörde den utan förberedelse, emedan jag redan genomgått hans mesta arbeten vid klaveret.

Och — de vise af vår nation må le — dessa dekorationer, kostymen, de pittoreskt ordnade uppträdena, de hänryckande attituderna, de lågande svarta ögonen, dem man blott finner i Frankrike! Representation är Fransosernas hufvudsak: huru häftig är ej smärtan, huru innerligt medlidandet, huru förtjusande glädjen! — och allt detta föregår till största delen i ögonen.

Den skönaste scenen i Orfé är obestridligt den, i hvilken den älskande makan förer sin Eurydice upp ur Tartaren. Han vågar ej se på henne; hon bestormar honom med ömma förebråelser. Madame Armand spelade och sjöng denna scen utomordentligt väl.

I det hela tagit kan jag likväl ej berömma Fransosernas sång. Man har ofta sagt att de äro skrikare, och det är sant. Nourrit, en Elef af Conservatorium, spelade Orfé. Jag kan ej säga hvari felet låg att hans sång ej behagade mig. Var det nationalsmak, eller det oharmoniska språket, eller tonen i hans röst? — Jag vet det ej; förhända bidrog dertill både det ena och det andra.

Fransmännen älska högligen sång, och sjunga beständigt. Deras Operett-arior upprepas af Bonden och Legionären, lika allmänt som hos oss den evinnerligen gnolade: *Es kann ja nicht immer so bleiben*. Intet folk har en större mängd allmänt utbredda sånger, medan man i det musikaliska Tyskland alltid stannar vid två eller tre. Med allt detta gifves intet folk, som sjunger sämre än Fransoserna. Jag tillskrifver det hufvudsakligen det omusikaliska språket, som ifrån ungdomen missbildar strupen. Då flera Tyskar, om de än aldrig lärt musik, sjunga tillsammans, så skola de sekundera hvarandra af naturen; men man må deremot höra hundrade Fransoser, de skola alltid gnola ur en och samma ton.

I Operan Alcest var prakten i dekorationer och kostymer nästan ännu större, än i Orfé. La Vigne, en omtyckt sångare, spelade Admet, och den vackra Madame Benoit sjöng Alcests ról till min tillfredsställelse.

I Operan Orfé hade jag tillfälle att se och höra ett interessant *hors d'oeuvre*, nemligen till-

kännagifvelsen ifrån Teatern om Segern vid Wagram.

Emot slutet af pjesen uppkom på en gång en allmän tystnad. En Aktör i civil drägt visade sig med en embetsman i uniform på Teatern, och i samma ögonblick började en stark handklappning. Han hade den nyss ifrån Erke-Kansleren inkomna första Bulletinen öfver slaget vid Wagram i handen, och uppläste den för allmänheten. Den mest spända uppmärksamhet under första hälften af läsningen, och vid de vundna fördelarna ett häftigt *vive l'Empereur!* Men då föreläsaren med förändrad ton, med sorglig min framsade de orden: "Äfven vi hafva köpt segern dyrt" då lopp ett klagande *Ah!* genom hela salen och upplöste sig i en allmän suck. På det heroiska slutet följde åter ett dundrande vivat; föreläsaren gick, Nourrit uppträdde, och sjöng: *J'ai perdu mon Eurydice*, Wagram tycktes vara glömdt; den olycklige Orfés smärta sysselsatte alla åhörare; sjelfva de bedagade männerna, som suto omkring mig, och som jag i Tyskland skulle hafva hållit för lika så många kannstöpare, tycktes ej hafva någon annan tanke, och de händer, hvilka nyss vid åhörandet af den vigtigaste händelse i sednaste tider varit i en sådan rörelse, visade en icke mindre ifver, då sångaren lyckligen hade bragt sin aria till slut.

Baletten Paul och Virginie, som är mycket omtyckt, gafs båda gångorna efter nämde Operor. Ämnet är tagit ur den bekanta romanen af Bernardin de S:t Pierre, och Scenen är

på Isle de France. Alla dekorationer, träd, växter och hyddor framtrolla en främmande verldsdel för våra ögon. Palmträden höja sina majestätiska kronor längst utmed hafskusten, och i deras skugga tilldrager sig till en del det täcka skådespelet. Madame Gardel var Virginie. Hon framsväfvade med så mycken lätthet, att hon knappt tycktes vidröra golfvet. Alla hennes rörelser hade den högsta grace. Det är blott skada att hon är så mager! Vestris var såsom Neger Familjens slaf. Denna namnkunniga Dansare är ej mera ung, och har en stark embonpoint, han inskränker således sin dans till forcerade, konstiga språng, och är äfven i denna stil ännu publikens älskling.

Hela stycket är en kedja af de skönaste tableaux; man skulle kunna kalla det en Idyll från Isle de France. Madame Gardel framställde Virginies långsamma återuppvaknande i sista scenen, på ett alldeles förträffligt sätt. Huru helt och hållit lemnad af lifvet syntes icke denna Virginie! huru stela alla hennes lemmar och det våta håret! I sin Mors och Pauls armar, börjar hon att åter hämta sig. En djup suck, en rörelse på en och annan del af kroppen, ögonens matta öppnande, slutligen igenkännandet af de älskade föremålen, och den glädje, som intager alla närvarande öfver hennes räddning —: i sanning en scen, inför hvilken konstens dyrkare skulle knäböja!

På *Théatre François* spelas i synnerhet Nationens gamla mästerverk förträffligt. Corneille

och Racine, efter dem Voltaire och Crebillon, äro Sorgspelets Heroer, Moliere och Regnard Lustspelets. Mellanåt gifvas också nyare stycken, men som nästan blott tjena till *folie* för de nyssnämde Författarnes. Med nöje vänder publiken alltid tillbaka till dessa gamla mästerverk, hvilka såsom ren nationalprodukt återverkade på Nationens smak, och stadgade densamma. En afvikelse ifrån den form och det maner, man en gång infört, skulle derföre enhälligt tadlas och förkastas, emedan smaken, en gång tilldanad efter denna form, har förlorat möjligheten att bildas efter en annan riktning. Den som vill lemna den af en Corneille och Racine utvisade banan, skulle Fransyska publiken anse, icke för ett dristigt snille, som ville krossa sina bojor och bryta sig en ny väg, utan för ett svagt hufvud, som ej på den vanliga vägen kunde uppnå det föresatta målet, emedan det stod honom för högt.

Mairet var den första, som i sin Sophonisbe, den han imiterade efter Trissino, införde de tre enheterna. Genom honom försvunno ändtligen från skådeplatsen dessa galenskaper och oanständigheter, som gåfvo Teaterns antagonister en giltig orsak till förkastande af denna Lustbarhet. Kardinalen Richelieu befattade sig sjelf med Tragedien, och denna stora Politicus och alsmäktige Minister var nog småaktig att afundas Corneille sitt rykte. Det är en vanlig sak, att menniskan ej känner sin sanna storhet, och gerna vill lysa i det, för hvilket hon ej är skapad.

Tidens anda låter likväl ej besvärja sig. Smaken ville ej lyda denne man, för hvilken halfva Europa bäfvade. Corneille blef Fransyska Sorgspelets Furste. På sina gamla dagar måste han likväl dela sitt rykte med Racine. Medan den yngre verlden förklarade sig för denne, bibehöll Corneille en mängd anhängare, som frändömde Racine all talang. Ibland dessa var sjelfva den namnkunniga Madame Sevigné, hvilken först ganska sent återkom från sin villfarelse. Den vittra Madame Des Houllières skref till och med en satirisk Sonnett öfver hans förträffliga Phèdre. Hertigen af Bourgogne, Ludvig den 15:des Far, fällde öfver dem båda en temligen träffande dom, då han sade: Corneille har *genie*, Racine *esprit*, d. v. s. den förre var blott ett: Sorgspelsförfattare, dertill var han danad af naturen. Hans Lustspel äro svaga, och hans ålderdoms frukter omogna. Racine deremot ägde anlag till allting förträffligt, ett känslofullt hjerta och en genom de gamles läsning renad smak. Hans komedi *Les Plaideurs* kan jemföras med de bästa af Moliere. Hans sista stycke, författadt på hans ålderdom, hans Athalie, är också det bästa.

Efter dessa Sorgspelsförfattares död gjorde publiken lika rättvisa åt dem båda. Corneille, sententiös, kraftfull, hög, frihetens talare, full af manliga känslor, med något hård diktion, njöt samma bifall som Racine, lidelsernas målare, hvilken med hela välljudet af en len versbyggnad talar till hjertat.

De Fransyska Skådespelsförfattarne hafva sjelfva pålagt sig svårigheter, dem de Engelska och Tyska alldeles icke känna. Bojorna af detta till konstruktionen så inskränkta språk äro högst tryckande, och rimmets tvång tillåter den Fransyska Skalden ej att säga hvad han vill, utan blott hvad han kan. Men utan rim låter ett poem på Fransyska språket alldeles icke tänka sig. Det har ingen märklig stafvelsernas qvantitet, emedan de efter behag kunna nyttjas långa och korta. Cesuren och ett bestämdt antal fötter äro äfven så litet tillräckliga att bilda en vers. Hvarje alexandrin måste vara sluten inom sig sjelf, ja, till och med hvarje halfvers (*hemistiche*) måste bilda en sats. Nationens största poeter hafva underkastat sig detta tvång, och för deras efterföljare återstår ingen ting annat, än att lära sig bära samma bojor, om de vilja vinna bifall. Att under rimmets tunga börda likväl röra sig fritt och ledigt, att icke uppoffra tanken för rimmet, — se der det stora problemet!

Ganska vanliga äro Tyskarnas ensidiga omdömen öfver Fransyska skådeplatsen: den stela Teatergången, den häftiga gestikulationen, de rimmade alexandrinerna, det stränga iakttagandet af de tre enheterna, och Gud vet hvilka andra förebråelser! Men denna skådeplatsens och poesiens form är af gammalt införd, är national, är af Nationens bästa hufvuden uppställd till mönster, och hvad som vill säga mycket, har i sitt maner nått sin höjd på ett nästan fulländadt vis. Vid studerandet af Racine finner man, att han kände Euripides och Sofokles på deras mo-

dersmål lika väl som våra moderna Grekister, men det föll honom aldrig in, att vilja påtruga Nationen några nyheter, som ej voro grundade i nationaliteten, lefnadssättet, författningen och sederna.

Och hvem bör hafva något att invända emot alexandrinen? Den har blifvit Tyskarna förhatlig, emedan den nyttjades nästan allmänt på en tid, då poesien ännu var i ett obildadt tillstånd. I en bättre period blef jemte den föråldrade poesiens tomma produkter äfven dess form oss föraktlig.

Alexandrinen är Fransmännens episka versmått; ifrån Chapelains Pucelle och Alaric ända upp till Henriaden äro alla skrifna i detta versslag, äfvenså Tragedierna, ja äfven Komedier, Epistlar och Satirer. Den passar så väl till den lätta som till den patetiska framställningen, och till och med Engländaren Pope har i sin Homer nyttjat densamma ibland jamber, för att på ett målande sätt med ord framställa det snabba nedrullandet af marmorn, som Sysiphus vältrar. I en oskicklig hand, och till ett ovärdigt ämne, blir hvart och ett versmått obehagligt.

De Fransyska Skådespelarnes häftiga gestikulation är likaledes national. I vanligt tal är allt i rörelse hos Fransosen, allt är passion och pantomim: skulle han väl på Teatern aflägga denna medfödda egenhet?

Ännu en vigtig omständighet bör man besinna. Tyskarna äro sällan i stånd att riktigt

läsa de Fransyska verserna. Stafvelsernas antal måste frambringas genom en noggrann utsägning af det orätt så kallade stumma *e* framför ett ord som börjas med en konsonant. I vanligt tal skulle denna utsägning förekomma pedantisk, men versernas deklamation fordrar deremot nödvändigt denna utförlighet, och deraf uppstår en patetisk fyllighet och ett eftertryck, som man visst icke skulle söka i den vanliga flyktiga konversationen. I konstruktionen har således Fransyska poesien mera frihet än prosan. En utländnings öra, som ej är vant vid beggedera, skall först sent lära sig att förstå verserna.

Hvad förebråelsen för de Fransyska Teaterstyckenas alltför regelbundna anordning beträffar, så skall enhvar medgifva, att det är oändligt svårare att skrifva ett regelmessigt stycke, än att på sannolikhetens bekostnad hopa scener på scener ofta till öfverflöd, förflytta åskådaren än till Asien, än till Amerika, och inom två, tre timmar framkasta ett halft århundrades händelser för våra ögon. Endast snillet förlåter man sådana friheter, emedan det godtgör dem genom vida större skönheter.

Tyskar och Engelsmän kunna glädja sig deråt, att i deras rikare och friare språk, i deras Teaterstyckens friare form ett vidsträcktare fält är öppnadt för snillet, men också beklaga sig deröfver att just genom dessa fördelar det blifvit så lätt för stymparen, att med åsidosättande af alla reglor, missbruka språkets böjlighet, bringa versificeradt oförnuft fram i dagen, och utgifva detta för den högsta poesi.

Talma var frånvarande; jag saknade således den njutningen att få se honom agera. Den nästan lika så ryktbara Lafond höll mig i dess ställe skadeslös. Han spelade Orests rôl i Racine's Andromaque förträffligt. Ifrån början till slut en karakter värd det högsta medlidande, uppträder han alltid med den smärtfulla känslan, att hans lif är förbannadt af ödet, att han aldrig får tro lyckans leende för ögonblicket. Uppretad af den svartsjuka Hermione, den han så länge förgäfves älskat, mördar han en Hjelte, en Konung, till hvilken han var skickad som Sändebud från Grekland, och bryter emot gästfrihet och folkrätt. Den belöning han hoppas, döfvar hans samvete; han tror sig finna den i Hermiones armar, men nu dundrar honom till möte detta fasansfulla:

Pourquoi l'assassiner? qu' a-t-il fait? à quel titre?
Qui te l'a dit? — — —
Ah! falloit-il en croire une amante insensée?

Och slutligen

Adieu. Tu peux partir. Je demeure en Epire;
Je renonce à la Grece, à Sparte, à son empire,
A toute ma famille; et c'est assez pour moi,
Traitre, qu'elle ait produit un monstre comme toi.

Medan Orest i sinnet målar det rysliga af sin gerning, kommer den underrättelsen, att hans älskade mördat sig på Pyrrhi döda kropp. Då

bemäktiga sig vansinnighet och förtviflan hans själ; hans gerning sväfvar lik en drömbild oviss för hans medvetande. Pyrrhus och Hermione, äro de döda, äro de ej döda? — hans tankar förvirra sig — en dyster natt omgifver honom — han får se Pyrrhus, han vill åter döda honom — Hermione visar sig, åtföljd af Eumeniderna. Åskådaren känner smärta, förskräckelse; han glömmer Teater och Lafond, och ser och hör blott Orest, Olyckans son.

Den bekanta Mamsell Duchesnois är något starkt byggd; hennes ansigte är bredt och manligt, hennes mun stor, och i det hela har hennes yttre visst ingenting behagligt. Hermiones rôl är något sträf; ett hjerta som skakas af stormande passioner, än kärleken, än svartsjukan. På ett förträffligt sätt visste Skådespelerskan att stämma röst och åtbörder nu till en vek ömhet, nu till slolthet och hämd.

I Madame Volney's själfulla spel intogs man af den rena qvinliga dygden hos denna Andromaque, hvilken i en slafvinnas belägenhet likväl icke kan glömma Trojas hjelte, sin maka, äfven för en Kunglig thron. Dagen och natten finna henne i tårar, drömmande och vakande ser hon Hektor släpad omkring Trojas murar, det blodiga altaret, der hennes far blef dödad af samma man, som nu begär hennes kärlek. — Hektors sista ord ligga alltid för henne. Pyrrhi rôl spelades af en Debutant, Colson, hvilken tycktes mig alldeles icke vara född till Aktör. Han var ful och mager, och hade en då-

lig, obildad stämma. Publiken var mycket from, som betygade honom sitt bifall.

Alla de stora rôlerna i de gamla Fransyska pjeserna blifva samtligen förträffligt utförda. Ett noga studium af dem, af den deklamatoriska konsten och pantomimen försummas visst icke. Dessa rôler häfva redan öfver 120 år blifvit spelade af så många särskilta stora Aktörer. Hvars och ens maner har någorlunda bibehållit sig, har af den nästföljande åter blifvit sammansmält med hans eget, och på detta sätt blir det begripligt, hvarföre de gamla styckena gifvas på ett så undransvärdt fulländadt sätt, ehuru i ett och samma bestämda maner. Jag vet icke om man här nyttjar någon Sufflör, men att ingen är nödvändig, derom är jag öfvertygad. Man minnes rôlerna ovanligt väl.

I en liten Komedi i 3 Akter: *Le Secret du ménage* lärde jag känna Aktrisen Mars's talang. Hon har en snillrik fysionomi. Ett högst behagligt småleende, ett fint öga och ett lifligt minspel göra hos henne Fransosernas vanliga, häftiga gestikulation öfverflödig, hvarigenom hennes spel vinner ganska mycket.

En annan afton såg jag äfven på denna Teater *Le Distrait* af Regnard. Denna Teater-författare sättes i ordningen omedelbarligen efter Moliere. Hans *Joueur*, *Legataire* och *Distrait* berättiga honom till denna rang. För öfrigt var han en jovialisk man, som använde sin rikedom

till

till sitt nöje. I yngre åren gjorde han stora resor, var en tid i Algier som slaf, och gjorde sedan en resa åt Lappland. På den yttersta nordliga udden af detta land satte han med sina vänner följande sköna inskrift:

Gallia nos genuit; vidit nos Africa; Gangem,
Hausimus, Europamque oculis lustravimus omnem:
Casibus et variis acti terraque marique,
Hic tandem stetimus nobis ubi defuit orbis. *)

Den ifrågavarande Komedien grundar sig på en verklig karakter, som förekommer hos La Bruyère under namn af Menalque. Det var Grefve de Brancas, Kammarherre hos Monsieur. Tusende löjligheter, som uppkommo genom tankspriddhet, äro här bragta på Teatern. S:t Phal spelade denna rôl. Tankfull inträder han; hans ögon stå stilla, han ser stint framför sig, men blir ej något varse. Han befaller sin betjent gå efter värja och handskar. Denna får ej rätt på dem, kommer åter, och ser att hans herre har dem i handen. Han frågar honom hvad klôckan är. Betjenten svarar: half sju. Godt, säger den tankspridde; men hvem har sagt dig det? —

*) Frankrike har gifvit oss lifvet; Afrika har sett oss; vi hafva druckit ur Gangen och skådat hela Europa: drifne af skiftande öden kring länder och haf, stannade vi här hvarest jorden tröt oss.

Hans älskarinna kommer in; han ropar: En stol för Madame! och — sätter sig sjelf derpå. Han talar med henne om sin kärlek, och nämner hennes rivals namn, i stället för hennes eget.

Hans vän, en bror till hans älskarinna, kommer in och omfamnar honom. Hvem är den herrn? frågar han sin betjent. Under det den främmande talar, faller han i ännu djupare drömmar, förer sin älskarinna åt sidan i stället för hennes bror, tillbjuder henne sin tjenst, och lofvar henne att genom sin inflytelse hos Konungen förskaffa henne ett regemente.

Då hon går sin väg, följer han henne, drar på sig en handske, och räcker henne den andra handen som är bar, men låter henne stå midt på teatern, för att tala med sin betjent.

Betjenten lemnar honom hans ur, och tillika en kardus tobak. Han vill kasta bort tobaken, emedan den ej smakar honom, men i sin tankspriddhet kastar han bort uret i dess ställe.

I Isabelles och dess kammarjungfrus närvaro säger han om dem de största plumpheter, och tror att han talar med sin betjent. Kammarjungfrun tilltalar honom slutligen: *Monsieur, par charité* — han faller henne i talet med: *que le ciel vous assiste*, ty han tror att det är en tiggare.

I en annan scen underrättar honom hans vän om sin fars död: *Et n'avez-vous jamais eu que ce Pere-là?* frågar honom den Tankspridde. Han knäpper i tankarna upp vesten på sin betjent och löser upp hans halsduk. Han vill skrifva ett bref till sin älskarinna, proberar den ena pennan efter den andra, doppar dem i sanddosan i stället för bläckhornet och tror att fan regerar pennorna. — Betjenten upplyser honom om hans misstag. Ändtligen är brefvet färdigt, och han öser i stället för sand — bläckhornet öfver detsamma. Han börjar skrifva, men kopierar i tankarna allt hvad betjenten pratar, och sätter dessutom en oriktig utanskrift på brefvet. Pjesen slutas med hans giftermål med Clarice. Men i samma ögonblick glömmer han allt, befaller sin betjent att hålla sig resfärdig, emedan han genast vill besöka sin Onkel, om hvars död han nyss fått underrättelse. Betjenten säger till honom:

Vous devez cette nuit faire un autre voyage:
Vous n'y songez donc plus? Vous êtes marié.

"Ack ja, det är bra att du påminner mig det; jag hade annars verkligen glömt bort det!"

Och Carlin slutar stycket med detta epigrammatiska utrop:

Ah, ciel! un jour de noce oublier une femme!
Cette erreur me paroit un peu digne de blame:
Pour le lendemain, passe; et j'en vois aujourd' hui
Qui voudroient bien pouvoir l'oublier comme lui.

Efter detta högst roande stycke gaf man Molieres bekanta George Dandin. Denna Fars är ännu alltid den Parisiska publikens favoritpjes. Den har en mera antik stämpel, mera national- och lokal-interesse än Molieres öfriga stycken. Till detta ändamål bibehålles också kläddrägten från Ludvig den 14:des första tider helt och hållit. Ämnet till detta löjliga stycke är tagit från Boccace. Hvem skulle ej finna sig road af Dandin? Jag har skrattat rätt hjertligen.

Ett buller uppstod på Parterren. En druccken karl hade der ej långt ifrån utgången tagit sin plats, blef tid efter annan högljudad, ropade Aktörerna vid namn, och blandade sig i deras samtal. En Teaterfiskal kom och tillsade honom att vara tyst. Den druckna framtog helt trankilt ur sin rockficka en butelj, och satte den för munnen på sin man, med antydan att han skulle dricka honom till. Denna scen uppväckte ett allmänt skratt. Några äldre herrar ropade väl: *à la porte*, men de unga skockade sig omkring honom och gjorde narr af honom. Han låg lik Diogenes i sin tunna, och tillbjöd med största sinneslugn de kringstående en klunk ur sin butelj. Publiken visade sig högst öfverseende. Först då han började att återbära det öfverflödiga af hvad han druckit, och det midt för en Parterre-loge, som var uppfylld med damer, blef ropet allmänt, och man ledde ut honom.

På *Théatre François* fann jag aldrig platserna fullsatta, och en gång, då Tartuffe skulle

gifvas, fick man till och med sina penningar åter, emedan åskådarnes antal ej gick till högre än sju. Så mycket mer uppfyllda fann jag Teatrarna *de la Gaieté* och *des Variétés*. På den förra var *La Siége de Paris* i ordningen för dagen. Detta historiska stycke är på prosa, och kan i synnerhet interessera för sitt ämnes skull. Men hvilken eländig exekution! Det synes som emellan den versificerade Tragedien och Komedien ingenting skulle återstå för Fransoserna, hvari de kunde lyckas. Karlarna röto i en monoton och rå ölbas; Fruntimmerna skreko i en onaturlig djup ton. Intet uttryck i talet, ja man hörde ej en gång frågtonen i. akttagas. Jemte hvarje Akt var en Balett, som hörde till stycket, och dermed utgjorde ett helt, men huru kunde dessa behaga, då man hade sett Orkestikens mästerstycken på *L'Academie Impériale?*

På *Théatre des Variétés* spelas merendels hvarje afton tre till fyra pjeser, och det i ett slag som Fransoserna kalla *mélodramatique*. De äro likväl inga Operetter. Emellan dialogen sjungas qvicka kupletter, satta på gamla melodier. Dessa gnolas utan uttryck först af en ensam stämma, och sedan i refrain af alla *unisono* med ackompanjement af en erbarmlig musik, och det faller aldrig någon enda af sångarne in, att sjunga tenor eller bas till sin melodi.

Denna Teater bibehåller sig isynnerhet genom Brunet's och Tiercelin's calembourgs. Den förra spelar nästan i alla stycken ett dumhuf-

vud, blir bedragen, gäckad och piskad, och deruti bestå således Brunet's ryktbara betiser. Ej mycket längre sträcker sig omfånget af Tiercelin's konst. Dessa narraktigheter kunna vara rätt roliga för några gånger, men då hufvudpersonerne alltid uppträda i en och samma karakter, emedan Teaterförfattarne få rätta sig derefter, återkomma också alltid samma miner, åtbörder och upptåg, och måste slutligen förorsaka ledsnad. I detta fall äro de verkligen qvicka kupletterna ett förträffligt medel att å nyo lifva uppmärksamheten.

Dessa begge Teatrar kunna hugna sig af en ganska stor publik, och det af den naturliga orsaken att endast minsta delen menniskor är bildad för Poesiens och Skådespelarkonstens högre skönheter, då de flesta endast söka ett tomt tidsfördrif, vid hvilket de kunna få skratta.

Théatre de l'Opéra Comique var tillsluten, emedan man arbetade på dess utvidgande. Vaudeville Teatern retade ej min nyfikenhet. Deremot hade man för mig berömt Pierre's *Théatre Mécanique*. Men vi råda hvar och en, som någorlunda förstår sig på målning och perspektif, att på denna uselhet hvarken kosta tid eller penningar. Här ser man i en mörk Sal en transparent, ungefär 4 fot bred och 2 fot hög. Än föreställes en hamn; skepp segla förbi och salutera; man hör skotten och ser från de en tum höga fästningsverken elden från kanonerna. Än är det Erménonville, med Rousseaus graf o. d. Alla dessa småsaker

så löjliga och barnsliga som möjligt. Pierre, en gammal gravitetisk man, framträder i svarta kläder, och förklarar med en långsam, vigtig ton, dessa rariteter. Denna man har också en gång med sina konstverk genomrest Tyskland. Hvad skall man säga, då man läser i en Fransysk bok: "Detta skådespel kan anses för ett af verldens under!"

Äfven Panoramorna voro ännu mycket i ordningen för dagen. Mest besökt var Panoraman af Tilsit. Hvaruti detta interesse låg, då hågkomsten af den der slutade freden redan längesedan var utträngd af nyare vigtiga händelser, vet jag sannerligen icke. Sjelfva nejden är visst icke interessant; den är flack, och utbreder sig emot en omätlig horisont. Så öfverraskande naturlig denna Panorama än är, så rysligt onaturligt är denna mängd Soldater, som uppfylla stadens gator och den kringliggande nejden. De se ut som stelnade i denna lefvande natur. Det är skada, att man af denna sköna uppfinning fordrar mera, än den kan åstadkomma.

Misceller.

Utländningen öfverskrider i sitt omdöme öfver Fransoserna eller Paris och dess invånare, mycket lätt den säkra medelvägen. Förr, då de unga Tyskarna hämtade sin bildning i Paris, blef ostridigt allt som var Fransyskt, öfver höfvan berömdt; i våra dagar deremot hör man af bekanta orsaker alltför ofta ensidiga och hårda omdömen. Jag har talt med många, som alldeles icke tyckte om Paris. Men dessa voro antingen köpmän eller folk, som hade någon ansökning hos Regeringen, och genom motgångar i sina göremål, genom den Parisiska köpmannaverldens egna lefnads och handels-sätt, torde hafva fått detta lynne, och i allt det märkvärdiga som här är att skåda ej funnit någon ersättning för sina förtretligheter, då de hvarken medfört smak eller kännedom. Den som dessutom ej är det Fransyska språket mäktig, skall i Paris svårligen finna sig på sitt rätta ställe, emedan detta är den enda vehikeln, hvarigenom en främling kan förskaffa sig tillträde till sällskaper, och i allmänhet bana sig väg till mångahanda njutningar.

Den som för Parisaren i hans eget språk kan orda om hufvudstaden och dess förträfflighet, har vunnit spel. Öfverhufvud måste man härutinnan känna Fransosernas karakter. De gå ej djupt in i undersökande samtal, och då Tysken med sin grundlighet tror att han visar

sig på den mest fördelaktiga sida, känner hans Fransyska sällskap ledsnad, och skall så snart möjligt söka att slippa honom. I den vanliga konversationen kommer det hos Fransosen föga derpå an, om Madrid ligger i Leon eller Castilien, Wien i Ungern eller Böhmen, och en rättelse i den delen skulle förefalla honom ganska pedantisk. Deremot känner nästan hvar och en invånare i hufvudstaden sin Nations store män, och vet om dem anekdoter. Hans eget land, hans eget folk är honom således interessantast; om de öfriga bekymrar han sig föga eller alldeles icke. Det mest rekommenderande som Fransosen kan säga om en ny bekant, är att han har *esprit*.

Det hände en gång, att jag i Tivoli för några bekanta yttrade mig med entusiasm om den Fransyska Operan och Baletten. Strax samlade sig omkring oss en skara af unga och gamla män med och utan orden, för att från en utländnings mun höra sin älskade Teater berömmas, och de bemödade sig att på allt sätt visa mig sin erkänsla och roa mig.

Ett karakteristikt drag hos Fransoserna är nyfikenhet. Hvad som i Paris blir ton, måste nödvändigt ses och höras, och om en främmande konstnär kan bringa det derhän, att talet faller på honom i de goda sällskaperna, är hans spel vunnit. Chladni och Gall voro nu i Paris. Den förra var i tilltagande ljus, ty man frågade öfverallt: Har ni sett tonerna? Den sednare var i aftagande; hans rôl var utspelt, och hans namn nämdes knappt mer i den stora publiken. Så förhöll det sig ock med denna namnkunniga

Limonadière, som gjort så mycket buller; nyfikenheten var likväl ej alldeles stillad, som jag sjelf hade tillfälle att erfara.

Hvem har icke i Tidningar och Jurnaler läst om *la belle Limonadière?* Tilloppet på hennes Kaffehus var så utomordentligt, att Polisen måste blanda sig med i spelet, och befalla henne att slå igen. Ifrån den tiden visar hon sig hvarje afton i *Café des mille Colonnes*, der hon och hennes försupna man förmodligen njuta pension af värden, emedan hon ännu alltid är nog i rop för att ditlocka kunder, om också endast för att se henne.

Vi kunde ej emotstå vår nyfikenhet, utan gingo efter slutad middag, d. v. s. kl. half 6 till nämde Kaffehus, som ligger i *Palais royal*. Ingenting är löjligare, än det skrytsamma namnet *des mille Colonnes*, emedan här ej finnas flera än femton väl målade träpelare, men hvilka i spegelväggarna rundtomkring synas till en temligen betydlig mängd.

Detta Café's Presidentska satt efter vanligheten vid ingången på sin thron, från hvilken hon kunde öfverskåda hela rummet. Hon var ganska prydligt klädd, och visade i hela sitt väsende ett visst sjelfförtroende, som, förenadt med hennes korpulens, gaf henne en viss värdighet, men också snart betog oss den tanken vi haft i början, att hon var *la belle Limonadière*.

Vi väntade på henne, men — förgäfves. *Le Garçon*, som gaf oss kaffe, försäkrade val heligt, att om vi blott ännu dröjde qvar några ögonblick, så skulle hon visst komma. Men några ögonblick betyda i det Parisiska språket till det minsta en timme. (På samma sätt då man frågar huru långt det är från den gatan till en annan eller det huset till ett annat? blir svaret: *Monsieur, ce n'est qu'à deux pas.* I det gladaste hopp att inom få minuter vara framme dit vi ärnade oss, måste vi ofta ännu springa en half timme). Tiden blef mig likväl visst icke lång, ty blott några steg ifrån mig suto tvenne välklädda ynglingar och drucko kaffe, hvilka i högsta måtto väckte min uppmärksamhet. De voro döfstumma. Med den största liflighet, sådan den blott kan träffas hos Fransoser, underhöllo de ett, som det tycktes, interessant samtal, hvaraf också ej en ton hördes. Denna hastighet i begreppet, detta afbrytande i talet, den uttrycksfulla gestikulationen, rörligheten i ansigtsmusklarna, ögonens spel, fingrens snabba rörelse, — allt detta förekom mig högst märkvärdigt. Denna syn var mig en liten ersättning derföre, att jag ej kunde besöka Sicard, som nyss hade rest till Bordeaux.

Då vi med oförrättade ärender lemnade Kaffehuset kommo ej mindre än tie herrar och damer uppföre trappan emot oss. Vi beklagade oss emellan, att den sköna ej varit der — *Comment*, utropade på en gång hela sällskapet i den mest melankoliska ton, *la belle Limonadière*

n'y est pas? och vände genast åter om. Så stor är ännu nyfikenheten att få se denna qvinna, som likväl skall vara ingenting mindre än underskön. Men hon var i modet — och detta är tillräckligt att förklara allt.

Passangelägenheterna äro väl ibland de största obehagligheter, som en främling har att uthärda vid sin ankomst till Paris, och sin afresa derifrån. För att gifva ett begrepp derom, berättar jag, huru det gått med mig, och huru det, som jag förmodar, går med hvar och en. Strax efter min inflyttning, kom min värd och begärde mitt pass. Efter några timmars förlopp fick jag genom honom tillsägelse från Qvarterets Polis-Kommissarie, att på utsatt timme förfoga mig till Polisens Prefektur. Här fann jag en stor samling menniskor, karlar och fruntimmer af alla stånd hvilka personligen borde infinna sig. De suto på långa stoppade bänkar och väntade att blifva expedierade. Rundtomkring suto vid sina bord väl fem och tjuge skrifvare; Pass-Bureaun för utländningarne var afdelad genom skrank. Då jag inträdde, vinkade mig någon; jag aflemnade mitt qvittens, och fick ett vistelsekort. Dermed var jag denna gången affärdad.

Några dagar före min afresa gick jag upp i Bureaun, för att återbekomma det pass jag aflemnat. Man sade att jag borde ingifva min ansökning. Detta verkställdes genom en Notarie, som bodde i nedra våningen. Efter öfverlemnandet af denna ansökning blef jag antydd

att komma igen om åtta dagar, då mitt pass skulle ligga färdigt. Förgäfves föreställde jag, att min tid var förfluten, min afresa oåterkalleligen bestämd, och diligencen redan betald förut. Jag hade fått att göra med en kärf menniska, hvilken, emot Fransosernas vana, var något grof. Jag vände mig således till en bekant, som med äkta Fransysk dristighet nämde herrar skrifvare vid namn, likasom han hade känt dem i många år. Vi blefvo ytterligare skickade till fem särskilta Bureaux, och man begrep ändtligen, att jag nödvändigt borde få mitt pass, och derpå blef det också utfärdadt. Kostnaderna äro för öfrigt obetydliga.

Jag nämde Fransosernas dristighet. Jag lärde känna en ung man, som ej lefde af något annat än denna ädla egenskap, som i alla hus introducerade sig för att få äta, som kände nästan allt ansedt folk, stod i nära förhållanden med Aktörer och andra konstnärer, sökte att af dem draga fördel, och med allt detta likväl antog en min af likgiltighet, likasom man på köpet borde tacka honom för denna förtrolighet. Han gick med för att skaffa mig inträde i Målare-Galleriet, som då borde hållas tillslutit för reparationens skull. Han frågar en dräng, om någon af uppsyningsmännerna vore tillhands; man visar på en och nämner hans namn. Han går till honom: Jag är den och den, en intim vän af Herr Denon, och har med mig utländningar, som önska att se målningarna. Detta framfördt med sin behöriga vigt, nödgade Herr Uppsyningsmannen till kom-

plimenter och ofördröjligt beviljande af hans begäran. I Galleriet stod ett fruntimmer på en ställning och kopierade; blott några minuter, och han var med henne i ett så lifligt samtal, att man knappt på honom kunde märka att bekantskapen var ny.

En stor beqvämlighet i Paris för främlingar, äro stadens *Fiacres*. De hålla i långa rader på hufvudgatorna och vid mycket besökta hus, äro förspända med två hästar, och invändigt ganska väl, ja ofta elegant inredda. Man hyr dem antingen för en körning, och denna kostar 30 sous, om man än far från ena ändan af Paris till den andra, eller ock timvis, och detta sker merendels då man har ärender, som ej länge uppehålla. Den som reser till Paris för att se dess märkvärdigheter, bör ej gerna nyttja hyrlakejer och gå med dem till fots. Han blir då både illa betjenad och försummar mycken tid. Alla fiacres deremot äro numererade, och stå under Polisens egna uppsigt, så att kusken måste ansvara för all skada och olägenhet, som tillskyndas hans hyresman, genom skälmar eller annat slödder. Huru farligt det är att nattetid gå på gatorna i Paris utan att hitta vägen, derpå må följande äfventyr, som händt mig sjelf, tjena till bevis.

Jag kom med några vänner, hvilka voro äfven så främmande i Paris som jag, kort före midnatten från Fransyska Operan. Vi sågo oss om efter en fiacre, men förgäfves; antingen voro vi förblindade eller funnos verkligen inga:

jag vet ej hvilketdera. Mitt sällskap blef otåligt, vände sig till en förbigående, och nämde gatan och huset der vi bodde. "Kom bara med mig, var hans svar, jag går samma väg." Mig behagade ej mannen, och jag följde tvekande; likväl var ingenting att befara, så länge ännu folket som kom ifrån Operan, styrde samma kosa som vi, och gatorna voro upplysta. Emedlertid blef det allt tystare omkring oss och vår goda vän förde oss slutligen ned i en trång och mörk gränd, med ständig försäkran, att detta var genaste vägen. Men nu förekom saken mig misstänkt; jag förklarade uttryckligen, att jag ej skulle gå ett steg vidare, och vände också genast om, för att återkomma på den upplysta gatan. Medan vår ledsagare ännu tilltalar mina vänner och ber dem följa med, framspringer i samma ögonblick en förmummad karl med en lång stång i handen och skriker af alla krafter: *au voleur!* Förmodligen endast ett utrop för att öfverskyla hans afsigt, i fall företaget ej hade lyckats. Vi visste icke, huru många bofvar ännu kunde ligga i bakhåll, och huruvida vår ledsagare hörde till dem, (och hvilket var ganska sannolikt emedan han alldeles icke syntes bestört); vi sprungo derföre hvar och en åt sitt håll, och skreko å vår sida: *au secours!* I samma ögonblick for en vagn om hörnet, vi anhöllo kusken, en gammal herre i vagnen for upp ur sin sömn, och vårt rop framkallade efter hand från husen i granskapet åtskilliga menniskor, som fulla af förundran åhörde vår berättelse. En af vårt sällskap hade sprungit samma gata utföre, som

skälmen. Denna måttade åt honom ett dugtigt slag, men han undvek det behändigt, sprang in i en port, som stod öppen, och kom snart derefter åter till oss. Bland de kringstående tillbjödo sig några välklädda unga karlar att ledsaga oss till gatan Montmartre, der vi funno en fiacre, som förde oss lyckligen hem. Förlägenheten var för stor, att vi så obeväpnade som vi voro, skulle kunnat tänka på något försvar. Hvem vet icke, att i den så kallade *la Morgue*, en byggnad vid Seinen, i hvilken de drunknade och ihjelslagna äro ställda till allmänt åskådande, nästan alltid finnas döda kroppar; vår gamla, stammande Portvaktare hade redan första dagen sagt oss: *Croyéz-moi, Messieurs, Paris est un coupe-gorge* (en mördarekula). Min förskräckelse skulle denna natt ännu icke vara förbi. Fantasien var ännu uppfylld med föreställningar om olyckor, som rätt väl kunnat hända oss; jag sökte att förströ mig genom läsning och föll först emot kl. 1 i sömn. La Morgue med dess blodiga invånare, som jag hade sett några dagar förut, kom i sällskap med röfvare och spöken för mig i drömmen; slutligen uppvaknade jag af ett suckande och klagande tätt bredvid min säng. Som ur en döendes bröst hördes det alltid: *o mon Dieu! o mon Dieu!* Jag gnuggade mig i ögonen, jag sökte öfvertyga mig att jag var vaken; jag reste mig upp i sängen, vred mig åt alla sidor, steg ändtligen upp, gick ur alkofven fram på golfvet, men af en villa, som lätt förklaras af midnattens stillhet, suckade det vid min sida, öfver mig, under mina fjät, och det återstod

mig ingenting annat, än att åter lägga mig, och då emedlertid suckandet aftog, infann sig äfven hos mig den efterlängtade sömnen.

Då vår goda portvakterska om morgonen kom in med kaffe, frågade hon helt angelägit: "Har Herrn i natt också sofvit väl?" Inte särdeles, ett ängsligt suckande har oroat mig mycket. "Ack! för all del förlåt mig att jag ingenting berättade i går afton. Strax här bredvid ligger en Fru; hennes man är Officiant, han tar sig ibland ett rus och handterar då den stackars hustrun illa. I går afton har han återigen varit full och oregerlig." I sanning en alltför naturlig upplösning, som alldeles icke stod i något förhållande till min utstådda förskräckelse! Af husets inredning blef det också begripligt hvarföre suckandet varit så tydligt. Endast tunna, med papperstapeter öfverdragna brädväggar skilde rummen från hvarandra, och nattens dödsstillhet gjorde att äfven den minsta knäpp hördes.

En främling, som i litterära afsigter eller för att njuta konstens mästerstycken uppehåller sig i Paris, kan ej lemna denna stad, utan att vara genomträngd af tacksamhet för Regeringens humanitet, Konstnärerne och de Lärde: ty allt förenar sig här att förskaffa honom denna njutning. Hans pass eller vistelsekort öppnar honom tillträdet till alla samlingar, som tillhöra Regeringen. Jag försökte en gång att tillbjuda en af Uppsyningsmännerna en heder,

lig drickspenning; man upptog det som en förolampning. Om man likväl onskar en förklarare, hvartill vid de Fransyska Fornlemningarna, i Luxembourg, i Kyrkorna o. s. v. underbetjening finnes, som lärt sitt commentarium utantill, så får en sådan sina drickspenningar. Men går man dit de båda dagarna i veckan, då samlingarna äro öppnade för hela allmänheten, så kostar det ingenting. Daglönare, landtfolk och handtverkare, allt tillströmmar då, och blott en gång såg jag att skyltvakten nekade en barfotad tiggarpojke att slippa in. På detta sätt har således äfven för den fattigaste folkklassen, en kalla till undervisning blifvit öppnad, hvilken hvem som vill, kan begagna. I sanning en ovärderlig förmån!

Hvem kan hafva varit i Paris utan att tala om modet? Öfverdrifna moder såg jag här alldeles icke; karlarna klädde sig enkelt och med smak. Korta benkläder, stöflar med gula lackerade kragar, en blå frack och en liten rund hatt. I fruntimmernas klädsel såg jag ingen ting anstötligt. Mycket blottade bröst utmärkte de så kallade *Filles du Palais royal*. Att hederliga Fruar fara eller gå ensamna ut om dagen i sina göremål, detta är så bruket; upphandlingar och försäljningar göras merendels af dem i egen person, medan mannen blott spelar en subordinerad rôl. Om aftonen kan likväl ett hederligt fruntimmer icke visa sig utan kavaljer, emedan hon annars löper fara att behandlas som allmän egendom. Öfverhufvud iakttages den yttre anständigheten i Frankrike

mera, än i något annat land. Detta härrör af en fin känsla för det skickliga, som det myckna umgänget med det täcka könet snarare befordrar än undertrycker. Den oanständiga kyssningen i stora sällskap, till och med man och hustru emellan, är ibland Fransmännen alldeles icke bruklig, och de kunna ofta icke nog förundra sig öfver Tyskarnas påflugna väsen.

Den som utan många omständigheter vill lära känna Paris, bör besöka *Palais royal*. Detta är Paris *en miniature*, och jag skulle ej hafva underlåtit att egna ett särskilt kapitel åt detta märkvärdiga Palats, om det icke redan så ofta vore beskrifvit. Som ett bihang till Parisarnes sedehistoria må här några anmärkningar deröfver få sin plats.

Palais royal utgör en stad för sig sjelf. Allt är i denna stora byggnad förenadt, som någonsin kan fordras till kroppens nödtorft och lyxens tillfredsställelse för de talrika invånarne. I de många gångarna äro utom de många boklådorna och kopparsticksbodarna, lyxens sällsyntaste och kostbaraste artiklar utbredda. Särdeles lysande visar sig allt detta om natten. Arkaderna äro då öfverallt fullpackade med menniskor. Den med träd planterade gården vimlar af gående och kommande, och deremellan ses de lättfotade glädjeflickorna.

Allt är i detta palats begagnadt. Ibland de trettie kaffehusen äro flera under jorden, rundtomkring inneslutna med spegelväggar och

hvilka, då man går den branta källartrappan utföre, öfverraska genom en magisk anblick. Det temligen talrika sällskapet mångdubblar sig hundradefalt, och man hapnar vid inträdet ofver denna efter utseendet otaliga menniskohop. *Caveau du sauvage* har sitt namn efter en löjlig menniska, hvilken utstofferad som vild under häftiga språng slår på trumma till en jemmerlig musik. På ett upphöjdt säte bröstar sig här i guldbroderad scharlakansrock densamma gycklare, som vid Tivoli är omtald.

På gården af *Palais royal* står under träden en mängd stolär, tvenne räknade på personen, en att sitta på, och den andra att lägga fötterna på. Här står ett fruntimmer under en skärm med alla dagbladen, dem hon emot en *sous* utlemnar åt de kringsittande. Då det var vår vana att hvarje morgon först ställa vår kosa till *Palais royal*, dit vi stämde möte med våra vänner, så läste vi tillika tidningarna, och mest *Gazette de France*. Detta hade blott skett några gånger, och ändå kom redan vårt fruntimmer på långt håll några steg emot oss med det vanliga dagbladet i handen. Fransysk artighet!

Ett särdeles interesse vinner promenaden under arkaderne, af de många konstprodukter, som äro utställda. En mängd miniaturmålare har här uthängt profstycken af sin konst; de välja ofta dertill allmänt bekanta ansigten, som falla i ögonen genom sin barocka fysionomi, såsom t. e. uppassare på stora kaffehus, eller hos mycket besökta Restauratörer.

Palais royal tjenar i allmänhet till förenings-punkt. Bekanta och vänner stämma hvarandra hit till gemensamma partier, och då *Theatre François* och Fransyska Operan ligga i granskapet, så gör man ofta före och efter spektaklet en tour genom detta Trollslotts illuminerade arkader.

Den Parisiska seden att hålla den förnämsta måltiden kl. 5, medför en särdeles beqvämlighet. Efter frukosten har man hela dagen för sig till sina göremål, och då dessa äro slutade, vänta oss bordets nöjen och derpå genast spektaklerna. Så väl den som älskar sin beqvämlighet, som den för hvilken också *la bonne chère* ej är alldeles likgiltig, skall föredraga de goda Restauratörerna framför något annat bord. En flink uppassare presenterar en matsedel med mer än hundrade rätter jemte bifogade priser. Portionerna äro merendels ganska ansenliga. Rätternas namn äro ofta så främmande, att man gerna håller sig till dem man känner förut, af fruktan att råka ut för något som ej kunde smaka. Vinet serveras apart, och man är så billig att en öppnad, men icke alldeles tömd butelj endast betalas som half. Restauratören till hvilken vi hollo oss, heter Roland vid *Rue du hazard*, och vi kunna i anseende till de mångahanda rätterna, den solida tillredningen, den snälla uppassningen och de billiga priserna rekommendera denna matanstalt hos alla resande landsmän. Då vi stundom voro sex, så anvistes oss ett ganska vackert spegelkabinett, der vi vanligtvis blott med ett sällskap till, spisade

på silfver. Ensamna eller blott få personer tillsammans äta i en gemensam sal. *Les garçons* eller uppassarne äro, då man undantar deras gröna förkläden rätt gentilt klädda, och tyckas flyga. För denna sin tjenstfärdighet vänta de några *sous* drickspenningar, hvarom de påminna med ett blygsamt: *Monsieur pour le garçon*; och de äro verkligen nöjda med litet.

Fransmännen skilja sig ännu i hela sitt väsende ifrån hvarandra efter de fordna Provinserna, hvaraf Frankrike bestod. Dessa hade i äldre tider sina egna Regenter; detta jemte olikheten af klimat och näringsfång torde hafva bildat dessa afvikande seder och bruk. Följande Karakteristik af Frankrikes särskilta folkslag föll mig tillfälligtvis i händerna, och den synes mig vara nog interessant att här meddelas.

Parisarne äro godhjertade, kloka, penningsnåla och retliga; höfliga och lätta att föra bakom ljuset, ty man behöfver blott synas vara en ärlig man, för att af dem få allt hvad man vill. De höra gerna sin stad berömmas.

Invånarne i Chartres hafva nästan inga fel. De äro ifriga Katoliker, godhjertade och höfliga, sällskapslika, fridälskande, hjelpsamma, de älska främlingar, och drifva gerna handel.

Champagnarne äro något egensinniga, men för öfrigt ganska förståndiga, ordentliga, måttliga, tjenstfärdiga, och hafva i allmänhet rätt många och goda egenskaper, hvarföre också ett

Fransyskt ordspråk säger: *Il est bon comme un Champenois.*

Picarderne äro heta, för öfrigt tjenstfärdiga och höfliga, om man blott kan undgå deras hetta. Man kan lita på deras ord.

Invånarne i Provinsen Tour äro saktmodiga och höfliga, och skratta gerna, hvarföre de ock kallas: *Rieurs de Tour.* Med en lustig berättelse kan man ställa sig mycket in hos dem.

Invånarne i Poitou äro belefvade och danade för vänskap; de skämta gerna, men deras skämt är oaktadt dess behag, likväl mycket bitande.

På Normanderne bör man i anseende till deras många fel alldeles icke lita. Man kan likväl få dem till vänner, om man smädar Bretonerne, och håller loftal öfver deras egna storverk.

Bretonerne deremot äro ett älskvärdt, frimodigt folk. De dricka gerna och truga äfven främlingen att dricka. Om man deruti är sällskapslik, smädar Normander och kättare, om man berättar dem mycket om resor, då vinner man säkert deras gunst.

Limosinerne äro godhjertade, enkla och måttliga, äro på många ställen enfaldiga, på andra åter något elaka. Jagt, krig och dryckes,

lag äro de tidsfördrif som nyttjas af Adeln, hvilken för öfrigt är trätgirig.

Auvergnacarne äro sällskapslika, arbetsamma, listiga och snikna efter vinning. För öfrigt förställda, trätgiriga, envisa och häftiga i sitt uppförande.

Provençalerne äro böjda för arbete och handel; de hafva anda och mod, men äro förställda, falska och inbillska. Landtmannen är den förståndigaste i Frankrike.

Invånarne i Languedoc äro själfulla, älska vetenskaperna och bära mycken vördnad för sin religion. I några trakter äro de storpratare och kunna ingenting förtiga. För öfrigt modiga men obeständiga. Man bör med dem vara på sin vakt.

Gascognarne äro belefvade, modiga, snabba, och skickliga till allt, men odrägliga genom sitt skryt. De äro snåla och listiga, och veta att klokt gripa sig an med en sak. I olyckan äro de afundsjuka, i lyckan öfvermodiga. Adeln är den tappraste och artigaste i Frankrike. Till och med den mest utstuderade skälm torde näppligen kunna vara säker om sin börs för en listig Gascognare. Man har otaliga löjliga historier om detta folk. Skryt kallar man derföre också Gasconader. Följande drag äro föga bekanta. En Gascognare ville taga en rapphöna från ett fat, och fick två i stället för en, emedan de hängde ihop. Jag vill ej skilja dem

åt, sade han, om de än skulle mörda hvarandra. En annan sade om en som sof: han sofver som en gammal obligation.

En Officer från Gascogne bad Krigsministern om sitt innestående gage. Jag måste hafva det, sade han, ty jag håller på att svälta ihjel. Ministern svarade, att hans röda och feta ansigte tycktes säga helt annat. Det bevisar ingenting, återtog Gascognaren, ansigtet tillhör ej mig, det tillhör min värdinna, som redan länge gifvit mig kredit.

Offentliga sammankomster äro väl de bäst passande tillfällen att lära känna graden af folkbildningen och dess riktning, ty de bildade stånden likna hvarandra i alla länder. Fransosernas uppförande i sina Teaterhus ger en uppmärksam åskådare anledning till många betraktelser. I sina bifallsbetygelser visa Fransoserna visserligen en stor häftighet, men deremot äro de med en mindre förtjenst ganska öfverseende, och blott genom en påtaglig vårdslöshet emot publiken eller någon oskicklighet kunna de förmås till ett högljudadt och stormande yttrande af sitt missnöje. - Då i La Molinara Signora Festa skulle omsjunga arian "*Nel cor più non mi sento*," kunde man visst icke urskilja något *bis* eller *dacapo*, utan i dess ställe uppfyllde ett förfärligt tjut i de odrägligaste missljud hela salen, så att jag verkligen för ögonblicket ej visste hvad jag skulle tro, emedan en stark stridslusta tycktes hafva intagit enhvar. Men knappt började musiken, förr än det blef

en stillhet, som ej afbröts af ett andetag, till dess vid slutet det dundrande applaudissementet frambröt likt en bergström, och den som ville skona sina händer, slog och stampade med käpp och fötter; andra angrepo sina lungor med bravo-rop. Hvem ville ej gerna köpa sig den uppmärksamma stillheten för några sådana larmande uppträden?

I Operan Orfé framträdde en skådespelare, och gaf publiken tillkänna, att Nourrit, som spelade Orfé's rôl, i anseende till en förkylning ej kunde sjunga en viss aria, jag mins ej hvilken. Ett allmänt klappande utmärkte, att man ansåg ursäkten för god, och då han strax derpå inträdde, klappade man å nyo, innan han ännu hade börjat, till ett tecken att man ej var missnöjd*).

Ett af de behagligaste tillfällen att utröna Fransmännens individualitet, lemna Boulevarderna. Dessa förträffliga promenader voro till sitt ursprung verkliga fästningsverk, och anlades år 1536, då man i Paris fruktade för ett besök af Engländarne. År 1660 fingo de sin närvarande bestämmelse, och blefvo planterade med träd. De hafva nu utseendet af mycket breda

*) Man ser af dessa och föregående anmärkningar, att den Parisiska Teater-publiken i flera stycken liknar den Stockholmska. Men vår är ännu vida fogligare, man kan ej neka det. Denna foglighet borde likväl ej för ofta sättas på prof. Öfvers.

landsvägar. Trenne alléer omgifva på detta sätt hela staden Paris; den medlersta är för åkande och ridande, de begge andra för fotgångare.

Dessa äldre Boulevarder böra skiljas ifrån de nya, som år 1761 blefvo färdiga. Dessa äro mera egnade för älskare af landtliga promenader; här rulla inga ekipager, här springa inga eleganter förbi, här är ingen trängsel, intet buller. Men här är mera natur, träden se ej så dammiga, matta och vissnade ut: här sväfvar blicken öfver falt och ängar och otaliga trägårdar. Fredliga anspråkslösa Borgare vandra här om söndagen med sina familjer i helgdagskläder, och njuta i stillhet den rena landtluften. På denna Boulevard hafva komedi-hus aldrig kunnat bibehålla sig.

En helt annan anblick gifva de gamla eller inre Boulevarderna. Vagn på vagn, ryttare i eleganta kläder fara och rida förbi, medan fotgångaren måste smyga sig fram i sid-alléerna. Här är föda för nyfikenheten. Hela sträckor af bodar med kopparstick, inbundna böcker och lyxens tusenfaldiga artiklar äro här utställda till allmänt åskådande. Öfverallt stöter man på grupper af menniskor, som omgifva antingen en gycklare, några dåliga musikanter, taskspelare eller dansande hundar, och vid de uslaste saker visa ett stort deltagande.

Vid dessa Boulevarder ligga en mängd präktiga Palatser och flera mycket besökta Teatrar. Men hvem förmår beskrifva de många-

handa uppfinningar, hvarigenom kaffehusvärdarne söka att locka till sig nya kunder? Framför allt mycket utsökta namn! På hvad sätt man kan begagna en liten terrain, derpå lemnar *Café Turc* det mest förvånande exempel. I detta hus och dess lilla trägård är allt Turkiskt: paviljonger i form af talt, prydda med halfmånar m. m. I trägården finnas omkring femtie löfsalar, hvilka tillsammans intaga en längd af ungefär sextie, och en bredd af fyrtie fot. Dessa löfsalar äro blott skilda ifrån hvarandra till en half fots bredd genom en mager häck, och i hvar och en kan blott på sin höjd ett par personer sitta. Hvilken sällsam anblick om aftonen vid fackelsken! Här suto de ömma själarna i en ljuf afsöndring från verlden; de svärmade förhända om njutningen af ensligheten och aftonens stillhet — och kunde likväl ej tala ett ord nog tyst, utan att höras af grannen. I sanning Parisaren är den mest lätt förnöjda menniska i verlden!

Alla dessa anläggningar hafva i synnerhet vid eklären ingen alltid någonting behagligt och ovanligt, hvilket ännu mer upphöjes af fruntimmernas grannlåt. Som man väl kan föreställa sig, vimla dessa Boulevarder om aftonen af *filles*, hvilka längesedan upphört att vara *pucelles*.

En vacker qvällstund besökte vi Trägården Mousseaux, som ligger i Faubourg du Roule. Den tillhörde fordom Hertigen af Orleans, hvilken der med hela skaror liderliga qvinfolk

både af förnämt och ringa stånd höll de skändligaste Orgier. För närvarande tillhör stället Prins Cambaceres. Man får blott inträde genom biljetter, som utdelas af ägaren.

Anläggningen är i Engelsk smak, med löfhyddor, tempel, grupper af boskéer, vattenpartier och ruiner. Med ett ord, ett ganska behagligt ställe för den som älskar lugnet, och ej vill drifva omkring i vimlet på de mycket besökta offentliga promenaderna. Trägården är något vårdslösad, i synnerhet märker man det på byggnaderna. Ett slags Circus i skapnad af en ruin med Korintiska pelare, och ett rundt tempel, allt af hvit marmor, härleder sig från ett grafkapell i St Denis, hvilket Katarina af Medicis genom Philibert de Lormes hade låtit forfärdiga för Familjen Valois. Detta kapell blef förstördt i början af 18:de århundradet. Hertigen Regenten tog den sköna marmorn i besittning, och hans Sonson prydde dermed parken Mousseaux.

I dessa dagar aftäcktes ändtligen den mycket omtalta Triumfbågen på Tuillerieplatsen, och hela dagen omgafs den af åskådande. Hvad skall jag säga derom? Den har visserligen mycken likhet med Constantins, men i stället för figurerna i slafklädnad rundtomkring, stå här marmorstatyer i sina regementsuniformer med sidgevär och musköter. Basrelieferna äro likaså moderna, och föreställa händelser ur det förra Österrikiska kriget, hvarvid Kejsaren alltid är närvarande. Ofvanpå monumentet stå nu de fyra

ryktbara Korintiska hästarna spända före en vagn, och ledde af Genier. Dessa hästar se ingenting ut på en sådan höjd, och — efter min tanke lika så litet hela arbetet, ehuru smakfullt det än är i och för sig sjelf. Imponera de kringliggande palatserna för mycket? Är sjelfva platsen för stor? Jag vet ej hvilketdera: beggedera kunna bidraga att försvaga triumfbågens effekt.

Bland de Kyrkor jag besökt, vill jag blott omnämna några få. Alltsedan 12:te århundradet existerade en Kyrka med namnet St. Sulpice; den nuvarande påbörjades under Regentinnan Anna af Österrike, och fulländades år 1733 under Ludvig den 15:des regering. Dess portal är i en stor stil, och uppfördes under den bekante Servandoni's inseende. Den består af 68 pelare, de nedra af Dorisk, de öfra af Ionisk ordning. Orgverket är ett af de fullständigaste i Europa. Bakom hufvudaltaret åstadkommer en sinnrik transparent en öfverraskande effekt: man ser Jungfru Maria med Barnet likasom sväfva på naturliga, upplysta skyar, och likväl är allt detta af marmor. På golfvet är en Meridian dragen af Henrik Sully. Genom en öppning i fönstret faller en solstråle ned på denna linie, och utmärker derigenom solens största höjd.

Flera berömda personer ligga begrafna i denna Kyrka, bland andra Elisabeth Sophie Chéron, som i Litteratur och konst så utmärkte sig. Hon var medlem af Akademien del'Ri-

covrati i Padua under namnet Erato. Af henne är det täcka poemet: Kyrkorna; äfven öfversatte hon flera Psalmer på Fransyska. Hon blef på Le Brun's förslag intagen i Målare-Akademien. Målaren Jean Jouvenet, en af de bästa af Fransyska skolan, född i Rouen år 1644 och död i Paris 1717, ligger också begrafven här. Jag har af honom sett flera taflor, hvilkas underskrift visar, att de blifvit målade med venstra handen, emedan den högra varit lam. Denna målare hade en process med ett Benediktiner kloster för en svit taflor som skulle föreställa händelser ur den helige Benedikts lefnad. Munkarna påstodo, att han ej behörigen utfört sitt ämne. "Hvad skulle jag på mina taflor göra med trettie kolsäckar, sådana som ni bära?" sade Jouvenet i Domrarnes närvaro. Dessa skrattade, och han vann sin process.

Ej långt ifrån Kejsarinnans Teater i Faubourg St. Jacques ligger det namnkunniga Pantheon, hvars kupól, likasom Invalid-Kyrkans, kan ses ifrån alla håll. Då vi besökte detta arkitekturens mästerstycke, arbetades starkt invändigt. Vi stego utan möda ända upp i lyktan, och njöto der en den största utsigt öfver Paris och dess kringliggande nejder. Sedan förde man oss ned i grafhvalfven, der Voltaire's och Rousseau's ben ännu hvila i sina sarkofager. Dessutom ligga här redan femton Senatorer.

Denna majestätiska byggnad är 282 fot hög. På kupolens spets skall en kolossal staty

komma att stå, hvars utförande blifvit uppdragit Houdon. Portalen är imiterad efter det Romerska Pantheons, och består af en peristil af 22 Korintiska kolonner, enhvar 5 och en half fot i diameter och 58 fot hög. Acanthusbladen på kapitelerna äro utarbetade med ytterста sorgfällighet.

Det var år 1754, som Ludvig den 15:de på de Andeligas vid Genoveve-Kyrkan anhållan genom sin Byggmästare Soufflot lät uppföra detta Tempel åt den Allrahögste, i den bofälliga byggnadens ställe.

Den gamla Genoveve-Kyrkan blef år 1130 mycket ryktbar genom ett under. I Paris herrskade den tiden en pestartad sjukdom. Då enligt bruket den heliga Genovevas, stadens skyddspatronessas, relik-kista blef buren omkring, tillfrisknade i en hast de sjuka, som kommo den nära. —

Äfven i nyare tider var det brukligt, att då någon nöd var å färde i Paris, bära omkring denna relik-kista. Detta skedde till och med, då Frans den 1:ste lät uppbränna de sex Protestanterna. — Madame de Sevigné beskrifver en sådan procession i sitt egna snillrika maner: "Vi hafva i dag åskådat den heliga Genovevas procession. Vet du, att den är rätt vacker? Alla de särskilta Munkarna, Clereciet, Domherrarna i Notre Dame och Erkebiskopen *in pontificalibus* till fots, utdelande välsignelsen åt

venstra

venstra sidan; till höger Abboten af St. Genoveva med staf och mössa, barfota, 150 Munkar också barfota framföre honom. Denna Abbot inträder välsignande med sedesamma och fromma åtbörder, och man ser på honom, att han skall läsa messan i Notre Dame. Parlamentet i röda kläder och alla högre Embetsmän åtfölja kistan, som lyser af ädla stenar, och bäres af tjuge karlar, hvitklädda och barfota. Som underpant måste den äldsta af Köpmännerna och fyra af Rådsherrarna qvarblifva i St. Genovevas Kyrka, till dess den dyrbara skatten åter är på sitt ställe. Den helige Marcel afhämtar den heliga Genoveva i dess boning; eljest hade hon ej gått ut. Detta helgons relik-kista bäres af Guldsmederna. Helgonet följde efter. Då de åter kommo ut ifrån Notre Dame, beledsagade dem den goda Marcel till ett visst gifvit ställe, der de alltid pläga åtskiljas, men vet du med hvilken makt? Tie karlar måste hjelpa till att bära, så häftigt arbeta de båda helgonen att åter komma till hvarandra; och skulle detta lyckas dem, då kunde intet våld och ingen dödlig makt åter skilja dem ifrån hvarandra. Fråga våra Borgare. Men man håller dem fast, och de göra hvarandra blott en stilla bugning, och hvar och en går sin väg hem. — Men hvartill, frågar du mig, hvartill denna procession? På det regnet må upphöra, och luften blifva varmare, likasom öfverhufvud för allt som är oss nyttigt o. s. v."

Den gamla ryktbara Notre Dame kunde ej lemnas obesökt. Hon gör i sin gamla, ovanligt

främmande gestalt ett besynnerligt intryck. Tvenne ofantliga och lika tjocka torn resa sig till en höjd af 204 fot, och äro förenade genom ett galleri. Portalen är helt och hållit öfversådd med bildhuggar-arbeten, hvaraf likväl mycket blifvit förstördt under revolutionen.

Antika stenar med inskrifter, fundna i denna vördnadsväckande Katedral-Kyrkas hvalf, göra det sannolikt, att den första christna Kyrka blifvit uppförd der, hvarest ett Jupiters tempel hade stått. I dess ställe kom sedan Notre Dame, sådan hon ännu visar sig för våra ögon. Under tvenne århundraden arbetades derpå; först i Filip Augusts dagar blef hon färdig. Hon står der i en massa, som ej kan ödeläggas, och vandalismen kunde blott förderfva och vanhelga det inre. Hon fick åter en ny glans, då hon blef inredd till Napoleons Kröning. Man visade oss de dyrbara Krönings-insignierna. Mantlarna voro nästan för tunga, men det oaktadt ganska smakfulla. I skåpen, der Carl den Stores sporrar, krona och svärd samt Napoleons gyllne lagerkrona förvaras, funnos äfven några märkvärdiga reliker i dyrbara foder. En liten Mariebild af elfenben var hitskickad af Kejsaren, och Presten, som förde oss omkring, talte om densamma med mycken vigt. Taflorna emellan pelarne äro af Philippe de Champagne, Lafosse, Jouvenet, Boulogne, Le Brun m. fl. och blefvo af Guldsmeds-skrået hvarje år den första Maj förärade åt den heliga Jungfrun. Det förträffliga bildhuggar-arbetet på Kyrkans altaren är af de begge

Coustoux. En beundransvärd grupp är Maria sittande vid korset under Jesu döda kropp, af hvit marmor på svart botten. Bildhuggerierna på panelningen i choret förtjena äfven att ses.

Återresan ifrån Paris.

Nära den stora Messagerie-byggnaden gåfvo oss våra Parisiska vänner vid skilsmessan en gaffel-frukost. Konduktören ropade oss; vi sade dem vårt farväl, och med dem hufvudstaden, som hade skänkt oss så många njutningar. Afskedets smärta uttrangdes snart af en förtretlig omständighet. En af mitt sällskap skulle bestyra om att våra öfverrockar kommo med, och hade glömt det. I Pantin gjorde vi denna upptäckt, och det återstod oss ingenting annat, än att konduktören skref till Postbureaun att våra saker måtte skickas efter. Jag anför denna obetydliga omständighet endast för att visa, huru säkert man kan lita på posterna i Frankrike, ty innan vi ännu hade hunnit målet för vår resa, erhöllo vi våra effekter väl inpackade, portofritt under den uppgifna addressen, och till och med hvad som varit qvar i fickorna, låg orördt.

Under flera timmars tid sågo vi på den flacka landsträckan nästan ingenting annat än landthus och parker. Emot aftonen visade sig Meaux på en vidsträckt slätt. En mörk åsk-himmel betäckte horisonten och gaf åt staden en besynnerlig dager. Jettelik höjde sig från densamma den Götiska Katedralkyrkan, och påminte om den namnkunnige Bossuet, fordom Biskop af Condom, hvars Teologiska arbeten, till en del stridskrifter emot Fenelon,

väl mest äro glömda, men hvars liktal upphöja sin författare ibland Franska Nationens Classici; äfven hans Universalhistoria, ehuru ensidig och skrifven med Teologiska åsigter, utmärker sig genom stil och ett snillrikt behandlande af ämnet.

Vi höllo här vår aftonmåltid och hade tillfälle att närmare taga våra reskamrater i ögonsigte. En tjock och fet DragonÖfverste, hvars regemente låg i Chateau Thierri, dokumenterade sina hjeltedater med Hederslegionens kors, och hade varit med i Egypten. En ung, allvarsam man i civila kläder, hvilken strax förvånade mig genom sina kunskaper, gaf sig sedermera tillkänna som Kapten vid Artilleriet, beordrad till Armén vid Wien. Han hade studerat Tyska språket, och talade med välbehag om vår Litteratur. En tredje reskamrat, som hade setat i kabrioletten, tilltalade oss i en okänd Tysk dialekt. Han var Sjökapten från Danzig, och reste hem ur Fransysk fångenskap. Han kunde ej ett ord Fransyska och var utom sig af glädje att han fann landsmän. En ung, ful man från Chalons sur Marne talade med mycket snabb tunga om krig och fred, om haf och land, och om allt hvad som förekom. Våra Officerare fällde strax sinsemellan det omdömet: *C'est assurement le fils d'un parvenu.* Och de hade rätt.

Bland de landets produkter, som framsattes på bordet, var också Fromage de Brie, hvilken likväl torde vara föga känd hos oss. Det

är en platt, rund ost, af en angenäm smak och mycket fet. Om dess tillredning kunde jag på den korta tiden vi uppehöllo oss ingenting inhämta.

Om natten uppkom ett häftigt åskväder, och i trots af dunder och blixt, måste hästarna springa så starkt de förmådde. Huru farligt! Diligencen full med folk, den starka hettan inuti densamma och den snabba rörelsen!

Emedlertid drog sig åskan småningom undan, månen framträdde åter med klara strålar bakom molnen, och vid vår venstra sida framskimrade emellan täcka staketer och frukträd Marne's silfvervågor. I stilla behag framgick den unga dagen bakom de bördiga kullarna, och visade oss ett paradisiskt land, som vattnadt af Marne, bar med lika villighet vinstocken, de finaste frukträd, och under dem den rikaste säd. Omgifven af denna fruktbarhetens krans hvilade i en romantisk dal Chateau Thierri, födelseort för verldens första Fabelskald, den goda Jean Lafontaine.

Här ombyttes hästar, och under frukosten språkade till och med pigan med oss om Lafontaine, och upprepade på köpet några af hans Fabler, hvilka, som hon uttryckte sig, barnen på gatorna kunde utantill. Hon berättade åtskilligt om hans hus och en hans afkomling, som stundom besökte detsamma. Hennes språksamhet roade oss, och genom våra frågor höllo vi den i gång.

Här lemnade oss vår Öfverste, och hans ställe intogs af en gammal from Canonicus.

Vår väg gick öfver ett herrligt land. Marne flöt stilla i en bred gräsbeväxt dal, höjderna på båda sidor voro ända upp planterade med vinrankor. Utan afbrott lågo ofta dessa bergsryggar bredvid hvarandra; från en af dem gick den hvita landvägen, som man i lång sträcka kunde se framför sig. Vi mötte hela tåg af qvinnor, som styrde sina små åsnor. Slutligen uppreste sig ett ovanligt högt berg; då vi hade uppnått dess spets, kastade vi ännu en gång våra blickar tillbaka, och sade den skönaste delen af Champagne farväl.

Det dröjde ej länge, förr än vi mötte en mängd Österrikiska krigsfångar. En obehaglig anblick! Dessa Slaviska, brungula ansigten, den vämjeliga smutsen, nakenheten, trasorna! Ibland hela skaran funnos ej tre menniskor som man efter våra begrepp hade kunnat kalla vackra. Men deribland var också säkert inga National-Österrikare.

Våra reskamrater hade redan länge omtalt staden Epernay, huru ypperligt man der åt och drack, huru ryktbar orten är i hela Frankrike för *la bonne chère*, så att vi knappt kunde afbida tiden, för att i sjelfva verket öfvertyga oss om dessa företräden.

Vår väntan blef öfverträffad. Hvad rätternas mångfald, urval och tillredning beträffar,

skulle en den mest erfarne Gourmand hafva funnit sig nöjd. På alla posthus, der vi åto på vår återresa var det allmänna priset för en ordentlig måltid med vin 3 Francs. Men vinet framsattes i hela buteljer för sällskapet gemens samt, och enhvar kunde dricka så mycket han ville. Fransoserna togo häraf aldrig för mycket för sig, de drucko sällan sitt vin oblandadt.

Omkring Epernay växer det bästa Champagnervinet. Här är la Champagne pouilleuse, ett eländigt kritland, hvarest en mager säd är öfvertäckt af ett hvitt damm. Den som i något mörka kläder endast en fjerndels timme går på landsvägen, ser snart ut som en mjölnare. I sjelfva vingårdarna äro källare af ansenlig storlek gräfda ur kritklipporna. Till och med husen äro till största delen byggda af krita. Ehuru besvärlig denna mark är de heta sommardagarna, är likväl landet under den fuktiga årstiden säkert långt obehagligare, emedan allt då måste vara en djup, seg smuts. Och ändå växa i denna obehagliga jord de fina vinerna Sillery och Ay.

Ifrån denna punkt räknadt gaf oss landet föga ämne till betraktelser; emedlertid sågo vi snart den trakten der Attila's vilda skaror ledo det stora nederlaget, de ryktbara *Campi Catalaunici*. På dessa omätliga slätter var tillfälle för en stor här att utbreda sig. — Vid slutet af denna tråkiga färd vinkade oss den gamla staden Chalons sur Marne.

Tätt bredvid dess murar flyter Marne förbi, och skiljer äfven en förstad derifrån. Den var förut ett Grefskap; Biskopen, en af Frankrikes tolf Pairer, förde denna titel. Stiftskyrkan, helgad åt St. Stephan, är byggd i Götisk stil; dess torn förenar alla detta byggnadssätts företräden. Staden har förlorat mycket af sitt förra anseende; den har nu blott 12,000 invånare.

Nu var staden uppfylld med Österrikiska krigsfångar. Vi hade tid nog att göra en behaglig aftonpromenad i de sköna alleerna, som sträcka sig längst utmed Marne. Flera Tyska landsmän kommo till oss och frågade efter nyheter.

Huru enformig, huru död visar sig ej här naturen! Allt är hvitt. Hus, tak, gator och vägar äro betäckta med ett öfverdrag af krita. Detta kunde ändå gå an; men ingen liflig, frisk grönska — huru kan väl, den förutan, ett landskap äga minsta behag?

Chalons har i Frankrike ett stort rykte: skönhet och älskvärdhet hos qvinnokönet, men derjemte också stor böjelse till förbjuden kärlek. De Österrikiska Officerare, med hvilka vi här talade, tycktes i detta afseende ej vara så missnöjda med sin fångenskap. Hvad vi i förbigående sågo, vederlade just icke ryktet. — Den goda staden Chalons hade i början af 18:de århundradet en stor förargelse, då Biskop Noailles lätt borttaga den namnkunniga reliken

le nombril de Jesus-Christ, såsom ett anstötligt föremål för folkets dyrkan. Hela Chalons uppreste sig emot Biskopen; Presidenter, Råd, Köpmän, Chorherrar och Andlige protesterade och anförde att, många andra reliker undantagna, till och med densammes præputium fanns på tvenne ställen, nemligen i Rom och Puy en Velai. Tidens anda gynnade likväl den upplyste Biskopen så att den fromma stadens skrik var fruktlöst.

Vi lågo här en natt, och hade just icke orsak att vara nöjda med vårt qvarter (på posthuset).

Bittida om morgonen, då dagen ännu knappt hade börjat gry, suto vi åter i vår diligence, och närmade oss till Lothringens gränsor. Kritan försvann efter hand, vi flögo igenom välbyggda byar, och kommo emot kl. 10 förmiddagen till St. Menehould.

Nejderna omkring denna lilla välbyggda stad gifva en rätt leende anblick med sina rika skogar af fruktträd och feta sädesåkrar. Midti staden höjer sig ett pittoreskt berg med ett kloster (jag tog åtminstone dess byggnad för ett sådant). Invånarne suto nästan alla utanföre husen på bänkar vid gatan, och förrättade sina husliga syslor. Detta offentliga lif förekommer en inbyggare från norden, som är ovan vid dylikt, så behagligt och sällskapslikt: det tyckes vara en lemning från gyllne tiden.

Sitt nyaste historiska rykte har St. Menehould af Preussarnes bekanta olyckliga infall i Champagne. Under Ludvig den 13:des minderårighet slöts emellan Regentinnan Maria af Medicis och Condéska Partiet, som ville fråntaga denna Drottning regentskapet, Traktaten i St. Menehould den man på spe kallade Malotrue, ett ord hvars betydelse i afseende på en fred är svår att förklara, och blott utmärker huru litet denna fred blef aktad.

På posthuset, hvars utseende ingenting lofvar, betjenas man förträffligt. Maten är utvaldt god. Det är temligen vanligt i rika åkerländer att kläddrägten är grof och efter gammaldags viset, huset bofälligt, men bordet utsökt.

Genom ett väl uppbrukadt land kommo vi till Clermont en Argonne. En förträffligare fruktträdsskötsel, än man finner öfverallt i detta distrikt, har jag aldrig sett i min lefnad. Alla åkerfält stodo fulla med fruktträd. De voro satta i räta rader, men till ett sådant afstånd ifrån hvarandra att den deremellan växande säden nästan alldeles icke förlorade något af solens inflytande; också stod säden under träden lika så vacker, som på öppna ställen. Man nämde för mig betydliga summor, som denna trakt förtjenar endast af sin fruktförsäljning. När skall man en gång erkänna den ovärderliga fördelen af fruktträdskulturen?

Detta bördiga land har en täck afvexling af slätter och smärre höjder. Utan att ett ö-

gonblick känna ledsnad, ankommo vi emot kl. 5 om aftonen till fästningen Verdun. Tvenne skäggiga Granadörer fråntogo oss våra pass; man lät oss utan betänkande passera, men vår Danzigska Sjökapten hölls oaktadt sitt giltiga pass, blott för sitt Brittiska utseende skull, för misstänkt, och fördes till Kommendanten.

Jag nyttjar här tillfället att berätta denna mannens historia, som ej är utan interesse.

Sjökaptenen Str . . . från Danzig uppbragtes med fartyg och last af ett Fransyskt skepp. Detta var något lätt bygdt. Efter några dagars förlopp uppkom en så häftig storm, att skeppet ej tycktes kunna uthärda den länge. I denna sin nöd visste Fransyska Kaptenen intet råd; han vände sig slutligen till vår Danzigare, som med tillhjelp af sitt folk och några likaledes fångna Engelsmän, strax vidtog nödiga mått och steg, och räddade skeppet. I nödens stund hade Kaptenen lofvat honom att genom framställandet inför Amiralitetet af hans gjorda tjenster, förskaffa honom friheten. Men då faran var förbi, fann Fransmannen, som man lätt kan föreställa sig, mycken svårighet vid uppfyllandet af sitt löfte. Då derföre fångarna utskeppades i Brest, gaf han vår Str. endast ett bevis på Fransyska, undertecknadt af alla Officerarne, Styrmannen och Kirurgen, att han hade ganska mycket bidragit till skeppets räddning: Utan vidare afseende afskickades han, såsom forment Engelsman, till Verdun, och då han ej var det Fransyska språket mäktig, kände han icke

bevisets innehåll, och hade också ej kunnat göra vederbörligt bruk deraf, då alla hans öfriga papper blifvit honom fråntagna.

Efter ett uppehåll af flera månader i Verdun fick ändtligen en Engelsk Officer, som kände väl Fransyskan, se hans bevis, och utverkade genom detta dokument för honom Fransyska Kommendantens tillåtelse att resa till Paris, der legitimera sig som Danzigare, och derpå utan vidare omständigheter återfordra sin frihet. Han var utan penningar, och Engelsmannen försköt honom det nödiga till resan. Framkommen till Paris hade diligencens konduktör den beskedligheten att föra honom, som ej kunde ett ord Fransyska, till en Tysk värdshusvärd, hvilken också på ett broderligt sätt gick honom tillhanda; till hans egentliga ändamåls vinnande kunde denne likväl föga vara honom behjelplig. Men i samma hus bodde Generalskan Xaintrailles, en Tyska, som i Egypten och i andra fälttåg under Napoleon utomordentligt utmärkt sig. Hon är väl nu ej mera i tjenst, och njuter en pension af Kejsaren, men hon har Majors rang i Armén. Vanligtvis nyttjar hon nu fruntimmersdrägt, som ej kläder henne väl, men vid högtidliga tillfällen visar hon sig i uniform, och då imponerar hon.

Värden framställde för henne vår Danzigares förlägenhet. Hon går sjelf med honom till vederbörande samt utverkar genom sina konnexioner att papperen blifva framsökta och på nytt genomsedda. Det blef då upplyst att

Str. var Danzigare och han fick tillstånd att återvända hem, när han behagade. Äfven så hjelpsam var hon att utan dröjsmål förskaffa honom ett pass.

För att emedlertid kunna anträda återresan till Danzig hade vår Str. behof af penningar. Han vände sig till sin Stads Resident; denne kände honom och hans familj ganska väl, men ansåg det betänkligt att förskjuta honom något. Str. var således i ny förlägenhet, och satte sin enda förhoppning till sina vänner i Verdun.

De nyssnämda Granadörerna hade således ingenting för sitt besvär, emedan Kommendanten snart erkände passets riktighet.

Öfver tusen Engelska Lorder, Sjö-Officerare och Kaptener för Handelsfartyg befunno sig nu i Verdun. Många hade der gift sig; många lefde i hela njutningen af sin ansenliga förmögenhet, andra deremot hade fyra till sex slagit sig tillsammans om ett hushåll och lefde för obegripligt godt köp. Tonen gafs af en Befälhafvare för ett krigsskepp, hvar namn har fallit mig ur minnet. Denna förträffliga man hade i Verdun anlagt en Sjö-Akademi, på det att det der församlade sjöfolk ej måtte komma ur vanan, och de unga ej sakna en för deras framtida stånd nödig undervisning. De skickligaste Sjö-Officerarne voro sjelfva lärare i denna temporära anstalt. Jag såg åtskilliga små fullständiga krigsskepp, som byggdes af ungdomen, och sattes i rörelse på Maas, hvilken flyter igenom staden.

Huru utmärkte sig icke dessa öboer genom sin kontrast med Fransoserna! Dessa tunga, kraftfulla menniskor, i sin kaprisiösa klädträgt, med gula halmhattar på hufvudet, representerade sitt folk, och igenkändes vid första blicken.

Fångarna hafva väl tillåtelse att tillbringa några timmar utom staden, men böra qvarlemna sina säkerhetskort hos skyltvakten. Några månader förut hade det lyckats för ett dussin Engelsmän att smyga sig sin väg, och så mycket man vet, hade de lyckligen framkommit till England.

Verdun har ett mycket angenämt läge. Maas flyter midtigenom, och stadens begge hälfter äro förenade genom en skön bro. Den är vidt och bredt bekant för sina bonbons. År 1153 visade sig Verdun mycket krigisk emot Metz. Denna sednare stad förlorade i en drabbning vid Mosel 2000 af sina Borgare. I denna nöd begaf sig Biskop Hillinus upp till den helige Bernhard i Clairveaux. Den goda Abboten, ehuru sjuk, visade sig i egen person, men kunde blott genom tecken och under formå Verduns inbyggare, som voro druckna af sin seger, till fred.

Det hade legat vår Danzigare mycket om hjertat, att med oss, såsom Tyskar få fortsätta resan till Mainz; men på hvad sätt erhålla de nödiga respengarna?

Vi hade i Verdun hållit en ganska god aftonmåltid, och foro redan fram åt stadsporten, utan att veta om Str. skulle följa med oss eller icke, då vi fingo se honom i ett hus af gamla och unga taga ett rörande afsked. Barnen buro ut efter honom en korg full med körsbär i diligencen; några Engelsmän, hans olyckskamrater, togo farväl och skakade på det gamla Brittiska sättet hans hand hjertligen. Åt mig ropade han redan på långt håll: "Nu vet jag hvad landsmän och främlingar vill säga; Danzigaren i Paris nekade mig penningar, och vår redliga Engelska Kapten lemnar mig utan betänkande i ögonblicket hvad jag behöfver, och begär inte en gång en stor tack derföre. Men han är också Engelsman!"

Vår reskamrats ord tarfvade intet commentarium. Vi voro hjertigen glada, att den goda mannen genast kunde resa med oss, då han visat sig så angelägen att få göra oss sällskap.

Vi foro uppföre en täck höjd. Bakom oss låg Verdun i den sjunkna aftonsolens milda strålar, och bredvid oss framflöt genom en bred gräshöljd dal i en jemn bädd den behagliga Maas. Vi fägnade våra ögon af denna aftonscen, till dess nattens mörkare skuggor beröfvade oss detta nöje, och våra tunga ögonlock tillslötos.

Vi styrde kosan åt Metz. Dagen började gry, då vi sågo ett bråddjup, betäckt med ett

ogenomträngligt töcken. Landsvägen gick snäckformig berget utföre, och då dimmorna småningom gåfvo vika, framskimrade Mosel rodnande i morgonsolen, och snart visade sig Metz med sitt höga Domkyrktorn och sina fästningsverk.

Denna stads läge är förträffligt, äfvensom i allmänhet Mosel ifrån sitt ursprung till sitt utlopp framställer en kedja af de mest pittoreska utsigter. Denna flod har sin upprinnelse från tvenne källor vid Vogesiska bergen, flyter förbi Touls gamla murar, och upphämtar sedan Meurthe. Dess stränder erbjuda en utomordentlig mängd interessanta fornlemningar af Romarne, som strax efter Cesars tid började att hoptals här nedsätta sig. Hittills har man alltför litet sysselsatt sig med att undersöka och beskrifva alla dessa antiker. Landtfolket har ganska ofta, då det arbetat i sina åkrar funnit urnor, grafvar och en mängd mynt från det 2:dra och följande århundraden, och hvilka till största delen genom upptäckarnes okunnighet blifvit förderfvade eller gått förlorade. De flesta städer och byar äro af Romerskt ursprung, och hafva bibehållit sina namn med ringa förändring. Det för älskare af moselvinet bekanta Pissport kallades *Pisonis portus*. Sweitz, Rhen, Elben existera i otaliga kopparstick och beskrifningar; men om Mosel är mig intet verk af detta slag bekant. Ausonii *Mosella* från 4:de århundradet är törhända den enda poetiska beskrifning vi äga om denna flod: men deremot delar den

också med ingen annan denna ära att vara besjungen af en Romersk skald.

Man kan likväl uppgifva en orsak till denna litterära och artistiska uraktlåtenhet: en krassisk vidskeplighet, (hvarifrån endast några få trakter och staden Coblenz böra undantagas,) och grofhet hos invånarne, dåliga vägar och dåliga värdshus bortskrämde i fordna tider de resande derifrån. Dertill kom Schillers maktspråk: (det är Rhen som talar):

Schon so lange umarm' ich die Lotharingische Jungfrau,
Aber noch hat kein Sohn unsre Umarmung erfreut.

Han har ej så orätt. Då man nämt Kardinal Cusanus, Mainziske Rådet Lisura, Trithemius, Herr von Hontheim och Ancillonerna, hvilka härstamma från Metz, torde mycket ej återstå.

I Zweibrückska distrikterna hade en gång ett lärdt sällskap bildat sig, som lät trycka förträffliga afhandlingar om Mosels märkvärdigheter, om qvarlemningarna från de Romerska kolonierna m. m. Under frihetskrigen gick detta sällskap öfveända, och jag har ej hört, att det i nyare tider åter blifvit upplifvadt. Huru mången platt jurnal har ej intagit dylika aktningsvärda samfunds ställe!

Metz är ingen vacker stad. Som fästning har den fordom, i synnerhet emot Kejsar Carl

den 5:te, under Hertigen af Guise, spelat en stor rôl. Den tyckes nu ej vara i något särdeles godt stånd. De lägre folkklasserna äro af en frappant fulhet, och det täcka könet förtjenar hos dem alldeles icke detta namn. Öfverallt i hus, på gator och hos menniskor rådde en osnygghet, som på ett oangenämt sätt kontrasterade med vår Nederländska smak för renlighet. Derjemte äro gatorna mycket trånga.

Domkyrkan är byggd i en hög, Götisk stil, men allestädes märker man spåren af en laglös tid. Utblottad på de till gudstjensten hörande redskap, nedsmord af namn och ofta oanständiga inskrifter, visade sig nu denna gamla Biskopskyrka, och stämde hjertat till en stilla bedröfvelse öfver menniskoslägtets urartande. Metz är interessant för kyrkosångens vänner. Carl den Store skickade Munkar, som voro kunniga i musiken, till Rom, för att der lära sig den gamla kyrkosången, och sedan deruti undervisa Frankerna. Katedralkyrkan var den som först antog densamma, och derifrån utbredde den sig till de öfriga kyrkorna.

I Metz är en Artilleri- och Ingenieur-skola, med hvilken år 1802 Artilleri-skolan i Chalons blef hopslagen. Det förstås af sig sjelf att denna anstalt i ett yrke, hvaråt Kejsaren framför allt skänker sin uppmärksamhet, skall vara förträfflig, och rikligen försedd med lärare af alla slag. Också studerar här en mängd ynglingar, som kunna vara förvissade om en hastig befordran, då de med grundlighet lärt

känna alla de särskilta delarne af sitt studium.

Redan här hör man talas mycket Tyska. I allmänhet har jag gjort den anmärkningen, att vid Achen Fransyska språket börjar nästan på en gång, och sedan intet Tyskt ord mera höres. Åt Lothringska sidan är det annorledes, emedan det i hela denna Provins alldeles icke är sällsynt att höra talas Tyska, och vid Foligny, dit vi ankommo om eftermiddagen, trädde Tyska språket redan helt och hållit i det Fransyskas ställe.

Vägen gick temligen uppåt; landet var väl fruktbärande, men enformigt.

Då vi emedlertid åter foro utföre, framtedde sig för oss en nejd, vid hvars åsyn, jag utropade med Horatius:

Ille terrarum mihi præter omnes angulus ridet.

Jag vet ingenting mera om den lilla staden, som ligger i denna lyckliga romantiska dal, än att den heter St. Avold, men detta enkla namn skall evigt blifva närvarande för mitt minne, emedan jag, om ödet en gång skulle tillåta mig det, emellan dessa berg ville framlefva mina dagar. Naturen tyckes här med en lika frikostig hand hafva skänkt fruktbarhet och ett förtjusande läge. Om menniskorna svara emot denna idé, vet jag icke, och bekymrar mig ej heller derom, men det är visst att den som här med måttliga

ägodelar ej kunde lefva lycklig, måste vara svår att tillfredsställa.

Vägen gick nu genom en dal. På ömse sidor voro höjderna skogbevuxna, och efter fyra timmars förlopp visade sig det vänliga Forbach med sina hvita hus. Denna lilla stad med dess gebit tillhörde fordom under namn af Grefskapet Forbach Hertig Christian den 4:des af Zweibrücken Gemål på venstra sidan; äfven hennes Söner kallade sig efter detta Grefskap. Jag kände denna Grefvinna på dess höga ålderdom; hon hade gjort det löftet att aldrig aflägga sorgen efter sin Gemål.

Jag står vid Lothringens gränsor. Då jag ännu kastar en blick tillbaka på detta fruktbara land, erinrar jag mig dess lyckligaste tid.

Hertig Leopold inträdde åter i sina rättigheter, sedan hans Far, utestött ifrån sin besittning, i främmande tjenst hade förvärfvat sig en stor krigsära. Leopold fann sitt land menniskotomt och ödelagdt: han förskaffade sina undersåter en välmåga åter, den de redan längesedan ej mera hade känt. Genom skänker, hvilka först få sitt största värde af sättet, hvaruppå de göras, hjelpte han Borgaren likasom Adelsmannen ur den svåra nöden. Han lät åter uppbygga deras förstörda hus, betalade deras skulder och gaf deras döttrar hemgift. Hans hof var ett af de finaste i Europa; konster och vetenskaper blomstrade i hans land, och talangen framdrogs af honom ur mörkret. I Luneville

stiftade han ett Universitet, hvilket blef ganska mycket besökt af Tysklands Ädlingar. Han bibehöll freden under hela sin styrelse och plägade säga: jag skulle i dag nedlägga min regering, om jag ej kunde göra mera godt. Ännu långt efter sin död begrets han af sina undersåter, och sjelfva den milda, den faderliga Stanislaus kunde knappt försvaga minnet af denna förträffliga Furste hos hans tacksamma folk. Hans Son var den stora Maria Theresias Gemål, hans Sonsons Son är den nuvarande älskade Kejsar Frans den 2:dra.

Bittida om morgonen derpå, då solen knappt uppstigit öfver horisonten, kommo vi till Saars intagande stränder, och den lilla staden Saarbrück, som fordom var Residens för Furstarne af Huset Nassau-Saarbrück. Slottet blef under revolutionskriget förvandladt till en ruin. Staden skall nu drifva en stark rörelse, hvartill Saar, som vid Trier faller i Mosel, icke litet bidrager. I den skogrika nejden deromkring är en mängd betydande jern- och glasbruk. Man håller detta lands stenkolsgrufvor för rikhaltigare än hvilka som helst i Tyskland och Frankrike. Nära Saarbrück vid Buttweiler är ett brinnande kolberg. För 120 år sedan råkade det tillfälligtvis i brand. Man sökte dämpa elden med vatten. Detta medel hade naturligtvis en motsatt verkan, och sedermera har man varit omtänkt att leda elden genom stollar och schakt. Ja, man visste till och med att draga fördel af denna olycka. Alunskiffern, som ligger emellan kolbäddarna, blir rostad genom elden, och alunen sätter sig i form af en

droppsten. Begagnandet af denna mineral gaf länge en betydlig vinst. Folket, som jag frågade om alunverkens nuvarande tillstånd, kunde ej meddela mig något tillfredsställande svar. På högra sidan om det brinnande berget stå ännu höga ekar och bokar, ehuru de förra, emedan de med sina rötter närma sig till branden, hafva många utdöda grenar. Här ligger under den strängaste vinter ingen snö, och villbrådet församlar sig då på dessa bara ställen.

Månne denna stads invånare ännu hålla St. Wendelin i ära? Traditionen berättar följande: År 1418 utbrast här midt i natten en förskräcklig eldsvåda, som rasade fram genom alla gator. Grefvinnan Mechtildis af Nassau anropade i denna nöd den helige Wendelin, och lofvade en årlig skatt om han ville hämma lågorna. I ögonblicket var elden släckt. Lyckliga tid, då man kunde skjuta fram ett helgon i stället för sprutor och vattentunnor! Hundrade år sednare lärer detta helgons makt varit forbi, ty det förmådde ej en gång skydda staden *), der dess ben hvilade, emot Frans von Sickingen; likaså litet kunde det hjelpa, då den någon tid derefter afbrann till hälften.

Äfven vi hade så när i vår nöd måst anropa ett Helgon för att få frukost, ty man ville ej gifva oss någon vid Postgården. Man förde oss omsider till ett Kaffehus, som

---

*) Staden Sankt Wendel.

i en för detta Residensstad, spelade en mycket dålig figur. Också tycktes man här förträffligt förstå läran om Surogaterna.

Vi foro på en stenbro öfver Saar, och kommo till köpingen St. Johan, som egentligen kan anses som en förstad till Saarbrück. Härifrån börjar marken blifva sandig, och vår diligence gick odrägligt trögt på denna ej chausserade landsväg. På högra sidan hade vi en skön bokskog, på den venstra höjde sig ur en däld flera jernverk.

Middagstiden kommo vi till Homburg, tvenne mil från Zweibrücken. Denna lilla stad, som fordom hade mycken uppkomst af Zweibrückska hofvet, syntes nu ganska död och fattig. Ännu bära tjenstpigorna håret prydlig uppbundit och fästadt med en kam, men gå barfota. Språket är i denna trakt i högsta grad obehagligt, och Posthållarne voro deruti mästare. Äfven här måste vi betala den vanliga taxan af 3 Livres för en måltid; men hade vi i gamla Frankrike spisat för detta pris som Furstar, måste vi här äta som tiggare. Tillredning, mat och bordservis, allt var eländigt. Här brukas tenn allmänt.

Homburg ligger vid foten af Carlsberget, på hvilket fordom Hertigen af Zweibrücken bodde i ett präktigt slott. Alla dessa herrligheter ligga nu i ruiner. Nemesis tycktes så allvarsamt nedkasta sina blickar från dessa sammanfallna pelaresalar. De blefvo uppförda ge-

nom dessa fattiga landtmäns mödor, som måste anförtro sitt utsäde åt jorden, utan hopp om någon skörd, emedan villbrådet här skyddades med största sorgfällighet. På denna jemrens tid kallade de fattiga invånarne Prins Maximilian, Thronföljaren, för sin räddare, och tröstade sig med hopp om en bättre framtid. Himlen hade annorlunda beslutit. Den älskade Prins Maximilian blef Konung i Bäjern, och det gamla huset Pfaltz försvann på andra sidan Rhenströmmen.

I en omkrets af tie mil ligger här en mängd praktfulla slott i ruiner, under hvilkas ägare närvarande generations föräldrar gjorde läns-tjenst. Det yngre slägtet vandrar här likgiltigt omkring och omtalar sinsemellan dessa Regenters prejerier. Ännu tjuge år och man skall knappt mera känna hvad dessa ödelagda slott varit!

Vi skulle ännu samma dag erfara en ljufvare rörelse vid åsynen af gamla ruiner. På eftermiddagen kommo vi till Landstuhl. Denna lilla stad utbreder sig vid foten af en grön kägelformig höjd, på hvars spets ses lemningar af det gamla fästet Landstuhl. Här bodde en af Tysklands sista store män, Frans von Sickingen, Luthers, Huttens och Reuchlins vän, Tyska frihetens tappra försvarare, prestväldets och de herrsklystna Tyska Småfurstarnas motståndare; han, om hvilken till och med Jovius, den påfviskt sinnade, fala historieskrifvaren, tillstår, att han var den första som införde en sträng

disciplin bland Tyska krigarnes otyglade horder; om hvilken Chytræus säger, att Tyskland trodde att i honom finna den Brutus, som omsider skulle befria undersåterne från Biskoparnas och Furstarnas tyranni. Denne förträfflige man har blott lemnat verlden ett stort efterdome; hans stora planer upphörde med hans lif här i slottet Landstuhl.

Sedan han hade belägrat Biskopen af Trier i dess egen stad, och satt hela Moselströmmen i förskräckelse, ryckte Pfaltz's, Hessens och Triers förenade härar emot honom. Vid Kreutznach församlade de sig, och erforo, att Frans dragit sig undan för öfvermakten till sin borg Landstuhl. Den 31 Aprill 1523 lägrade sig den allierade hären, utanför en Riddares borg! Kurfursten af Pfaltz, Pfaltzgrefvarna Otto och Wolfgang, Kurfursten af Trier och Landtgrefven af Hessen bevistade belägringen i egna personer. I sju dagar blef borgen beskjuten. Der faran var störst uppehöll sig merendels Sickingen. En kanonkula träffade en bjelke, de kringflygande spillrorna utslogo nästan helt och hållit Riddarens ögon, och gåfvo honom tillika ett dödligt sår. Han blef bortburen vanmäktig, och begärde nu att få gifva sig. Furstarna kommo till hans bädd, och betygade den ädle döende sin nåd och sin aktning. Endast den Trierske frågade i en påfvisk ton, hvad som kunde hafva förmått honom att föra krig? Frans gaf det passande svaret: Derom vore mycket att säga, men tiden och rummet tillåta det ej.

Några få ögonblick derefter uppgaf han sin ädla anda. Ingen minnesvård visar vandringsmannen hvarest den förträfflige hvilar.

Uppfyllde af vördnad och heliga minnen uppstego vi till den gamla borgen och då vi gingo derifrån och vid dess fot kastade våra blickar dit tillbaka, sjönk solens sista stråle bakom ruinerne af detta fäste, der Tysklands Brutus lefde, stridde och dog! —

Ett skogrikt vildt land mötte oss nu. Det är Hartgebirg, på hvars rygg staden Kajserslautern ligger. Ännu står här i väldiga ruiner Kejsar Fredrik Barbarossas palats, men sjelfva staden har åkerstädernas vanliga, smutsiga utseende. Några fabriker och Underprefekturen göra ännu orten temligen lifligt. Hvad skall jag säga om trögheten hos Posthållaren, hvilken, ehuru tillika Traktör, ändå hade ingenting i ordning för resande om natten? Med största möda kunde vi få té.

Emot morgonen började vägen att slutta starkt utföre, och då solen gick upp, befunno vi oss i en trång skogsdäld. Ifrån klipporna på ömse sidor nickade romantiska borgruiner ned emellan buskar och träd. Morgonens stråle stal sig underfull fram igenom remnorna och de till hälften förfallna fönsterna, och de uppskrämda fåglarna, dessa murars invånare, framsväfvade glädtigt den unga dagen till möte. På sidan sorlade en mängd klara källor, och bildade här och der små vattenspeglar med qvarnar.

Sålunda ledsagade af den gladaste sinnesstämning, anlände vi till bergets fot. De med vinrankor bekransade husen och murarna tillkännagåfvo ett mildare klimat. I Dürkheim vid Hardt uppnådde vi ändtligen ingången till det herrliga Rheingau, der Bacchus, Ceres och Pomona på Rhens leende fält vänligen räcka hvarandra handen till glada ringdansar. Med andra ord sagdt: vingårdar, åkerfält och fruktträd ses blandade om hvarandra, hvilket man sällan träffar i bergiga vinländer.

Snart blefvo vi på afstånd varse den herrliga Rhenströmmen och vid dess stränder på denna sidan städerna Worms och Frankenthal, på den andra Mannheim. Vi foro genom Oggersheim till Frankenthal. Denna ort, fom fordom under Carl Theodor så hastigt uppsteg till en blomstrande fabriksstad, har genom sina breda gator och välbyggda hus ett Nederländskt utseende; men gatorna äro utan lif, och från husen höras blott sparsamt dessa buller, som tillkännagifva industriens yrken.

Frankenthal anlades år 1567 af Walloner, som för sin religions skull hade utvandrat från sitt fädernesland, och blef med tiden en hufvudfästning. Då staden ej låg vid sjelfva stranden af Rhen, blef den genom en kanal med densamma förenad, och de idoge invånarne uppnådde snart en ansenlig höjd i fabricering af mångahanda artiklar. Genom 30:åriga kriget och Fransosernas mordbrand år 1688 nedsjönk den begge gångerne nästan alldeles, men repa-

de sig åter. Jag kunde ej erfara hvilka af de många industriens grenar, som fordom här föd-de en mängd menniskor, ännu äro öfriga.

Snart upptog oss i sitt sköte det gamla Worms, der fordom den djerfve Luther, af kärlek till sanningen, utstod en svår strid emot Rom och Kejsaren. Jag tyckte mig se den gapande mängden omkring den store Munken, då han intågar med Furstar och Ädlingar i sitt följe! I sanning, denna riksdag i Worms är ett stort ögonblick i menniskoförståndets historia, då en ädel trottsighet emot de mäktigaste på jorden gaf verlden tillkänna att stunden till förståndets befrielse från slafveriet var kommen!

En högst behaglig väg förde oss än tätt utmed Rhen, än på något afstånd derifrån. Ögat fägnas af den mest leende fruktbarhet på dessa fält. På denna väg ligga de för sitt förträffliga vin berömda orterna Laubenheim, Bodenheim, Nierstein och Dienheim. Men det är skada att man här på värdshusen så sällan får dricka de goda vinsorterna, emedan de till största delen utföras.

Det urgamla Oppenheim har ett intagande läge. De höga ringmurarna, tornen, de gamla illa byggda husen och osnyggheten försvaga likväl det intryck, som detta sköna landskap åstadkommer.

Emot aftonen anlände vi till Mainz. Det goda värdshuset *zu den drey Kronen* var alldeles

upptagit. Då vi här ville uppehålla oss något; sågo vi oss ogerna nödsakade att taga in på ett annat ställe, hvilket vi just icke kunna berömma.

Om söndagen hölls här Te Deum i anledning af segern vid Wagram, hvilket vi åtta dagar förut hade öfvervarit i Notre Dame i Paris. Militären, som vid detta tillfälle gjorde tjenst, bestod af Nationalgardister. I den gamla Domkyrkan gick allt ganska likgiltigt till väga. En mängd pack trängde sig in och visade sitt sjelfsvåld; många soldater tycktes också ej ännu hafva ätit frukost, ty medan de stodo uppställda i leder ifrån altaret nedåt, förde de tid efter annan handen i väskan, och derifrån till munnen.

Om eftermiddagen foro vi öfver till Wiesbaden. Plinius talar redan om denna helsobrunn, och kallar den *aquæ matticæ*. Kejsar Valentinian forlorade här ett slag emot Allemannerna.

Staden var mycket uppfylld med brunnsgäster. Man hörde i synnerhet den fula Frankfurtska dialekten, om hvilken man ej torde säga för mycket, då man förklarar den för den fulaste i hela Tyskland. Detta omdöme gäller likväl endast om de Frankfurtare, som ej gjort sig den mödan att förbättra sitt uttal genom vistande på främmande orter.

Vid spelborden *im Adler*, spelades just icke särdeles högt. Många arma stackare deremot,

hos hvilka uselheten var ögonskenlig, infunno sig här för att försöka sin lycka. Vår unga värdshusvärd från Mainz var äfven der med sin äktenskapshälft, och spelade inom få ögonblick bort alla sina penningar. Han hade den fräckheten att vända sig till oss för att få låna. Det oaktadt hade han ännu samma morgon för oss skrutit, att han alltid gick derifrån med ansenlig vinst.

Wiesbaden hade äfven denna sommar ett skådespel, som besöktes temligen flitigt. Det var Thomalaiska truppen, som förut drifvit omkring i Westphalen. Man berömde den ej särdeles, men hvad håller man ej till godo vid en helsobrunn, der tidsfördrif dessutom saknas?

Wiesbaden är temligen gynnadt af naturen, men konsten har gjort föga till hennes förskönande. De åtskilliga anläggningarna till promenader äro små och till en del ännu nya. Maintz's och Frankfurts granskap förskaffa likväl denna helsobrunn flitiga besök. Här saknades ej heller gäster från aflägsna delar af Europa.

Om aftonen foro vi tillbaka till Mainz. En skön anblick! Ännu stod solen litet öfver horisonten. Hennes milda stråle darrade sakta i de hala vågorna af den majestätiska Rhen, som här genomströmmar en bred jordyta. På himmelen sväfvade ett pittoreskt, föränderligt moln, sådant man blott får se på stora floder eller sjöar, då på en klar dag solstrålen bryter sig emot de tunna dunsterna, och frambringar de

finaste och mångfaldigaste färger. På alla sidor visade sig i denna breda Rhendal en mängd städer och byar, som mildt speglade sig i floden. Mainz syntes också med sina gamla torn. I sanning, denna stad kunde ej byggas på något vackrare ställe! Den pittoreska öfversigten af hela detta herrliga landskap har man ingenstädes bättre än midt på skeppsbron i strömmen, ehuru det torde finnas vissa punkter på bergen, der man fullständigare kan betrakta särskilta delar. Det karakteristiska af en nejd bör först intaga konstnären, endast då är han i stånd att åstadkomma en rätt sann bild af ett landskap. Vatten, luft och jord böra stå med hvarandra i den fullkomligaste harmoni, sådana de visa sig i den nejd, som skall framställas, och då äro byggnader o. d. endast subordinerade, oväsentliga kännetecken.

Redan fjerran ifrån vår väg hade det herrliga Donnersberg, efter hvilket Departementet fått sin benämning, visat sig i sin oafbrutna massa, likt en dunstbild på långt afstånd. Vi låto lätt öfvertala oss af en vän i Mainz, att göra en åtta mils krok, för att kunna bestiga detsamma. Knappt hade vi uppnått höjden af Rhenstranden, förr än det låg framför oss, och rundtomkring det skönaste land i verlden. Vi kommo genom Alzei, en stad, hvars flacka område kanske utgör det första fruktland i Europa. Genom en tröttande slättmark, men hvilken i afseende på sorgfällig kultur lemnade allt efter sig, förde oss nu en väl underhållen lands-

väg, som merendels var planterad med valnöt-träd, till Kirchheim-Boland. Denna lilla stad tyckes ej vara gammal, husen och gatorna äro regelmessiga — men den upplifvande kraft, som fordom gaf verklighet åt detta utseende af välstånd, är försvunnen.

Emot aftonen, då vi nalkades Göllheim, vann berget genom en sällsam dager någonting högt och rysligt. Omkring dess hjessa hade moln lägrat sig, och i de mörka svalgen tycktes den underfulla hemligheten hafva upprest sin af fasa omkringslutna boning.

Reste Titaner dig upp, att storma den höga Olympus?
Eller bor uppå dig Jofur, den åskande, sjelf?
Molnen beslöja dig, och vid din fot orkanerna rasa;
Dock din panna bekröns evigt af höghet och lugn.
Thronande herrskar du vidt och hyllas af Rheniska fälten,
Och med rätta ditt namn ger åt det herrliga land.

Vi kommo till fältet, der slaget stod emellan Kejsar Adolf af Nassau och Albrecht af Habsburg. Ett plumpt monument med vapen, årtal och ett krusifix under en gammal alm utmärker stället, der Kejsaren föll under sin fiendes hand.

Andra dagen kommo vi ändtligen till den högsta bergsryggens fot, vid hvilken ligga flera byar, som äga en förtjusande utsigt öfver Rhen-Pfalz. Vi uppstego genom en skog af kastanje-träd, ekar och bokar, och uppnådde platån.

Natten hade emedlertid inbrutit, och ett gladt rum hos en Mennonit förskaffade oss den efterlängtade hvilan.

Före solens uppgång bestego vi Königsstuhl, en klippa af besynnerlig form. Till vår stora ledsnad var himmelen öfverdragen med moln, och blott på långt håll åt öster var en hög rodnad, som bådade regn. Men om vi härigenom ej fingo njuta morgonen och utsigten i hela dess prakt, tillbjöds oss likväl en egen anblick. Allt låg utbredt framför oss ända långt förbi Rhen fram åt Frankfurt och Darmstadt, men hela denna ofantliga sträcka var utan dager, och likasom höljd af en tunn dimma, hvilken lemnade fantasien utrymme att utföra sina dunstiga målningar på den osäkra grunden. Emellan alla dessa skogar, berg, ängar, åkrar, städer och byar drog sig nu Rhen med återskenet från öster, lik ett scharlakansrödt band i vidsträckta krökningar, och omfattade behagfullt det liflösa gråa fjerran.

Det tjente oss till ingenting att vänta. Dimman upplöste sig i regn. Förgäfves afbidade vi med känslans andakt naturens herrligaste skådespel, då det allt upplifvande verldsögat

glödande framblickar ur det gränslösa fjerran, då däldernas töcken uppstiga som ett morgon-offer åt den Högste!

Man plägar i allmänhet gerna fördrifva sitt missnöje öfver ett företag, som blott lyckats till hälften, genom åtlöje öfver sig sjelf och sina stallbröder i olyckan; i sjelfva missödet söker man anledning till skratt, och är det onda förbi, så tyckes detta likasom vara den folie, som ger den blott till hälften smakade glädjen glansen af en fullkomlig njutning.

Hastigt gjorde vi återresan till Mainz, och sökte nu att med hästar och vagn fly undan de rika fält, dem vi förut under väntan af en skön njutning med så gladt mod hade genomvandrat. Nu kunde också Mainz ej längre qvarhålla oss, och tidigt om morgonen derpå foro vi den präktiga Rhenvägen utföre.

I hvilken underfull herrlighet visade sig ej de grönskande Rhenstränderna i morgonljusningen! Smärre moln sväfvade på den klara himmelen och gåfvo det behagligaste ombyte af schatteringar åt de sköna bergformerna. Blott en blick — och scenen hade åter förändrat sig. En liten stad, en by, en ruin, som nyss till hälften höljde af skuggor knappt varit synbara, framlyste nu klara och snabba ur mörkret och nedsjönko åter lika hastigt. Huru förträffligt användbart på menniskans moraliska lif — så framt de af vinrankor grönskande höjder-

na hade velat tillåta oss, att anställa dylika uppbyggliga betraktelser!

Snart vinkade oss i hänryckande skönhet det stolta Johannisberg, ett af den vinbekransade, glädjegifvande Gudens förnämsta tempel. Vid dess fot utbreder sig detta Rüdesheim, som gifver det förra föga efter, vidare det fabelaktiga Mäusethurms gamla murar, hvilka liknande öfverlefvorne af ett gammalt trollslott, resa sig upp ur Rhen. Man har svårt att begripa, huru de så länge kunnat emotstå strömmens makt.

Längre fram tycktes bergen träda tillsammans, likasom Rhen ville förlora sig i en afgrund, eller, då i det ögonblicket ett dystert moln sväfvade deröfver, Odysseus här hade nedstigit till Tartaren, för att rådfråga den gamle Teiresias.

Der, hvarest den förfärligaste delen af berget begynner, ligger vid dess afsats staden Bingen. Här gjuter Nohe sin grumliga bölja i Rhen, sedan hon skyndat förbi Obersteins rysliga bergväggar och helsat Dhauns höga Riddarborg, Ebersbachs ruiner och det blomstrande Kreutznach med dess rika slätter.

Hvem skall upptaga det illa, om jag här påminner om den heliga Jungfrun Hildegardis, född Grefvinna Sponheim, som i 12:te århundradet lefde i klostret Rupertsberg i Bingen? Hon utöfvade vidt och bredt i trakterna omkring

Rhen en likaså stor makt som den helige Bernhard i Clairvaux öfver hela den Vesterländska Christenheten. Våra nuvarande Mystici skulle utan betänkande kunna välja henne till sin skyddspatronessa, ty hon var för sin tid mera än Damerna Guyon och Bourignon voro för deras. Nästan utan någons undervisning lärde Hildegardis Latinska språket. Hon sväfvade med sina tankar i högre regioner, blef andeskåderska, upptecknade sina visioner, och jemrade sig öfver synderna på sin tid eller hotade, ömsom i ton af en Jeremias och en Jesaias. Hennes skrifter väckte slutligen Erkebiskopens af Mainz uppmärksamhet. Han lät pröfva dem af några lärde andlige män. Påfven Eugen gaf dem sitt bifall, och den helige Bernhard förklarade, att Hans Helighet ej borde tillåta, att denna Trones klart skinande fackla skulle längre förblifva i det fördolda, utan vinnlägga sig derom, att dess ljus måtte lysa hela Christenheten till tröst och uppbyggelse. På Påfvens begäran öfverlemnade således Hildegardis sina skrifter åt allmänheten och hennes rykte fortfor oafbrutit. Erke-Biskopar, Biskopar och Prelater togo henne till råds i de vigtigaste angelägenheter. Hennes svar äro märkvärdiga. Hon betjenar sig af bilder och liknelser, sententiösa och ofta mörka uttryck, med ett ord talar helt och hållit i Orientalisk stil.

Erke-Biskopen Hilinus från Trier bad henne af nyfikenhet om en skriftlig upplysning, men fick, kanske helt oväntadt, en skrapa. Ibland annat säger hon i sitt svar: "Du, som är

satt i Christi ställe, förnimm hvad jag säger dig. En viss Konung höll en viss stad i stor ära. Vården deröfver anförtrodde han åt tvenne af sina pålitligaste män, den ena tillsatte han öfver Citadellet, den andra öfver sjelfva staden, den tredje öfver murarna och utanverken. Du är på Citadellet, ditt folk i staden, dina prester på murarna. Blifva nu murarna bestormade, och staden plundrad, då må du blott hålla dig inom Citadellet, och draga försorg att ej allt går öfver ända m. m." Hon reste slutligen sjelf till Trier, och förkunnade i sin inspiration de förfärligaste straffdomar. Abdissan Tenwidis i Andernach blef likaledes af henne skarpt affärdad. Denna hade hos Hildegardis gjort förfrågan om orsaken hvarföre kläddrägten hos Bingens Nunnor afvek ifrån Benediktinernas bruk. Hildegardis ger i sitt svar den begärda upplysningen, men säger till slut, att det ingalunda passade sig för fruntimmer, att nyfiket bekymra sig om det som angick annat folk, utan det vore mycket bättre att hålla sig stilla och vara ödmjuk.

Vi foro ut ifrån Bingen på stenbron öfver Nohe, och voro nu på den ryktbara vägen, som först för några år sedan blifvit färdig och kan jemforas med de förträffligaste Romareverk af detta slag. Den är till största delen sprängd ur klippor och understödes ofta af långa och höga murar som gå ända ned till Rhen; men hvarfore oaktadt så mycken använd kostnad likväl alldeles inga bröstvärn finnas, är mig obegripligt. På många ställen är det verkligen

farligt. En vår reskamrat satt i vår öppna vagn på baksätet och sof; jag fasthöll honom i rocken, ty hade han fått öfvervigt, skulle han ofelbart hafva tumlat ned i Rhen.

Bortom Bingen visar sig ej mer någon vidsträckt eller flack strand ända fram till Boppard. På begge sidor om strömmen resa sig ofantliga klippor och inskränka horisonten. Då himmelen är öfverdragen med moln, råder i dessa djupa svalg ett qväfvande mörker, och menniskor, som äro vana vid utrymme, måste nödvändigt här intagas af en ängslig känsla. Här och der flyter likväl en bäck sin väg fram emellan bergskrefvorna och drifver en qvarn. På enstaka framskjutande klippor blicka ruiner af en gammal borg eller ett gammalt vårdtorn ned i den mörka Rhen, och gifva den förfärliga naturen ännu en starkare betydelse. Ändtligen uppstiger, likt Galatea, slottet Pfalz med ofantliga murar direkte ur Rhens vågor, och man tänker på Atlante's trollslott hos Ariost,

— — — — *un castello*
— — — — *fatto per incanto*
Tutto d'acciajo.

Fantasien tänker sig härinne Riddare och Damer, fängslade genom trollkonster, tjensteandar, guld och juveler, de kostligaste och sällsyntaste rätter och drycker, och — likväl försvinna de angenäma drömbilderna så hastigt, ty redan visar sig det gamla, förfallna Bacharach

och påminner om bergsrån och spöken. Detta ställe är helt och hållit omgifvit af gamla murar; borgar och gamla kyrkor gäspa ned ifrån klipporna, och tyckas blott afbida den första häftiga vindstöt för att sammanstörta. Husen se ej stort bättre ut, och sammanhopa sig på denna smala strandrygg vid en enda trång gata. Men utseendet bedrar. Denna stad är Bacchi stad; Semeles son dyrkades här; då Rhen faller, visar sig i densamma en platt klippa, den man ännu kallar Bacchi altar, och af ordet *Ara Bacchi* har staden fått sitt namn Bacharach. Och i sanning! Liæus är bevågen dessa branta klippiga stränder, som omgifva denna stad; de frambringa ett kostligt vin, som i sina dyrkares ögon förvandlar stadens gamla hyddor till gyllne palats. Æneas Sylvius lät såsom Påfve årligen föra till sig i Rom ett stort fat af detta vin.

Jag påminte mig lifligt några sköna dagar, som jag tillbragte här 1796 om hösten, då båda Rhenstränderna voro starkt besatte af Fransoser och Österrikare. Ofta hela timmarna betraktade jag från en höjd de små kanonbåtarnas manövrering på Rhen under Öfverste Wallis. Hastigt framsmögo de sig bakom en liten skogbeväxt holme, gjorde sin kupp, och i blinken försvunno de åter, och lemnade fienden att kika efter sig. En gång trodde Fransyska förposterna midt i mörka natten att Österrikarne ville försöka gå öfver floden. Plötsligen slogs allarm, och vi bäfvade i våra sängar. En Löjtnant, som bodde i samma hus som vi, och hela dagen sydde kläder åt sina Soldater, hade

redan skyndat sig ut till sin trupp, och Soldaterna berättade sins emellan på spe efteråt, att han i förvirringen hade gripit till sin stora sax i stället för värjan. Detta var en Officer af dåvarande Fransyska Armén, och det fanns många af detta slag!

Då man kommer till Oberwesel eller Bacharach, undfägnas man af värdshusvärdar och budbärare med historien om den helige gossen Werner; huru han år 1287 på ett ynkeligt sätt i tre dagars tid af Judarna i Oberwesel blef misshandlad, marterad och slutligen dödad, och kroppen kastad i trakten af Bacharach. Från stället der den låg, såg man om natten uppstiga ett klart sken, och man fann den oskadad; den fördes med stora ceremonier till Bacharach, och gjorde tecken och under. Men, himmel! hvilken storm brast nu lös öfver de stackars Judarna! Man anställde jagt på dem, likasom på vilda djur; männer, qvinnor och barn blefvo ombragta med alla upptänkliga qval, och det fanatiska raseriet upphörde ej förr än Kejsar Rudolf blandade sig med i spelet. Det länder till mensklighetens heder att Erke-Biskoparne af Mainz och Trier så vidt möjligt var, sökte att hämma detta ofog, till största förargelse för deras undersåter, hvilka då de förföljde Judarna, trodde sig hämna Christus.

Rhens gamla småstäder och byar, ehuru mycket förfallna, äro ej utan sina behag. Man kan knappt se någonting täckare än de små trägårdarna på klipporna. De tränga sig fast in i

klippan; deras växter, vinrankor och träd öfvertäcka henne. Solen beskiner hela dagen dessa ställen, och återstudsar förstärkt från klipporna. Derigenom visar sig på dem en undransvärdt rik vegetation. På murverket, som stöder den föga jord här finnes, är en allé af vinrankor med några löfsalar; och sedan, den klara dagen, utsigten åt den herrliga strömmen, på de muntra vinhöjderna; om våren, betraktandet af de svällande knopparna, och det ljufva afbidandet af deras öppnande; om sommaren, den hugneliga skuggan under de skönt formade bladen och blommornas doft; om hösten, den vederqvickande frukten och njutningen af solens sista sköna blickar, som uppvärma de glatta stenarna bakom trägården! Och sedan, den ljufva känslan i detta lilla område! Man smyger sig in i huset och ut igen, och alltid sträcka rankorna sina vänliga armar den kommande till möte. Och hvar finnes i dessa Rhentrakter och i synnerhet i byarna den husägare, som vore nog fattig att ej tillika hafva en sådan liten trägård, hvilken de rika invånarne i stora städer torde afundas honom! Dessa drömma väl vid förbifarten ett paradis härinne, och betrakta ej den förfallna hyddan, som står bredvid, då naturen åt dess inbyggare inredt ett så angenämt ställe till boningsplats för en stor del af året. Huru lyckliga voro de i sanning, om ej kulturen nödvändigt fordrade en här af behof och afgifter!

Om eftermiddagen anlände vi till St. Goar; en stad, som för sitt högst sällsamma läges skull, blir särdeles interessant för den resande.

Här äro Rhenstränderna vildare och ojemnare än på något annat ställe, och derjemte mycket pittoreska med de gamla slotten på begge sidor. Vinskötseln tyckes här hafva att kämpa med nästan oöfvervinneliga svårigheter. Ofta bär en liten terass blott så mycken jord, som fordras till föda för ett träd eller några få vinstockar. Här och der sväfvade också en liten fläck mogen säd högt upp i luften, och man begriper ej, huru menniskorna kunna klättra uppför dessa klippor, för att inberga sin lilla skörd. Och huru förfärligare ännu skall ej denna trakt hafva varit, då endast Urs ödsliga brusande genljudade i dessa bergväggar, då ännu ingen idog hand hade upplifvat denna vilda natur!

Den helige Goar härstammade från en rik och förnäm familj i Aqvitanien. Han öfvergaf den, och kom till denna rysliga strand, för att här egna sina dagar åt himmelen såsom Eremit. Men han skilde sig deruti från andra heliga, att han med sin tros pligter visste förena verldens tillåtna njutningar. Han var mycket gästfri. Hans rykte genljudade snart vidt och bredt; ingen from resande gick hungrig från hans hydda. Detta väckte uppmärksamhet hos Biskop Rusticus i Trier. På dess befallning drogo kunskapare åstad, hvilka återkommo med den underrättelsen, att den hel. Goar tjenade mera sin buk än himmelen, och spelade en bättre figur vid bordet än i kyrkan.

De utskickade måste således föra honom inför Biskopen. Redan under vägen fann den

Helige tillfälle att visa sin undergörande kraft. En af hans anklagare hade ridit förut och plågades grymt af middagshettan. Han kommer till en flod, och se! den är uttorkad; han öppnar sin resväska, och — den är tom. Afdånad nedsjunker han från sin åsna. Ändtligen finner honom Goar, och på dennes vink framräcker en vild hind sina spenar åt den vanmäktige.

Då han står inför Biskop Rusticus för att försvara sig, bär en dräng in ett tre dagar gammalt barn, som blifvit öfvergifvit af sin mor. Biskopen fordrar af den Helige, att han, till ett bevis att Gud var med honom, skall säga huru barnets far hette. På en gång upphöjer barnet sin späda röst, och säger klart och tydligt: Rusticus är min far, Flavia min mor. Man kan föreställa sig hvad detta åstadkom för en scen. Den Helige hade rättfärdigat sig, och Biskopen dolde i sju år sin skam i den djupaste emsamhet.

Efter den hel. Goars död gjorde man så täta vallfarter till hans graf, att i denna obebodda trakt, vid foten af branta klippor, på en smal landtunga en mängd hus uppfördes, hvilkas ägare födde sig af dessa vallfarter. En Abbot af Prüm byggde en ny kyrka på Pipini tid, och nedlade i densamma Helgonets ben.

På dess graf skedde nu det ena undret efter det andra. Den som for Rhen utföre, och ej ville stiga ut för att bedja till den hel.

Goar, fick säkert en olycklig resa. Sjelfva Carl den Store måste en gång plikta för sin likgiltighet för Helgonet med tjuge marker silfver och tvenne messdrägter.

Ludvig den Fromme reste, plågad af podager, ifrån sitt palats i Ingelheim Rhenströmmen utföre. Man för honom in i Helgonets kapell, han kastar sig ned, står frisk upp och kan gå.

På detta sätt ålade Helgonets tjenare de förbifarande som en pligt att här hålla och visa det sin vördnad. Något förtärdes emedlertid, och så uppstod snart en stad omkring de heliga benen.

Alla dessa oräkneliga under hafva upphört vid reformationstiden, och ingen vet hvar den hel. Goars reliker tagit vägen, undantagande att i en kyrka i Coblenz några knotor af honom förvaras i en silfverarm.

Staden är nu välmående genom andra medel. Med undransvärd flit äro de brantaste höjder uppodlade. Utom handelsrörelsen på Rhen, som likväl i nyare tider förlorat mycket, äro här betydande läderfabriker. Denna vara skall äga en ypperlig godhet, hvartill man tror att bergvattnets beskaffenhet mycket bidrager.

Vi uppstego till den numera förstörda borgen Rheinfels, och funno vår möda belönt af en utomordentlig utsigt. Vi kastade våra blic-

kar genom ett hvalf ifrån en lodrät klippa ned i ett rysligt djup. Det förekom oss som Rhen flöt tätt vid våra fötter, och staden förlorade sig in i berget.

De väldiga ruinerna erbjuda ej mer någon vinkel som kan bebos. Endast roffåglarnas skrik uppfyller de öde murarna, och man kan knappt vänja sig vid den tanken, att detta slott stod der ännu för några få år tillbaka i sina grundvalar af klippor likasom uppbyggdt för evigheten. Att dömma af utseendet på långt håll, äro de midtöfver liggande slotten, die Katze och die Maus (Katten och Råttan) i vida bättre tillstånd, och man sade oss att de ännu voro bebodda.

Sedan vi flera dagar hade uppehållit oss i det romantiska St. Goar, hyrde vi oss en båt, och Helgonet, som vi så länge hade hyllat, skänkte oss derföre en högst angenäm fart. Det var en vacker Lördags eftermiddag. Förgäfves hoppades vi att ifrån klostret Bornhoven få höra de vallfärdande skarornas vanliga sånger och dessa klockor, till hvilka jag såsom barn så ofta i ljufva drömmar hade lyssnat, då de fjerran ifrån genomljudade de trånga och krökta dalarna. Också denna andaktens stämma hade i rofgirighetens århundrade tystnat, och på byggnaden tycktes tiden redan hafva satt sin snåla tand.

Ofvanföre klostret ligga tvenne borgruiner och emellan dem en hög mur. Den fromma traditionen berättar sålunda:

Här lefde en mäktig Riddare. Oräkneliga voro hans slott och borgar; kistor fulla med guld förvarades der, och hans namn var fruktadt vid den ädla Rhen.

Tvenne söner lemnade han efter sig, hvilka liknade honom i tapperhet, och en dotter, som ej var förunnad att skåda dagens heliga ljus: hon var blind.

De trenne syskonen delade sin faders efterlemnade skatter tunntals emellan sig. Men då ordningen kom till den blinda systern, vände de om tunnan, och fyllde blott botten med silfverstycken. På detta sätt blef systern bedragen på hvad henne tillhörde, och hennes lott medelmåttans.

Bröderna uppbyggde hvardera en borg, ifrån hvilken de kunde talas vid. Länge nog räckte deras lycka; de glädde sig gemensamt åt de skatter, hvilka de beröfvat den blinda systern. Men länge räcker ej de elakas vänskap. Snart vaknade hos dem girigheten; de började att bekriga hvarandra, och deras ömsesidiga hat tilltog så, att den ena ej mer ville se den andras boning. De uppförde således emellan båda borgarne en mur, som var högre än deras högsta torn.

Detta kunde likväl ej utsläcka deras hat. De lefde så länge i fiendskap, till dess de begge hade tillintetgjort hvarandra. Den blinda systern blef enda arfvingen till deras rikedo-

mar. Hon uppbyggde klostret och blef dess Abdissa. Hela hennes lefnad var helgad åt Gud, efter döden blef hon dyrkad såsom Helgon. Jungfru Maria gjorde under genom hennes bild, och redan i många århundraden hafva de lidande funnit hjelp hos Guds Moder i Bornhoven, hvilket namn, om man vill följa traditionen, härleder sig ifrån *Boden oben* (Rymden der uppe).

Sanningen är att de begge slotten Liebenstein och Sternenfels gemensamt kallas de tvenne Bröderna. Byn Bornhoven är för öfrigt anlagd af Riddar Brömser von Rüdesheim, men Kapucinerklostret af Hugo von Orsbeck, Erke-Biskop i Trier. Klostret ligger gästfritt och behagligt emellan sina klippor, och utåt stranden går en majestätisk allé af valnötträd.

Hvem kan uppräkna alla de pittoreska borgruiner, som speglade sig i Rhens stilla vågor! Emedlertid blef dess strand allt mer och mer angenäm, bergskrefvorna försvunno; flodens brädd blef än på den ena än på den andra sidan bredare, och bar redan förträffliga åkerfält och frukttråd. Under den glada njutningen af ständigt omvexlande scener uppnådde vi Boppard, en gammal stad, hvars läge ostridigt ej kunde väljas bättre. Ännu stå dess ringmurar och torn, och bevisa dess fordna betydenhet. Här höll Kejsar Rudolf Palmsöndagen 1276 med en stor samling Tyska Furstar en Riksdag. Kejsar Henrik den 7:de gaf denna stad åt den kri-

krigiske Erke-Biskopen Balduin i Trier. Den uppreste sig flera gånger emot honom och hans efterträdare, och tog äfven verksam del i bond-kriget. Också i fejden med Frans von Sickingen skickade den 100 man till Trierska hären.

Ej långt ifrån Boppard faller Lahn emellan romantiska bergsträuder, hvilkas höjder äro krönta med borgruiner, i Rhen. Ändtligen upptäckte vi på afstånd till venster klippan, der Ehrenbreitstein förut låg, och till höger på ett högt berg Carthaus och Coblenz's klocktorn. Huru prålade ej fordom detta fäste på den ofantliga klippan! Ännu år 1795 såg jag det i sin skönhet, då det ifrån sin otillgängliga höjd introtsade Nyfrankernas anfall. Nu återstår ingenting mera af denna ärofulla minnesvård af Biskop Herman Hillinus, än en rödaktig stenhop. Efterverlden skall ej en gång finna en ruin, för att der kunna säga: Här stod det höga fästet Hermannstein, Tysklands förmur!

Huru fullt af behag är ej detta herrliga landskap, huru stort och huru angenämt tillika! Svårligen hade ett skapande målaresnille kunnat framalstra ett mera fulländadt idealiskt landskap, än det här ses i verkligheten. Vi flöto förbi det intagande Nonnenwerth, en ö, på hvilken fordom låg ett kloster för Benediktiner-Nunnor. Dess träd och häckar nickade ned och speglade sig i den lugna floden. En högtidlig stillhet rådde i naturen; till och med menniskorna firade den festliga aftonen; ingen-

ting var hörbart, mer än det enformiga bullret af våra åror. Båten smög sig sakta fram genom de blekröda vågorna, och från städer och byar ljudade fjerran och på nära håll klockorna; jag fann här verkligheten af de ofta innerligen fattade och målande verserna ur Miltons Penseroso:

I hear the far-off curfew sound,
Over some wide-water'd shore,
Swinging slow with sullen roar.

Innan natten ännu hade helt och hållit nedsjunkit, landade vi i dalen Ehrenbreitstein, och helsade målet för vår resa.

Rättelser.

Sid.	rad.		står:	läs:
16	3	(likasom på några andra ställen)	Jonisk	Ionisk
—	5	(nedifrån)	*vasterat*	*vastaverat*
38	15	-	Higyea	Hygiea
49	6 och 9	-	bord	taflor
50	12	-	suto	satt
58	2	-	största delen	det mesta
64	2	(nedifrån)	fjerndels väg	fjerdingsväg
72	7	(dito)	förtrollade	förtrollande
74	13	(dito)	finnas	finnes
97	9	-	kommo	kom
102	5	(nedifrån)	bära	bär
—	4	(dito)	skänka	skänker
105	9	-	gjordt	gjort
113	2	-	det	de
119	2	(nedifrån)	en	ett
140	11	-	bergskolosser	bergkolosser
151	3	(nedifrån)	gångorna	gångerna
167	6	(dito)	onaturligt	onaturlig
178	9	-	daglönare	dagsverks-karlar
187	3	(nedifrån)	ligga	ligger
199	1	(dito)	urval	val
206	10	(dito)	hvar	hvars

